

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Justino Malinausko
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Bylinėjimosi išlaidos ir jų atlyginimas: principai ir Lietuvos
Aukščiausiojo Teismo praktika**

Vadovė: Doc. dr. Vīgita Vėbraité

Recenzentas: Lekt. Egidijus Laužikas

Vilnius 2017

Turinys

Įvadas.....	2
1. Bylinėjimosi išlaidų samprata	4
1.1. Bylinėjimosi išlaidų raida ir samprata.....	4
1.2. Bylinėjimosi išlaidų požymiai ir funkcijos.....	8
1.3. Bylinėjimosi išlaidų rūšys ir jų probleminiai aspektai	14
2. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas	46
2.1. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimo sistemos.....	46
2.2. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimo teisinis reguliavimas Lietuvoje	52
2.3. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas ir piktnaudžiavimas procesu	56
3. Aktualiausios LAT praktikos dėl bylinėjimosi išlaidų analizė.....	63
Išvados ir pasiūlymai.....	76
Šaltinių sąrašas	78
Santrauka	87
Summary	88

Išvadas

Temos aktualumas. Tenka pripažinti, jog teisingumas šiais laikais kainuoja, o kartais ir labai brangiai, tačiau asmenų finansinė padėtis dažnu atveju nėra tokio lygio, jog užtikrintų tinkamą teisingumo sistemos prieinamumą. Tokiu būdu bylinėjimosi išlaidų institutas tampa esmingai svarbus siekiant visiems asmenims užtikrinti fundamentalią teisę kreiptis į teismą ir ginti galimai pažeistas jų subjektines teises bei teisėtus interesus. Tinkamas bylinėjimosi išlaidų instituto teisinis reguliavimas ir atitinkamas jo aiškinimas bei taikymas teismuose leistų suteikti daugiau teisingumo pačiam teisingumo vykdymo procesui.

Darbo tikslai. Šiuo darbu siekiama išanalizuoti bylinėjimosi išlaidų instituto principus, kuriais grindžiamos bylinėjimosi išlaidos ir jų atlyginimas. Taip pat detaliai analizuojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika bylinėjimosi išlaidų instituto kontekste.

Darbo uždaviniai. Darbe stengiamasi sistemiškai išnagrinėti teoriją ir praktiką, susijusią su bylinėjimosi išlaidomis ir jų atlyginimu, aptarti aktualią problematiką ir pateikti pasiūlymus dėl bylinėjimosi išlaidų instituto tobulinimo. Didžiausias dėmesys yra kreipiamas į atstovavimo išlaidas ir žyminio mokesčio dydį – aspektus, kurie sudaro didelę bylinėjimosi išlaidų dalį ir atitinkamai yra svarbiausi asmeniui, siekiant įgyvendinti konstitucinę teisę kreiptis į teismą.

Objektas. Bylinėjimosi išlaidų instituto problematika ir su tuo susijusi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika.

Tyrimo metodai. Sisteminis – sistemiškai analizuojamos Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nuostatos kartu su kitų teisės aktų nuostatomis ir Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktika. Loginis-analitinis – analizuojamos ir vertinamos skirtingos bylinėjimosi išlaidų atlyginimo sistemos, koncepcijos bei bylinėjimosi išlaidų instituto problematika. Istorinis – siekiant visapusiškiau aptarti, įvertinti ir atskleisti nagrinėjamą temą kreipiamas dėmesys į istorinius bylinėjimosi išlaidų aspektus, nurodomi per tam tikrą laiką įvykę esminiai pokyčiai ir jų nulemti rezultatai. Lyginamasis – analizuojant bylinėjimosi išlaidas ir jų atlyginimą atsižvelgiama į užsienio šalių teisinį reguliavimą, lyginama su Lietuvoje nustatytu teisiniu reguliavimu, darbe taip pat remiamasi užsienio autorių įvairių jurisdikcijų lyginamąja studija.

Darbo originalumas. Bylinėjimosi išlaidų institutas Lietuvos teisės doktrinoje nėra dažna mokslinės analizės tema. Pagrindinės šio instituto nuostatos yra aptartos V.

Mikelėno¹, E. Laužiko², V. Nekrošiaus³, A. Driuko bei V. Valančiaus⁴ moksliniuose darbuose. Gilesnę ir išsamesnę bylinėjimosi išlaidų analizę yra atlikę doc. dr. R. Simaitis savo monografijoje⁵ ir moksliniuose straipsniuose⁶. Tačiau nuo visų minėtų tyrimų atlikimo yra praėję jau daugiau nei 10 metų, todėl galima būtų teigti, kad reikia atlikti naują tyrimą ir įvertinti per pastarąjį dešimtmetį įvykusius pokyčius analizuojamame institute bei apžvelgti netolimoje ateityje laukiančius pakeitimus.

Atliekant tyrimą taip pat buvo analizuojami ir užsienio autoriai, iš kurių išskirtini Ch. Hodges, S. Vogenauer ir M. Tulibacka, kurie yra parengę⁷ lyginamąją studiją, skirtą įvairių pasaulio valstybių bylinėjimosi išlaidų institutams. Taipogi bylinėjimosi išlaidų klausimus, kiek tai susiję su atitinkamu reguliavimu Jungtinėje Karalystėje, detaliai yra aptarę⁸ S. Cunningham-Hill ir K. Elder bei K. Browne ir M. J. Catlow.

Svarbiausi šaltiniai. Darbe panaudoti įvairūs teisės aktai, teismų sprendimai bei specialioji teisinė literatūra. Atsižvelgiant į darbo objektą, darbe dažnai analizuojama ir remiamasi LAT praktika. Svarbus šaltinis doc. dr. R. Simaičio monografija⁹ kaip paskutinis iki šiol išleistas lietuviškas mokslinis darbas, kuriame buvo analizuota bylinėjimosi išlaidų problematika. Atskirai išskirtinas CPK pakeitimo įstatymas, įsigaliosiantis nuo 2017 m. liepos 1 d., kaip svarbus norminis šaltinis, kuriuo įdiegiami reikšmingi pakeitimai bylinėjimosi išlaidų reglamentavimo srityje.

¹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinis procesas. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 1997.

² LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003.

³ NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002.

⁴ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2006.

⁵ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007.

⁶ SIMAITIS, R. Bylinėjimosi išlaidos: civilinio proceso kodekso spragų pildymo problematika. *Teisė*, 2004, t. 51, p. 119 – 127; SIMAITIS, R. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas įsigaliojus naujiesiems civiliniam ir civilinio proceso kodeksams. *Teisė*, 2003, t. 47, p. 147 – 161; SIMAITIS, R. Išlaidų sumokėti už advokato pagalbą atlyginimo problemos. *Teisė*, 2002, t. 45, p. 109 – 122.

⁷ HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010.

⁸ CUNNINGHAM-HILL, S.; ELDER, K. *Civil Litigation Handbook*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2010. /// BROWNE, K.; CATLOW, M. J. *Civil Litigation*. Guildford: College of Law Publishing, 2007.

⁹ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007.

1. Bylinėjimosi išlaidų samprata

1.1. Bylinėjimosi išlaidų raida ir samprata

Norint tinkamai suprasti bylinėjimosi išlaidas ir jų atlyginimą kaip teisės institutą, jo prasmę ir paskirtį būtina įvertinti šio instituto ištakas. Bylinėjimosi išlaidos kaip civilinio proceso teisės institutas turi gilią šaknį, kurios siekia dar senovės Romos laikus.

204 m. prieš mūsų erą Plebėjų taryba senovės Romoje priėmė įstatymą *Lex Cincia* skirtą reformuoti Romos Respublikos teisės sistemą¹⁰. Prof. Middleton teigimu dar iki priimant *Lex Cincia* asmuo atstovaujantis kitą asmenį teismo procese ir siekiantis jį apginti negalėjo už tai imti jokių pinigų ar dovanų¹¹. Patys turtingiausi ir kilniausi asmenys Romoje nemokamai teikė atstovavimo teisme paslaugas savo šalies piliečiams kaip nekaltųjų ir nuskriaustųjų globėjai, sergėtojai¹². Tačiau ilgainiui kilnumas išseko. Klientai pradėjo dovanoti įprastas kasmetines dovanas savo gynėjams. Tokiu būdu žmonės tapo priklausomi nuo teikiančiųjų gynybos teisme paslaugas ir privalėjo mokėti jiems duokles. Būtent tada atsirado poreikis priimti *Lex Cincia* – įstatymą uždraudusį senatoriams - tuometiniams piliečių gynėjams, priimti pinigus ar dovanas už bet ką ir ypatingai už atstovavimą teismo procese¹³. Vėliau imperatorius Klaudijus leido imti užmokestį ne didesnę nei nustatytą. Visgi buvo suprasta, jog senatoriai negali išgyventi vien tik iš klientų dovanų, bet turi galėti nusipirkti tai ką jie nori¹⁴. Kaip bebūtų, bėgant metams vis iškildavo į dienos šviesą situacijų, kai advokatai būdavo paperkami priešingos pusės ir tada žmonės vėl reikalavė gražinti pirminį - draudusį bet kokius užmokesčius ir dovanas, *Lex Cincia* įstatymo variantą¹⁵. Tačiau nei vėlesnėje Romoje, nei kitose valstybėse perėmusiose Romos teisę nebuvo sugrįžta prie pilnos apimties *Lex Cincia*. Galima sakyti, jog būtent tokiu būdu bylinėjimosi išlaidos kaip teisės institutas išsikovojo savo vietą po saule.

R. Simaitis bylinėjimosi išlaidų atsiradimą sieja su *sumptus litis* – išlaidomis, kurias senovės Romos ekstraordinariame procese pralaimėjęs atsakovas kaip nuobaudą

¹⁰ CICERONAS, *Epistulae ad Atticum*. 1.20. Paragrafas Nr. 60. *Lex Cincia* išnaša. Prieiga per internetą: <http://perseus.uchicago.edu/perseuscgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.Att.1.20>.

¹¹ CICERONAS, *De Oratore*. Antra knyga. Išversta WATSON J. S. Išnaša Nr. 124. Prieiga per internetą: http://pages.pomona.edu/~cmc24747/sources/cic_web/de_or_2.htm.

¹² Ten pat.

¹³ Ten pat.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ TACITAS, Kornelijus, *The Annals*. Vienuolikta knyga, penktas skyrius. Prieiga per internetą: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0078%3Abook%3D11%3Achapter%3D5>.

turėdavo atlyginti ieškovui¹⁶. Įdomu tai, jog atskirai buvo išskirtas ir mokestis valstybei – *sportula*. Verčiant iš lotynų kalbos *sportula* reiškia pintinė, pintinė su maistu, pinigine dovana, vaišinimas¹⁷. Verta pastebėti, kad iki šių dienų daugelyje valstybių yra išlikęs būtent toks bylinėjimosi išlaidų skirstymas į išlaidas patirtas priešingos šalies ir mokestis valstybei.

Taipogi mokesčio valstybei kaip bylinėjimosi išlaidų ištakas galima įžvelgti ir senovės Romos privatinės teisės gynimo procese *legis actio per sacramento*. Vykstant šiam procesui abi šalys savo priesaikai patvirtinti sumokėdavo į iždą tam tikrą sumą pinigų, vadinamą *sacramentum*¹⁸. Terminą *sacramentum* K. Jokantas apibrėžia taip – užstatas pinigais, kurį civilinėse bylose abi pusės uždėdavo kaipo laidą; bylą pralošusio užstatas eidavo į valstybės iždą (*de multa et sacramento*)¹⁹. Tokiu būdu *sacramentum* iš esmės atlikdavo nubaudimo funkciją už priesaikos sulaužymą.

Taigi, bylinėjimosi išlaidos istoriniu aspektu atliko nubaudimo, prevencinę ir tuo pačiu kompensacinę funkciją, kai iš dalies buvo kompensuojamos išlaidos valstybei už teisėjo darbą ir priešingai šaliai už jos patirtas išlaidas, susijusias su ginčo sprendimu teisme. Galima atkreipti dėmesį, jog jau senovės Romos laikais bylinėjimosi išlaidos buvo skirstomos būtent į mokestį valstybei ir laimėjusios šalies išlaidas – toks skirstymas yra išlikęs ir iki šių dienų, be to, išlikęs ir šalies atlygintinų išlaidų ribojimo aspektas. Toliau analizuojant bylinėjimosi išlaidas ir jų atlyginimą omenyje bus turima pradinė, istorinė jų koncepcija ir tikslai, kurių bylinėjimosi išlaidomis ir jų atlyginimu buvo siekiama nuo pat pradžių.

Romėnų teisės recepcijos metu bylinėjimosi išlaidų institutas paplito po visą Europą. Recepcija neaplenkė ir Prancūzijos. 1806 m. Prancūzijos civilinio proceso kodekse atsispindi ne tik liberalizmo idėjos, bet ir senovės Romos teisės tradicija. 1864 m. carinė Rusija priimdama savo civilinės teisenos įstatymą iš esmės nukopijavo tuo metu moderniausią Europoje Prancūzijos civilinio proceso kodeksą, o kadangi Lietuva buvo Rusijos imperijos sudėtyje, todėl Rusijos civilinės teisenos įstatymas galiojo ir dabartinės Lietuvos teritorijoje. Tokiu būdu bylinėjimosi išlaidų institutas atkeliavo ir iki nepriklausomos Lietuvos Respublikos, 1918 m. vasario 16 d. paskelbus nepriklausomybę, o vėliau ir tarpukario metu iki okupacijos nebuvo priimtas naujas įstatymas

¹⁶ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 24.

¹⁷ Jungtinis lotynų-lietuvių kalbų žodynas nuo XVII iki XXI amžiaus. Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Skaitmeninės filologijos centras. 2010 – 2017. Prieiga per internetą: <<http://www.thesaurus.flf.vu.lt/?antraste=sportula&searchWhere=header&submit=Ie%C5%A1koti>>.

¹⁸ SIMAITIS, R. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas įsigaliojus naujesiems civiliniam ir civilinio proceso kodeksams. *Teisė*, 2003, t. 47, p. 149.

¹⁹ JOKANTAS, Kazimieras. *Lotyniškai lietuviškas žodynas*. 1936.

reglamentuojantis civilinio proceso metu susiklostančius teisinius santykius, todėl galiojo 1864 m. carinės Rusijos civilinės teisenos įstatymas. V. Mačio teigimu bylinėjimosi išlaidos 1864 m. carinės Rusijos civilinės teisenos įstatyme turi būti suprantamos kaip žyminis mokestis, bylos mokestis ir raštinės mokestis²⁰. Lietuvos okupacijos laikotarpiu galiojo Lietuvos TSR civilinio proceso kodeksas²¹, kurio 101 straipsnyje buvo įtvirtintos tuometinės bylinėjimosi išlaidos – teismo išlaidos. Teismo išlaidas sudarė valstybinis mokestis ir išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu. Išlaidos susijusios su bylos nagrinėjimu buvo skirstomos²² į:

- 1) Sumos, išmokėtinos liudytojams ir ekspertams;
- 2) Išlaidos, susijusios su vietos apžiūra;
- 3) Atsakovo paieškos išlaidos;
- 4) Išlaidos, susijusios su teismo sprendimo vykdymu.

Remiantis Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaru²³ teismo išlaidoms nepriskiriamos tos šalių ir trečiųjų asmenų išlaidos, kurias turi ne teismas, o betarpiškai šie asmenys, būtent šalies ir jos atstovo kelionės į teismą ir gyvenamosios patalpos nuomos ryšium su atvykimu į teismą išlaidos, išlaidos susijusios su advokatu teikiama juridine pagalba ir kt. Visgi reikia pažymėti, kad išlaidos advokato pagalbai iš dalies buvo atlyginamos, tačiau ne pagal taisykles, taikomas atlyginant teismo (bylinėjimosi) išlaidas, o pagal TSRS teisingumo ministro 1977 m. rugpjūčio 4 d. įsakymu patvirtintą instrukciją. Taip pat svarbi ypatybė yra tai, jog pagal Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso 113 straipsnį ir minėtą instrukciją kitai šaliai buvo išieškomos tik tos išlaidos, kurias ji turėjo, sumokėdama už advokato dalyvavimą teismo procese. Socialistinėje teisėje dalyvavimas teismo procese buvo suprantamas ganėtinai siaurai, o tą patvirtina Lietuvos TSR aukščiausiojo teismo plenumo 1974 m. birželio 28 d. nutarimas Nr. 1, kuriame nurodoma, kad išlaidos, susidariusios apmokant juridinei konsultacijai už tai, kad advokatas surašė ieškininį pareiškimą, kasacinį skundą, taip pat sumokant advokatui komandiruočių pinigais, neatlyginamos. Tai, jog išlaidos advokato pagalbai apmokėti nepateko į teismo (bylinėjimosi) išlaidų atlyginimo teisinį reguliavimą ir tai, kad jos buvo stipriai apribotos nereiškia, kad socialistinė teisė jų nepripažino kaip tokių, tiesiog tuometinėje santvarkoje buvo kitokios vertybės ir žiūrint šių dienų akimis, galbūt, ne ten buvo sudėlioti akcentai - labiau rūpinantis valstybe, o ne žmogumi.

²⁰ MAČYS, V. *Civilinio proceso paskaitos*. Kaunas: Teisių fakulteto leidinys, 1924. Psl. 142.

²¹ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas. *LTSR įstatymų sąvadas*, 1964 m. liepos 7 d.

²² Ten pat.

²³ ŽERUOLIS, J., et al. *Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras*. Mintis, 1980. Psl. 81.

2002 m. vasario 28 d. priimtas ir 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas²⁴ (toliau – CPK) galiausiai susistemino ir įtvirtino bylinėjimosi išlaidų institutą Lietuvos teisinėje sistemoje. Bylinėjimosi išlaidoms yra skirtas CPK VIII skyrius, kuriame nurodoma, kad bylinėjimosi išlaidas sudaro žyminis mokestis ir išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu. Kiek detalesnį bylinėjimosi išlaidų apibūdinimą galima atrasti CPK komentare²⁵ - *bylinėjimosi išlaidas sudaro pinigai, kuriuos turi sumokėti šalys ir tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus, pareiškėjai, kreditoriai, skolininkai už teismo atliekamus tam tikrus procesinius veiksmus, ir jų turėtos piniginės išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu teisme*. Toks bylinėjimosi išlaidų apibūdinamas yra atėjęs iš doktrinos²⁶ ir galima sutikti, jog pakankamai gerai atskleidžia jų esmę, kadangi ir vėlesniuose teisės mokslininkų darbuose nebuvo pateikiama koncepciškai nauja bylinėjimosi išlaidų samprata, o veikia ieškota platesnės prasmės sinonimų tiems patiems žodžiams išreikšti – *pinigų sumos, kurias turi sumokėti byloje dalyvaujantys asmenys už teismo atliekamus tam tikrus procesinius veiksmus, ir jų turėtos piniginės išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu teisme*²⁷. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) visgi didesnę dėmesį kreipia į praktikai aktualesnę klausimą – bylinėjimosi išlaidų atlyginimą, tuo tarpu dėl bylinėjimosi išlaidų sampratos iki šiol tebuvo pasisakyta tik vienoje nutartyje. Toje nutartyje²⁸ LAT pateikė štai tokį bylinėjimosi išlaidų išaiškinimą - *bylinėjimosi išlaidos yra pinigai, kuriuos valstybei ar viena kitai sumoka byloje dalyvavusios šalys ir kurios yra tiesiogiai susijusios nagrinėjama byla*.

Bylinėjimosi išlaidų apibūdinimą į moksliskai-kokybiškai aukštesnę lygmenį pabandė pakelti R. Simaitis – *bylinėjimosi išlaidos – tai įstatyme nustatytų rūšių byloje dalyvaujančių asmenų ir teismo (valstybės) pozityvios faktinės ar realios būsimos paprastai piniginės proceso išlaidos, kurios yra susijusios su konkrečios civilinės bylos nagrinėjimu ir teismo gali būti paskirstomos (atlyginamos)*²⁹. Plačiau neanalizuojant jo pateiktos bylinėjimosi išlaidų sąvokos požymių, kurių šiek tiek padaugėjo, o kai kurie ir prasipletė lyginant su ankstesniais apibrėžimais, derėtų pripažinti, kad R. Simaičio

²⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

²⁵ VALANČIUS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. T.1. Vilnius, 2004.

²⁶ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003. Psl. 333.

²⁷ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2006. Psl. 304.

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-339-916/2015

²⁹ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 31.

bylinėjimosi išlaidų apibrėžimas paliečia daugiausiai įvairių aspektų susijusių su bylinėjimosi išlaidomis ir šiai dienai vertintinas kaip išsamiausias.

Apibendrinant, galima pasakyti, jog ne tik Lietuvoje, bet ir beveik visose pasaulio jurisdikcijose yra išskiriami keli visoms jurisdikcijoms bendri bylinėjimosi išlaidų elementai³⁰:

- Mokesčiai teismui, įskaitant susijusiems teismo pareigūnams, už jų darbą;
- Pagrįstos liudytojų ir ekspertų išlaidos;
- Advokatų honorarai.

Taigi yra išlaidos už ginčo sprendimą teisme civilinio proceso būdu ir išlaidos visiems asmenims, kurie teikia paslaugas teisingumo vykdymo procese byloje dalyvaujantiems asmenims. Kitaip tariant bylinėjimosi išlaidos – tai išlaidos, kurias patiria valstybė organizuodama teisingumo vykdymo procesą ir išlaidos, kurias patiria byloje dalyvaujantys asmenys ryšium su bylos nagrinėjimu teisme. Nors tokio apibrėžimo negalima laikyti plačiu ir išsamiu, tačiau jis perteikia bylinėjimosi išlaidų sampratą, jos esmę, o siekiant suvokti ir išsigryninti konkrečias bylinėjimosi išlaidas reikia analizuoti bylinėjimosi išlaidų požymius, funkcijas bei rūšis, kas ir bus pateikiama sekančiuose šio darbo skyriuose.

1.2. Bylinėjimosi išlaidų požymiai ir funkcijos

Lietuvos teisės doktrinoje³¹ iš pradžių buvo skiriami tokie bylinėjimosi išlaidų instituto požymiai:

- 1) Bylinėjimosi išlaidos visada išreiškiamos pinigais;
- 2) Šias išlaidas sumoka šalys, tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus, pareiškėjai, kreditoriai, skolininkai, t. y. asmenys, esantys materialiai teisiškai suinteresuoti bylos baigtimi;
- 3) Bylinėjimosi išlaidomis padengiamos procesinių veiksmų atlikimo išlaidos;
- 4) Šios išlaidos tiesiogiai susijusios su nagrinėjama byla;

³⁰ HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010. Psl. 12.

³¹ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003. Psl. 333.

- 5) Tai ir valstybės išlaidos, kuriomis padengiamos kai kurios teismo bylos nagrinėjimo išlaidos, nes valstybė tam tikrais atvejais prisiima pareigą šias išlaidas apmokėti.

Minėti bylinėjimosi išlaidų požymiai taip pat yra atkartoti CPK komentare³² bei vėlesniuose teisės mokslo darbuose³³. Visgi R. Simaitis savo monografijoje³⁴ ryžosi sukritikuoti kai kuriuos pateiktus bylinėjimosi išlaidų požymius. R. Simaičio nuomone išimtiniais atvejais bylinėjimosi išlaidomis derėtų pripažinti ir nepiniginio pobūdžio įdėjimus, pavyzdžiui, už advokato paslaugas atsilyginant vertingu daiktu ar perleidžiama turtine teise, nesusijusia su konkrečia byla arba teismui pateikti daiktiniai įrodymai. Vertėtų pripažinti, jog tokių R. Simaičio įvardintų pavyzdžių vertinimas kaip bylinėjimosi išlaidų yra teisingas, tačiau požiūris, į tai kokio pobūdžio išlaidos tai yra, vertintinas kaip klaidingas. Visi paminėti pavyzdžiai nors ir nėra pinigai tiesiogine to žodžio prasme, tačiau jie gali būti išreiškiami pinigais. Civilinio proceso teisės vadovelyje³⁵ išskirtas bylinėjimosi išlaidų požymis, kalba apie pinigus kaip bylinėjimosi išlaidų išraiškos formą t. y. bylinėjimosi išlaidos turi būti išreiškiamos pinigais, bet tai kas pinigais išreiškiama neprivalo būti tik pinigai kaip tokie. Kitaip tariant, perleidžiamas vertingas daiktas ar turtinė teisė taipogi yra bylinėjimosi išlaidos, tačiau jos turi būti įvertintos ir išreikštos pinigais, kas iš esmės reikalinga praktiniais motyvais, jog šalis iš kurios priteistas bylinėjimosi išlaidų atlyginimas galėtų tai objektyviai įgyvendinti.

Kitas bylinėjimosi išlaidų požymis susilaukęs R. Simaičio kritikos yra trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų, nepriskyrimas prie bylinėjimosi išlaidų subjektų rato. Iki 2011 m. spalio 1 d. galiojo tokia CPK 47 straipsnio 2 dalies redakcija *Tretieji asmenys, nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų, turi šalies procesines teises ir pareigas, išskyrus teisę pakeisti ieškinio pagrindą ir dalyką, padidinti arba sumažinti ieškinio reikalavimus, atsisakyti ieškinio, pripažinti ieškinį arba sudaryti taikos sutartį*. Remiantis CPK 93 straipsnio 1 dalimi šalis, kurios naudai priimtas sprendimas, turi teisę į bylinėjimosi išlaidų atlyginimą iš antrosios šalies. Taigi tarp šalies teisių buvo teisė į bylinėjimosi išlaidų atlyginimą, o išimties dėl teisės į bylinėjimosi išlaidų atlyginimą tuomet galiojusi CPK 47 straipsnio 2 dalis nenurodė, todėl R. Simaičio abejonės dėl nepagrįstai susiaurinto bylinėjimosi išlaidų subjektų rato buvo pagrįstos.

³² VALANČIUS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. T.1. Vilnius, 2004. Psl. 207.

³³ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2006. Psl. 304.

³⁴ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007.

³⁵ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003. Psl. 333.

Šias abejones patvirtinto ir LAT praktika³⁶, kurioje buvo nurodyta, kad *sistemiškai aiškinant CPK nuostatas, taip pat atsižvelgiant į trečiojo asmens materialinį suinteresuotumą bylos baigtimi bei lygiateisiškumo, teisingumo principus, teisėjų kolegija sprendžia, jog teismas pagrįstai iš ieškovų priteisė trečiojo asmens naudai atstovavimo išlaidas*. Beje, verta paminėti, jog ši taisyklė veikia ir priešinga kryptimi, todėl yra LAT praktikos³⁷, kur bylinėjimosi išlaidos yra priteisiamos iš trečiojo asmens, nepareiškančio savarankiškų reikalavimų. R. Simaitis papildomai išskyrė ir tokius argumentus kaip trečiojo asmens, nepareiškančio savarankiškų reikalavimų teisė į tinkamą ir kvalifikuotą atstovavimą teisme, teismo teisė spręsti dėl trečiojo asmens, nepareiškančio savarankiškų reikalavimų, procesinių teisių ir pareigų (o ne materialinių teisių pareigų, susijusių su šalimi, su kuria jis turi teisinių santykių, kas turi būti nagrinėjama atskiroje, naujoje byloje)³⁸ bei proceso koncentruotumo, ekonomiškumo, operatyvumo principai³⁹. Kaip matyti, poreikis įteisinti trečiojo asmens, nepareiškančio savarankiškų reikalavimų, teisę į bylinėjimosi išlaidų atlyginimą buvo pagrįstas ir objektyvus. 2011 m. birželio 21 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas⁴⁰, kuriuo tame tarpe buvo papildyta ir CPK 47 straipsnio 2 dalis, nurodant, kad tretieji asmenys, nepareiškantys savarankiškų reikalavimų, turi šalies procesines teises, įskaitant teisę į bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Taigi įstatymų leidėjas atitinkamą nuostatą oficialiai įtvirtino tik nuo 2011 m. spalio 1 d., kai tuo tarpu LAT pasitelkęs sisteminį aiškinimą, teisingumo bei lygiateisiškumo principus susidariusią problemą išsprendė jau 2002 m. Visgi esminis momentas yra tai, kad tretiesiems asmenims, nepareiškiantiems savarankiškų reikalavimų, galiausiai buvo pripažinta ir įstatymiškai įtvirtinta teisė į bylinėjimosi išlaidų atlyginimą, kas teisiniu požiūriu laikytina žingsniu į priekį.

Siekiant visapusiškai išanalizuoti bylinėjimosi išlaidas, vertėtų atkreipti dėmesį į dar vieną jų požymį, kuris yra dažnai išskiriamas užsienio teisės doktrinoje ir retai minimas Lietuvos – teismo galimybė tokias išlaidas paskirstyti ir tokiu būdu šalims gauti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. H. C. Blackas bylinėjimosi išlaidas (angl. *costs*) apibūdina kaip pinigines išmokas, priteisiamas laimėjusiai šaliai (ir atlyginamas

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-946

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-167

³⁸ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinis procesas. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 1997. Psl. 191.

³⁹ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 370 – 371.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. XI-1480. *Valstybės žinios*, 2011 m. liepos 13 d. Nr. 85-4126.

pralaimėjusios šalies) už jos išlaidas iškeliant ir vykdant bylą arba ginantis nuo pareikšto ieškinio, arba už išlaidas susidariusias atskirų procesinių veiksmų atlikimo metu⁴¹. Taigi bylinėjantis gali susidaryti daug įvairių išlaidų, tačiau svarbios bus tik tos, kurios gali būti paskirstytinos ir atlygintinos.

Taigi laikant bylinėjimosi išlaidų požymių visetą suformuotą Lietuvos teisės doktrinoje 2003 metais kaip pagrindą, galima pasakyti, jog per 14 metų esminiai požymių momentai nepasikeitė, tačiau tam tikri elementai pasipildė, prasiplėtė, o vertinant ir užsienio teisės doktriną - bylinėjimosi išlaidų požymių eilę galima dar ir papildyti. Tokiu būdu šiam momentui išskirtini tokie bylinėjimosi išlaidų požymiai:

- 1) Bylinėjimosi išlaidos visada išreiškiamos pinigais t. y. jas turi būti galima įvertinti ir išreikšti pinigais, bet tai nebūtinai turi būti pinigai tiesiogine šio žodžio prasme;
- 2) Šias išlaidas sumoka šalys, tretieji asmenys, tiek pareiškiantys savarankiškus reikalavimus, tiek ir nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų bei pareiškėjai, kreditoriai, skolininkai, t. y. asmenys, esantys materialiai teisiškai suinteresuoti bylos baigtimi;
- 3) Bylinėjimosi išlaidomis padengiamos procesinių veiksmų atlikimo išlaidos;
- 4) Šios išlaidos tiesiogiai susijusios su nagrinėjama byla;
- 5) Tai ir valstybės išlaidos, kuriomis padengiamos kai kurios teismo bylos nagrinėjimo išlaidos, nes valstybė tam tikrais atvejais prisiima pareigą šias išlaidas apmokėti.
- 6) Tai yra paskirstytinos ir atlygintinos išlaidos.

Toliau kalbant apie bylinėjimosi išlaidų funkcijas, verta prisiminti pačių bylinėjimosi išlaidų ištakas – pirminiai bylinėjimosi išlaidų tikslai, funkcijos buvo kompensacija ir nubaudimas. Kompensacija buvo tiek valstybei už teismo darbą, tiek laimėjusiai šaliai už išlaidas patirtas bylinėjantis. Nubaudimas buvo grindžiamas nepagrįstu kreipimusi į teismą. Iš esmės iki šių dienų išliko šios dvi pagrindinės funkcijos, tačiau modernioje, civilizuotoje visuomenėje į nubaudimo funkciją visada žiūrima atsargiai. Bylinėjimosi išlaidų atveju nubaudimo funkcija kaip tokia jau nėra įvardijama teisės literatūroje, ji keičiama (o galbūt tik vadinama) labiau sofistikuotesnėmis funkcijoms - prevencinė, taikinamoji. Prevencinės funkcijos esmė, jog

⁴¹ BLACK, H. C. *Black's Law Dictionary*. St. Paul, Minn.: West Publishing Co., 1891. P. 282. Prieiga per internetą: <<http://blacks.worldfreemansociety.org/1/C/c-0282.jpg>>.

bylinėjimosi išlaidos netiesiogiai užkerta kelią nepagrįstiems reikalavimams⁴². Tuo tarpu taikinamosios funkcijos esmė - skatinti ginčo dalyvius ieškoti kitų, neteisminių priemonių išspręsti konfliktą⁴³. Šioje vietoje verta pažymėti, kad teisėje, kalbant bendrai, visada svarbu skirtingų interesų pusiausvyra. Nors prevencinė ir taikinamoji funkcijos skamba moderniai ir šiuolaikiškai, visgi jų nauda yra subjektyvus dalykas. Kas vienam atrodo nepagrįstas reikalavimas, kitam gali būti visiškai pagrįstas ir teisėtas reikalavimas. Taikinamosios funkcijos intencijos vėlgi yra geros, tačiau tam tikrais atvejais, taikant kartu su prevencine funkcija, gali turėti neigiamos įtakos teisei kreiptis į teismą, dar daugiau, gali skatinti ne tiek ne teisminį ginčo sprendimą, kiek neteisėtą ginčo sprendimą, kas yra žymiai blogiau nei teisminis ginčo sprendimas. Tokiu būdu jeigu išskiriame ir taikome bylinėjimosi išlaidų prevencinę ir taikinamąją funkcijas, kitoje svarstyklių pusėje visada turi būti Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁴⁴ 30 str. numatantis asmeniui, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, teisę kreiptis į teismą ir taipogi reikia turėti omenyje Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijos Nr. R (81) 7 „Dėl priemonių lengvinančių galimybes naudotis teisingumo sistema“ 11 - 12 punktus kuriuose nurodyta, jog negalima reikalauti iš asmenų sumokėti teismo mokesčių, jeigu to padaryti jie nepajėgia, ir tokiems asmenims šie mokesčiai turi būti sumažinami ar panaikinami.

Dar viena bylinėjimosi išlaidų funkcija, kuri nors tiesiogiai ir neįvardinta kaip funkcija, tačiau ją galima išskirti – proceso koncentruotumo skatinimas⁴⁵. Akivaizdus to pavyzdys yra CPK 80 straipsnio 1 dalies 4 - 5 punktai, kuriuose atitinkamai nurodoma, kad bylose dėl teismo įsakymo žyminis mokestis yra ketvirtadalis sumos, o dokumentinio proceso tvarka nagrinėjamos bylose – pusė sumos, mokėtinos už ieškinį. Tokiu būdu bylinėjimosi išlaidos tampa ankstinu pasirinkti greitesnį, paprastesnį, ekonomiškesnį ginčo sprendimo būdą, tačiau tuo pačiu metu neužkerta kelio kreiptis į teismą, priešingai nei gali kartais atsitikti dėl prevencinės ir taikinamosios funkcijų pasireiškimo.

Teisinėje literatūroje galima atrasti ir daugiau bylinėjimosi išlaidų funkcijų, pavyzdžiui, teikti finansinę pagalbą nepasiturintiems proceso dalyviams⁴⁶. Teigiama, jog ši funkcija pasireiškia taikant Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės

⁴² LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003. Psl. 333.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

⁴⁵ NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002. Psl. 104 – 106.

⁴⁶ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 370 – 371.

pagalbos įstatymą⁴⁷, kuris nustato valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą asmenims, kad šie galėtų tinkamai ginti pažeistas ar ginčijamas savo teises ir įstatymų saugomus interesus. Visgi abejotina ar pagalbą nepasiturintiems asmenims reikėtų priskirti prie bylinėjimosi išlaidų funkcijų. Tokiu atveju turėtume sakyti, kad valstybės bylinėjimosi išlaidos yra skirtos padengti vienos ar abiejų bylos šalių bylinėjimosi išlaidas t. y. bylinėjimosi išlaidos skirtos bylinėjimosi išlaidoms, kas savo ruožtu yra *reductio ad absurdum*.

Visgi vertėtų pripažinti faktą, jog bylinėjimosi išlaidos, o tiksliau jų atlyginimas leidžia pasiekti aukštesnę proceso kokybę. CPK 89 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad liudytojams, ekspertams ir vertėjams už jų atitraukimą nuo tiesioginio darbo ar įprasto užsiėmimo teismas apmoka už kiekvieną dėl teismo iškvietimo sugaištą dieną. Vargu ar minėti asmenys tinkamai atliktų savo pareigas, jeigu negautų jokio užmokesčio. Tą patį galima pasakyti ir apie advokatų ar advokatų padėjėjų darbą. Bylos šalis žinodama, kad laimėjus bylą iš priešingos šalies galės gauti išlaidų advokato pagalbai atlyginimą, tikėtina, kad rinksis kvalifikuotesnę ir tuo pačiu brangesnę teisinę pagalbą, kuri leis geriau apginti galimai pažeistas teises. Beje, teisės doktrina⁴⁸ taip pat išskiria civilinio proceso veiksmingumo ir kokybės užtikrinimo funkciją ir jos reikšmę.

Teisės doktrinoje taip pat skiriama tokia bylinėjimosi išlaidų funkcija kaip drausminimo. Piktnaudžiavimas procesu gali lemti visiško nuostolių atlyginimo principo taikymą, todėl bylinėjimosi išlaidų institutą galima taikyti kaip ekonominę sankciją už piktnaudžiavimą⁴⁹. Nors ši funkcija panaši į prevencinę, tačiau prevencinės funkcijos atveju reikalavimai, nors ir ne itin stipriai, bet pagrįsti. Asmuo gali subjektyviai manyti, kad jis yra teisus ir sąžiningai kreiptis į teismą, tokiu atveju piktnaudžiavimo nereikėtų įžvelgti ir būtent turi suveikti prevencinė funkcija, kelianti riziką atlyginti priešingos šalies įprastas bylinėjimosi išlaidas. Tuo tarpu drausminimo funkcija yra skirta grynai piktnaudžiavimo atvejams, kai nesąžiningai pareiškiamas visiškai nepagrįstas ieškiny. Piktnaudžiavimo atveju ir pasekmės yra didesnės – visiškas priešingos šalies nuostolių atlyginimas.

Apibendrinant, galima skirti tokias bylinėjimosi išlaidų funkcijas:

- Kompensacinė, tiek valstybei, tiek kitai proceso šaliai;
- Prevencinė, sauganti nuo menkai pagrįstų reikalavimų;

⁴⁷ Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas Nr. VIII-1591. *Valstybės žinios*, 2000 m. balandžio 12 d. Nr. 30-827.

⁴⁸ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 41 – 42.

⁴⁹ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2006. Psl. 305.

- Taikinamoji, skatinanti ieškoti ne teisminių pažeistų teisių gynimų būdų;
- Proceso koncentruotumo skatinimas t. y. skatinimas ieškoti pigesnių, greitesnių ir paprastesnių teisėtų ginčo sprendimo būdų;
- Proceso kokybės palaikymo;
- Drausminimo, ribojanti piktnaudžiavimą procesu.

1.3. Bylinėjimosi išlaidų rūšys ir jų probleminiai aspektai

Pirmajame skyriuje aptariant bylinėjimosi išlaidų istorinę raidą buvo minėta, kad jau senovės Romos laikais bylinėjimosi išlaidos buvo skiriamos į išlaidas valstybei ir išlaidas šaliai. 1864 m. Rusijos civilinės teisenos statutas skyrė teismo išlaidas ir atlyginimą šaliai už bylos vedimą bei išlaidas atstovams⁵⁰. 1964 m. Lietuvos TSR civilinio proceso kodeksas⁵¹ lyginant su ankstesniais Lietuvos teritorijoje galiojusiais civilinio proceso įstatymais įvedė tam tikrą juridinę naujovę – išlaidas advokato pagalbai apmokėti atskyrė nuo bylinėjimosi išlaidų (teismo išlaidų). Tokią naujovę būtų galima aiškinti socialistinės ideologijos pasekme teisei, kadangi išlaidos advokato pagalbai apmokėti yra tiek pagal prigimtį, tiek pagal prasmę susijusios su bylinėjimosi išlaidomis, kas reiškia, jog teisiškai neprotinga jas skirti į atskirą institutą ar taikyti kitokią teisinį režimą. Džiugu tai, kad kuriant naują CPK buvo grįžta prie klasikinio, jau iš senovės Romos laikų atėjusio, bylinėjimosi išlaidų skirstymo⁵² į išlaidas valstybei (žyminis mokestis) ir išlaidas šaliai (išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu). Žvelgiant lyginamuoju aspektu panaši situacija yra ir Latvijoje bei Estijoje. Latvijos civilinio proceso įstatymo 33 straipsnis skiria tokias bylinėjimosi išlaidų rūšis:

1. Teismo išlaidos (valstybinis mokestis, kanceliarinis mokestis ir išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu);
2. Išlaidos, susijusios su bylos vedimu (išlaidos prisiėkusiojo advokato pagalbai, išlaidos, susijusios su atvykimu į teismo posėdį, išlaidos, susijusios su įrodymų rinkimu.)⁵³

Estijos civilinio proceso kodekse galime atrasti tokį bylinėjimosi išlaidų skirstymą:

⁵⁰ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 50.

⁵¹ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas. *LTSR įstatymų sąvadas*, 1964 m. liepos 7 d.

⁵² CPK 79 straipsnis.

⁵³ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 47.

1. Valstybiniai mokesčiai;
2. Būtinios proceso išlaidos (ekspertams, vertėjams, liudytojams, rašytinių įrodymų rinkimo, vietos apžiūros, procesinių dokumentų įteikimo, priverstinio atvesdinimo, sulaikymo ir arešto, teisinės pagalbos teikimo išlaidos, su šalies atlyginimo netekimu ir kelione bei apgyvendinimu susijusios išlaidos)⁵⁴.

Visgi minėtas bylinėjimosi išlaidų rūšių skirstymas nėra vienodas visose vakarų Europos valstybėse ir galima atrasti įvairių skirstymo variantų. Štai Vokietijoje bylinėjimosi išlaidas sudaro:

1. Išlaidos advokatams;
2. Teismo mokesčiai;
3. Teismo išlaidos⁵⁵.

Tuo tarpu Prancūzijoje nuo 1977 m. iš viso nėra mokesčių valstybei už teisingumo vykdymą, kitaip tariant, nėra teismo mokesčių. Prancūzijoje taip pat įstatymiškai nėra įtvirtinta jokie bylinėjimosi išlaidų skirstymo į rūšis, vietoje to naujojo civilinio proceso kodekso 695 straipsnyje yra išvardintos visos galimos patirti bylinėjimosi išlaidos (pranc. *depens*), kurios yra paskirstytinos ir atlygintinos:

- Dokumentų vertimo išlaidos;
- Sumos išmokėtinos liudytojams, ekspertams;
- Fiksuoto dydžio išlaidos patiriamos advokatų ir antstolių;
- Atlyginimas valstybės pareigūnams (dažniausiai mokesčiai antstoliams);
- Išlaidos advokatams (tačiau šios išlaidos yra ribojamos, jeigu advokato dalyvavimas nėra būtinas);
- Išlaidos patiriamos dėl pranešimo apie užsienyje vykstantį procesą įteikimo;
- Išlaidos procesinių dokumentų vertimams, kurie reikalingi pagal ES teisę⁵⁶.

Anglijoje ir Velse skiriamos tokios bylinėjimosi išlaidų rūšys:

1. Išlaidos advokatų pagalbai;
2. Teismo mokesčiai;

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ KOCH, H.; DIEDRICH, F. *International Encyclopedia of Law: Civil Procedure. Germany*. The Hague-London-Boston: Kluwer Law International, 2006. Psl. 4.

⁵⁶ ALBERT, Jean. *Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. Country report. France*. 2007. Psl. 10 – 11. Prieiga per internetą: < <https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=b8b7966e-3af3-42dc-b8f7-539c4e676aaf>>

3. Išlaidos ekspertams, liudytojams;
4. Išlaidos vertėjams;
5. Mokesčiai antstoliams; ir
6. Faktinės liudytojų išlaidos⁵⁷.

Pateikta lyginamoji analizė rodo, jog bylinėjimosi išlaidų rūšys Europos valstybėse nėra tapačios, tačiau pačios bylinėjimosi išlaidos, kurios gali būti paskirstytinos ir atlygintinos, iš esmės sutampa. Šioje vietoje galima pasakyti, kad daugumos Europos valstybių teisinė mintis nustatant bylinėjimosi išlaidas sutapo, kaip minėta, tam nemažą įtaką padarė romėnų teisės recepcija, tačiau skiriant bylinėjimosi išlaidų rūšis kiekviena valstybė atsižvelgė į savo juridinės technikos ir teisės tradicijas, taip pat neatmestinas ir noras turėti nacionalinio savitumo, kuris irgi galėjo padaryti įtaką skirtingoms bylinėjimosi išlaidų klasifikacijoms Europoje. Tokiu būdu tai, jog Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje bylinėjimosi išlaidų rūšys yra maždaug panašios galima paaiškinti bendra šių Pabaltijo valstybių istorija. Lietuvos teisės doktrinoje⁵⁸ taipogi pateikiama pamąstymų, jog bendra istorija, o tiksliau tie patys teisės šaliniai – 1864 m. Rusijos civilinės teisenos statusas ir 1961 m. SSRS ir Sąjunginių Respublikų civilinio proceso pagrindai – turėjo įtakos panašiam bylinėjimosi išlaidų klasifikavimo susiformavimui Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje.

Nors tiek pačiame CPK⁵⁹, tiek daugelyje teisinės literatūros darbų⁶⁰ skiriamos tik dvi bylinėjimosi išlaidų rūšys – žyminis mokestis ir išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu – tačiau teoriniu lygmeniu yra skiriamos ir dar dvi klasifikacijos. Pagal atsiradimo priežastis bylinėjimosi išlaidos gali būti skirstomos į:

- Priklausančias nuo šalių valios, t. y. pasirinktas laisva valia;
- Nepriklausančias nuo šalių valios, t. y. kylančias tiesiogiai dėl civilinio proceso teisinio reglamentavimo⁶¹.

Pagal nustatymo būdą bylinėjimosi išlaidos yra:

- Įtvirtintos civilinio proceso įstatymu (pavyzdžiui, išlaidos susijusios su procesinių dokumentų įteikimu);

⁵⁷ ALBERT, Jean. *Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. Country report. United Kingdom*. 2007. Psl. 8. Prieiga per internetą: < <https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=6f836b12-5176-4fa1-ba04-90bb8b1e0dec> >

⁵⁸ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 46.

⁵⁹ CPK 79 straipsnis.

⁶⁰ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003. Psl. 334. // SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 45.

⁶¹ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2006. Psl. 305.

- Priskiriamos bylinėjimosi išlaidoms teismo nuožiūra (įstatyme nenumatytos, tačiau būtinos ir pagrįstos išlaidos)⁶².

Visgi aiškumo dėlei, toliau bus analizuojamos tik pagrindinės bylinėjimosi išlaidų rūšys – žyminis mokestis ir išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu.

CPK komentaro⁶³ 79 straipsnyje pateikiama tokia žyminio mokesčio sąvoka – tai proceso įstatymo nustatyta suma, kurią šalys, tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus, pareiškėjai ar kreditoriai privalo sumokėti už tam tikrus CPK numatytus teismo atliekamus procesinius veiksmus. LAT 2014 m. spalio 15 d. nutartyje⁶⁴ yra pateikęs šiek tiek tikslesnį žyminio mokesčio apibrėžimą - tai proceso įstatymo nustatyta suma, kurią šalys, tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus, pareiškėjai privalo sumokėti paduodami teismui tam tikrus procesinius dokumentus. Taigi žyminis mokestis mokamas paduodant teismui procesinius dokumentus ir mokamas už teismo atliekamus procesinius veiksmus. Konkrečiai žyminis mokestis yra mokamas už kiekvieną ieškinį, priešieškinį, pareiškimą dėl iki sutartinių santykių, trečiojo asmens, pareiškiančio savarankišką reikalavimą dėl ginčo dalyko, pareiškimą jau pradėtoje byloje, pareiškimą ypatingosios teisenos byloje, atskiruosius skundus dėl nutarčių dėl laikinųjų apsaugos priemonių, pareiškimą dėl sprendimo už akių peržiūrėjimo, apeliacinius, kasacinius skundus ir prašymus dėl proceso atnaujinimo, prašymus taikyti laikinąsias apsaugos priemones arba įrodymų užtikrinimo ar rinkimo priemones, skundus dėl arbitražo sprendimo. Tokiu būdu didžioji dauguma asmenų inicijuojančių ginčą teisme neišvengiamai susiduria su žyminiu mokesčiu.

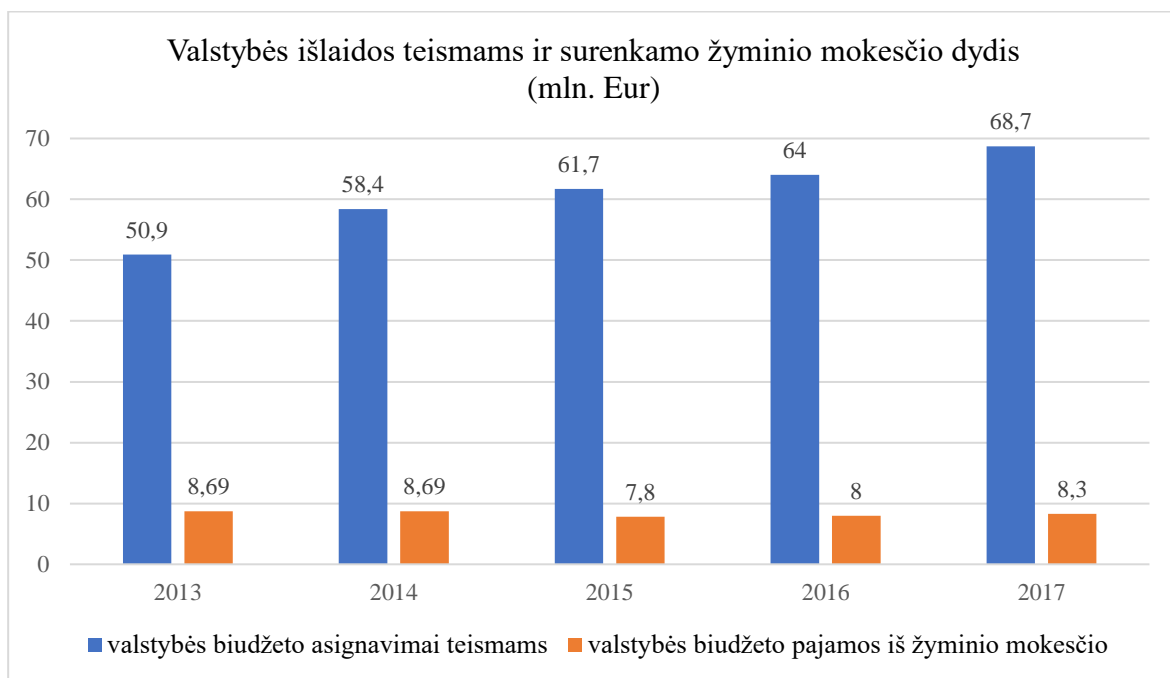
Tiek teisės studijų metu, tiek bendraujant su teisininkais dažnai galima išgirsti teiginį - teisingumas kainuoja. Žinoma, susidaro pirmas įspūdis, kad galbūt taip yra neteisinga, jog teisingumas kainuoja. Teisingumas turėtų būti prieinamas visiems, todėl nemokamas. Tačiau toks pirmas įspūdis gali suklaidinti. Teisingumas, o tiksliau teismai, jų išlaikymas, valstybei kainuoja ir netgi labai brangiai:

⁶² *Ibid.*

⁶³ VALANČIUS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. T.1. Vilnius, 2004. Psl. 208.

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-429/2014

Diagrama Nr. 1. Valstybės biudžeto asignavimai teismams ir valstybės biudžeto pajamos iš žyminio mokesčio.

Šaltinis: Sudaryta remiantis: Lietuvos Respublikos 2013, 2014, 2015, 2016 ir 2017 m. valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymais⁶⁵.

Iš diagramos matyti, kad išlaidos teismams su kiekvienais metais didėja, tuo tarpu žyminio mokesčio surinkimas 2015 m. netgi buvo sumažėjęs, o vėliau po truputį pradėjo augti, tačiau toli gražu nesiekia išlaidų teismams augimo tempo, o ir absoliučiais dydžiais vertinant valstybės biudžeto pajamos iš žyminio mokesčio sudaro tik apie 13,7 % reikalingų asignavimų teismams. Kaip bebūtų, žyminis mokestis yra mokamas už teismo darbą, vykdant teisingumą konkrečioje byloje⁶⁶. Tokia žyminio mokesčio koncepcija atėjo dar nuo senovės Romos laikų ir iš esmės išliko nepakitus iki šių dienų⁶⁷. Štai Prancūzijoje iki Didžiosios revoliucijos žyminis mokestis ne tik, kad pilnai padengė teisingumo vykdymo išlaidas, bet net ir leido puikiai gyventi teisėjų pareigas einantiems asmenims⁶⁸. Suprantama, liaudis tuo buvo nepatenkinta ir Didžiosios revoliucijos metu

⁶⁵ Lietuvos Respublikos 2013 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012-12-29, Nr. 153-7823 // Lietuvos Respublikos 2014 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2013-12-30, Nr. 140-7044 // Lietuvos Respublikos 2015 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. *TAR*, 2014-12-23, Nr. 20611 // Lietuvos Respublikos 2016 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. *TAR*, 2015-12-21, Nr. 20134 // Lietuvos Respublikos 2017 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. *TAR*, 2016-12-29, Nr. 29872.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-429/2014

⁶⁷ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 73 - 76.

⁶⁸ *Ibid.* Psl. 75.

įvedė visiškai nemokamą teisingumą⁶⁹. Labai tikėtina, jog būtent dėl to šiandien Prancūzijoje taip pat nėra jokių teismo mokesčių. Beje, Prancūzijos keliu taipogi nuėjo Ispanija bei Liuksemburgas, tačiau visos kitos Europos valstybės turi teismo mokesčius. Keista, tačiau ta pati didžioji dauguma Europos valstybių, kurios turi žyminį mokestį, dar 1981 m. gegužės 14 d. priėmė Europos tarybų Ministrų komiteto rekomendaciją Nr. R (81) 7 „Dėl priemonių lengvinančių priėjimą prie teisingumo sistemos“⁷⁰, kurios 12 punkte raginama sumažinti arba atsisakyti teismo mokesčių, kadangi jie kelia akivaizdžias kliūtis naudotis teisingumo sistema. R. Simaitis Lietuvoje taipogi siūlo sumažinti žyminį mokestį arba jo iš viso atsisakyti⁷¹.

Pagrindiniai argumentai kodėl reikėtų atsisakyti žyminio mokesčio yra šie:

- Teisinė valstybė turi propaguoti ginčų sprendimą teisiniu keliu;
- Kodėl mokesčių mokėtojai antrą kartą turi mokėti mokesčius valstybei už teisingumo vykdymą, kai jie jau mokėdami kitus mokesčius būna atitinkamai sumokėję už teisingumo vykdymą;
- Prancūzijos, Ispanijos ir Liuksemburgo pavyzdys, kai nėra teismo mokesčių;
- Žyminis mokestis sudaro labai mažą dalį bendrų valstybės biudžeto pajamų ir nedidelę dalį išlaidų, skiriamų teismams, todėl valstybė yra ekonomiškai pajėgi atsisakyti žyminio mokesčio;
- Didžiąją dalį žyminio mokesčio klausimų sprendžia teisėjai, kurių darbas skaičiuojant žyminį mokestį tikriausiai kainuoja daugiau nei yra surenkama žyminio mokesčio;
- Didelis žyminis mokestis nėra tinkama ir korektiška priemonė mažinti teismų darbo krūvį. Dažniausiai tai lemia faktinį nelygiateisiškumą ir neturtingų asmenų teisės kreiptis į teismą ribojimą;
- Žyminio mokesčio dydis dažnu atveju neturi didelės reikšmės, nes vadovaujamosi emocijomis ir nesvarbu kiek kainuos – į teismą vis tiek bus kreipiamasi⁷².

Tačiau yra ir manančiųjų priešingai, kurių argumentai yra tokie:

⁶⁹ *Ibid.* Psl. 76.

⁷⁰ Europos taryba. Ministrų komitetas. *Recommendation No. R (81) 7 of the Committee of Ministers to Member States On Measures Facilitating Access to Justice*. Priimta Ministrų komiteto 1981 m. gegužės 14 d., per 68 sesiją. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168050e7e4>>

⁷¹ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 102.

⁷² *Ibid.* psl. 89 – 102.

- Valstybė nėra ekonomiškai pajėgi atsisakyti žyminio mokesčio⁷³;
- Teismuose daugėja nagrinėjamų bylų ir nepagrįstų pareiškimų skaičius (piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis)⁷⁴;
- Tinkamas žyminio mokesčio dydis gali būti akstinas šalims baigti bylą taikos sutartimi, nesikreipti be reikalo į teismą ar neskųsti priimto teismo sprendimo nesant svarių motyvų⁷⁵.

Šio darbo autorius visgi yra linkęs pritarti nuomonei, kad žyminis mokestis yra reikalingas.

Pirma, nepaisant to, kad Romos imperijos klestėjimo laikais teisingumas buvo nemokamas ir tik prieš imperijos saulėlydį atsirado atlyginimas/kompensacija asmenims atlikusiems teisėjo funkcijas, tačiau būtent tik į valstybės pabaigą buvo suprasta, kad teisėjai turi gauti atlyginimą už darbą. Šiais laikais minėta mintis reikštų, kad valstybė privalo skirti lėšų teismams, kad šie galėtų normaliai dirbti, antraip yra sunkiai įsivaizduojamas teisingumo vykdymo sistemos funkcionavimas. Tai pažymėta ir teismų praktikoje - *Įstatymų leidėjas, nustatydamas žyminio mokesčio sumokėjimą kaip vieną iš tinkamo teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo sąlygų, siekė kelių viešajam interesui svarbių tikslų: <...> padengti tam tikrą valstybės išlaidų, skirtų teisingumo įgyvendinimo sistemai finansuoti dalį.*⁷⁶ Lėšos teismams, kaip ir kitiems finansavimo objektams iš valstybės biudžeto finansuoti, yra surenkamos mokesčių mokėtojų sąskaita, todėl žyminis mokestis ir yra reikalingas, kad besinaudojantieji teisingumo sistema bent iš dalies susimokėtų už brangias paslaugas ir taip bent kažkiek palengvintų valstybės ir visų mokesčių mokėtojų našta išlaikyti teismų sistemą.

Antra, tai, kad surenkamas žyminis mokestis sudaro tik mažą dalį valstybės išlaidų teismams, nereiškia, kad laisvai viską galima permesti ant visų kitų mokesčių mokėtojų pečių. Asignavimų teismams skyrimas daugiausiai iš kitų negu žyminis mokesčių yra neišvengiamai ir objektyviai būtinas, kad patenkinti asignavimų poreikį. Tą patvirtina ir Jungtinės Karalystės pavyzdys, kai ekonomiškai stipri valstybė taiko visišką išlaidų susigrąžinimo principą, tačiau iš teismo mokesčių surenkama tik apie 80 % lėšų reikalingų išlaikyti teismus, todėl likę 20 % vis tiek skiriami iš valstybės išdo⁷⁷. Tokiu

⁷³ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003. Psl. 334.

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002. Psl. 104.

⁷⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. birželio 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-1040-178/2016

⁷⁷ HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010. Psl. 13.

būdu biudžeto asignavimus iš kitų lėšų reikia suprasti kaip papildomą visų mokesčių mokėtojų pagalbą žyminio mokesčio mokėtojams t. y. teisingumo sistemos „vartotojams“. Būtent reikia stengtis, jog besinaudojantieji teismų sistema patys padengtų kuo didesnę dalį teismų išlaidų, suprantama, sveiko proto ribose, neribojant teisės ir neužkertant kelio kreiptis į teismą, ir tik tada bei tiek kiek nepakanka lėšų surinktų iš teisingumo sistemos „vartotojų“, reikia papildomai skirti lėšų, surinktų į biudžetą kitokia forma.

Trečia, surenkamo žyminio mokesčio santykis su visomis valstybės biudžeto pajamomis sudaro tik apie 0,1 %, tačiau tie vidutiniškai surenkami 8 mln. eurų kaip absoliutus dydis yra didelė suma. Kitaip tariant, lengva pasakyti, kad nejaugi neatrasime papildomų 8 mln. eurų teisingumo sistemai, tačiau tame ir yra esmė, kad sudarant ateinančių metų biudžetą yra daug įvairių interesų grupių, kurios visos nori papildomo didesnio finansavimo. Šiai dienai valstybė didesnę prioritetą skiria nacionaliniam saugumui, sveikatos apsaugai, socialinei gerovei, žemės ūkiui, energetikai, švietimui ir mokslui⁷⁸. Taigi teisingumo sistemos tobulinamas tikrai nėra tarp šiandieninių prioritetų. Taip pat svarbu pažymėti, kad 8 mln. eurų perkėlimas iš „kur nors kitur“ gali skaudžiai atsiliiepti tai vietai, iš kur būtų paimamos lėšos. Todėl galima pridaryti daugiau žalos, negu gauti iš to naudos. Galiausiai valstybės 2017 m. biudžeto asignavimai 558 mln. eurų viršija biudžeto pajamas. Tokiu būdu papildomi „laisvi“ 8 mln. eurų valstybės biudžete nėra taip lengvai atrandami.

Ketvirta, žyminis mokestis nėra tik viena iš daugelio CPK normų, kurią galima laisvai įtraukti arba pašalinti iš CPK. Žyminis mokestis yra susijęs sisteminiiais ryšiais su kitomis CPK nuostatomis. Taip yra dėl to, kad žyminis mokestis atlieka tam tikras bylinėjimosi išlaidų funkcijas. Darbo autoriaus nuomone, šiandien viena iš pagrindinių žyminio mokesčio atliekamų funkcijų yra proceso koncentruotumo skatinimas. Žyminis mokestis remiantis CPK 80 straipsniu mažinamas procesinius dokumentus teikiant tik elektroninių ryšių priemonėmis, renkantis teismo įsakymą ar dokumentinį procesą t. y. renkantis paprastesnes, ekonomiškесnes, greitesnes ginčo sprendimo priemones ir būdus. Tai, jog žyminis mokestis, o tiksliau tokia jo sistema, reikšmingai prisidėjo prie proceso koncentruotumo skatinimo pripažįsta⁷⁹ ir kritikai. Atsisakius žyminio mokesčio, vargu ar prisidėtume prie teismų darbo efektyvinimo, greitesnio ir paprastesnio ginčų sprendimo.

⁷⁸ Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės Programa. TAR, 2016-12-13, Nr. 28737. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/886c7282c12811e682539852a4b72dd4?jfwid=-ji9gt9mji>>

⁷⁹ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 114.

Žyminio mokesčio atsisakymas neigiamai paveiktų visą iki šiol atliktą darbą, visas įdėtas pastangas siekiant modernizuoti teismų sistemą, kitaip tariant, tai būtų žingsnis atgal.

Penkta, kad ir kaip vertintume prevencinę bei taikinamąją bylinėjimosi išlaidų funkcijas, tačiau labai tikėtina, kad jos taip pat prisideda prie nepagrįstų reikalavimų ir bylų skaičiaus teismuose mažinimo. Šioje vietoje verta pažymėti, kad *Istatymų leidėjas priimdamas Civilinio proceso kodeksą (2002 m. redakcija) nesiekė visiškai atleisti asmenų nuo žyminio mokesčio, tuo siekdamas, kad žyminis mokestis atliktų ir tam tikrą prevencinę funkciją – apsaugotų nuo nepagrįstų ieškinių*⁸⁰. Panašios mintys yra išreikštos ir vėlesnėje teismų praktikoje - *Istatymų leidėjas, nustatydamas žyminio mokesčio sumokėjimą kaip vieną iš tinkamo teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo sąlygų, siekė kelių viešajam interesui svarbių tikslų: įpareigoti asmenis, paduodančius teismui pareiškimus, kuriais siekiama jiems palankaus teismo sprendimo priėmimo, pateikti užtikrinimą, siekiant apsaugoti kitus asmenis nuo aiškiai nepagrįstų pareiškimų (ieškinių) <...> skatinti šalis ieškoti taikių ginčų sprendimo būdų*⁸¹. Svarbu ir tai, kad neretai pripažįstama, jog visuomenė Lietuvoje linkusi bylinėtis teismuose. Taigi abejotinai skamba raginimas⁸² dar labiau skatinti ginčų perkėlimą į teismą. Žyminis mokestis neabejotinai šiuo metu viena iš veiksmingiausių (drausminimo) priemonių padedanti kovoti su bylinėjimosi kultūra. Beje, šį faktą patvirtina ir statistika⁸³.

Šešta, Lietuvos lyginimas su Prancūzija, Ispanija ir Liuksemburgu nėra itin pagrįstas. Ekonominė situacija vakarų Europos šalyse yra žymiai geresnė negu Lietuvoje ir, kaip minėta aukščiau, 8 mln. eurų Lietuvos valstybės biudžete yra reikšminga suma. Be to, Prancūzijoje yra susiformavusi ir atitinkama tradicija žyminio mokesčio klausimu dar nuo Didžiosios revoliucijos laikų, kas neabejotinai padarė įtakos ir Prancūzijos kaimynėms, šiuo atveju Ispanijai ir Liuksemburgui.

Taigi, darbo autoriaus nuomone, šiuo metu žyminis mokestis Lietuvos civiliniame procese yra reikalingas, nes atlieka daug svarbių funkcijų. Žyminis mokestis prisideda prie teisingumo sistemos išlaikymo, skatina proceso koncentruotumą bei atlieka taikinamąją ir prevencinę funkcijas.

Išsiaiškinus esminį klausimą, susijusį su žyminiu mokesčiu, toliau vertėtų aptarti kitą, glaudžiai susijusį klausimą – žyminio mokesčio dydį. Analizuojant žyminio mokesčio dydžio klausimą svarbu omenyje turėti kertinius principus, kuriais remiantis

⁸⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2003 m. spalio 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-425

⁸¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. birželio 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-1040-178/2016

⁸² SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 90.

⁸³ *Ibid.* Psl. 114.

turi būti nustatomas žyminio mokesčio dydis. *Teisė į galimybę naudotis teisingumo sistema ir teisingą teisminį nagrinėjimą, kurią garantuoja Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnis, yra esminis kiekvienos demokratinės visuomenės bruožas. Europos Tarybos Ministrų komiteto 1981 m. gegužės 14 d. rekomendacijos Nr. R(81) 7 „Dėl priemonių lengvinančių galimybes naudotis teisingumo sistema“ priedo principuose be kita ko nurodyta, kad valstybės turi imtis visų reikiamų veiksmų, kad civilinių bylų nagrinėjimas būtų paprastas ir nebrangus. Bylinėjimosi išlaidos turi būti nustatytos tokio dydžio, kad teisminė gynyba būtų visiems prieinama <...> Per didelis žyminis mokestis gali ne tik atbaidyti asmenį kreiptis į teismą teisminės gynybos bei versti jį ieškoti kitų, pigesnių, tačiau ne visada teisėtų savo pažeistos teisės gynybos būdų, bet ir praktiškai užkirsti jam kelią pasinaudoti teismine gynyba dėl grynai finansinių problemų*⁸⁴. Taigi galima pasakyti, kad žyminio mokesčio dydis turi atitikti protingumo ir proporcingumo principus.

Tarpukario Lietuvoje galiojusio Civilinės teisenos įstatymo 848 straipsnis numatė, kad už kiekvieną ieškinio prašymą, priešinį ieškinį, atsiliepimą į už akių priimtą sprendimą ir apeliacinį skundą imama po vieną litą nuo kiekvienos ieškomosios sumos (5 procentai)⁸⁵. Iš šiandieninių pozicijų tai galima vertinti kaip didelį žyminio mokesčio dydį. 1964 m. Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso⁸⁶ pirminė redakcija buvo įtvirtinusi mišriąją žyminio mokesčio sistemą – priklausomai nuo ieškinio kainos ar ginčo pobūdžio - fiksuotą arba proporcinį žyminį mokestį. Nors sudėtinga sulyginti to meto situaciją su dabartine, tačiau vertinant žyminio mokesčio dydį vidutinio atlyginimo kontekste, galima pasakyti, kad jis buvo labai panašus į dabar nustatytąjį CPK. Pagrindiniai skirtumai lyginant su dabartiniu reguliavimu, tai, jog:

- nebuvo tiek daug išimčių iš bendrų taisyklių kaip yra dabar, kas reikalinga įvairioms bylinėjimosi išlaidų funkcijoms ir civilinio proceso tikslams pasiekti;
- esant didelei ieškinio sumai buvo taikomas didelis žyminio (valstybės) mokesčio dydis – 6 % ieškinio kainos, ir nebuvo nustatyta maksimali mokėtina žyminio mokesčio riba, kas reiškia, jog solidarumo principas veikė pilna apimti ir teoriškai turtingesni asmenys turėjo labiau prisidėti prie teisingumo sistemos išlaikymo, nepaisant, kad tai dažnu atveju galėjo jiems iš viso užkirsti kelią kreiptis į teismą.

⁸⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2003 m. spalio 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-425

⁸⁵ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003. Psl. 336.

⁸⁶ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas. *LTSR įstatymų sąvadas*, 1964 m. liepos 7 d.

Vėliau 1964 m. Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso⁸⁷ 104 straipsnis reglamentuojantis žyminio mokesčio dydį buvo keičiamas ne kartą, kol galiausiai paskutinėje redakcijoje, galiojusioje iki priimant dabartinį CPK, buvo nustatyti⁸⁸ ganėtinai aukšti žyminio mokesčio dydžiai pvz.: turtiniuose ginčiuose – 5 procentai ieškinio kainos, nenustatant maksimalios ribos.

Taigi priimant CPK buvo nuspręsta taisyti padėtį ir sumažinti iki tol galiojusius santykinai didelius žyminio mokesčio dydžius. Šiuo metu galioja minėta mišrioji žyminio mokesčio sistema kai žyminio mokesčio dydis derinamas su fiksuota ir procentiškai kintančia dalimi pvz.: turtiniuose ginčiuose – nuo ieškinio sumos: iki 28 962 eurų – 3 procentai, bet ne mažiau kaip 20 eurų; nuo 28 962 eurų iki 86 886 eurų – 868 eurai plus 2 procentai ieškinio sumos viršijančios 28 962 eurus; nuo 86 886 eurų – 2 027 eurai plus 1 procentas nuo ieškinio sumos viršijančios 86 886 eurus. Kituose ginčiuose daugiausiai yra nustatyta fiksuota suma, o bylose dėl teismo įsakymų, dokumentinio proceso tvarka nagrinėjamosiose bylose ir procesinius dokumentus teikiant elektroninių ryšių priemonėmis mokama atitinkama procentinė žyminio mokesčio dalis mokėtina įprasta tvarka pareiškiant ieškinį. Tokiu būdu buvo sumažinti žyminio mokesčio dydžiai lyginant su anksčiau galiojusi reglamentavimu. Žyminio mokesčio mažinimo idėja pagrįsta įstatymų leidėjo ketinimu užtikrinti, kad žyminis mokestis nebus kliūtis kreiptis į teismą teisminės gynybos⁸⁹. Ankstesnis žyminis mokestis buvo santykinai didelis, o tai ribojo asmens galimybę kreiptis į teismą⁹⁰. Užsienio teisės mokslininkų atliktoje įvairių pasaulio šalių bylinėjimosi išlaidų lyginamojoje studijoje⁹¹ Lietuva šiuo metu taipogi nėra priskiriama prie turinčių santykinai aukštus teismo (žyminius) mokesčius, priešingai nei mūsų kaimynės Latvija, Estija ir Lenkija.

Visgi priimant naująjį CPK priešingai buvo pasielgta su žyminiu mokesčiu už apeliacinius ir kasacinius skundus – šie mokesčiai buvo atitinkamai padidinti. Iki CPK įsigaliojimo, paduodant apeliacinį skundą, reikėjo mokėti pusę žyminio mokesčio sumos mokėtinos už pareiškimą arba pusę sumos, apskaičiuotos pagal ginčijamą sumą – turtinio pobūdžio ginčiuose. Panaši situacija buvo ir su kasaciniais skundais – pusę žyminio mokesčio sumos sumokėtos už apeliacinį skundą pareiškimo atveju ir pusę sumos

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso, baudžiamojo proceso, administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994-07-08, Nr. 51-949.

⁸⁹ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003. Psl. 335.

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010. Psl. 103.

sumokėtos už apeliacinį skundą, skaičiuojant nuo ginčijamos sumos – turtinio pobūdžio ginčiuose. Tuo tarpu dabar CPK 80 straipsnio 4 dalyje nustatyta, jog tiek už apeliacinius, tiek už kasacinius skundus mokamas tokio paties dydžio žyminis mokestis, koks mokėtinas pareiškiant ieškinį (pareiškimą ypatingosios teisenos bylose) ir atitinkamai turtinio pobūdžio ginčiuose skaičiuojama nuo ginčijamos sumos. Toks žyminio mokesčio pakėlimas už apeliacinius ir kasacinius skundus buvo grindžiamas Danijos ir Vokietijos pavyzdžiu⁹². Minėtose valstybėse galioja didėjančio žyminio mokesčio sistema – už apeliacinį skundą reikia mokėti pusantro karto, o už bylos nagrinėjimą kasacine tvarka – du kartus didesnę mokestį nei pareiškiant ieškinį⁹³. Visgi nors ir nebuvo ryžtasi pilnai perimti Danijos ir Vokietijos pavyzdžio, padidinant žyminį mokestį už apeliacinius ir kasacinius skundus dar daugiau, tačiau jau yra kritikuojančiųjų ir toki žyminio mokesčio pakėlimą, lyginant su galiojusi iki CPK. Pagrindinis kritikų argumentas – žyminio mokesčio didinimas labiau nei anksčiau apribojo neturtingų asmenų teisę kreiptis į teismą⁹⁴. Vis dėlto nesinorėtų sutikti su tokiomis kritikų pastabomis.

Pirma, anksčiau galiojęs žyminio mokesčio dydis už apeliacinius ir kasacinius skundus buvo niekuo nepagrįstas, nes valstybės išlaidos aukštesnės instancijos teismams kaip tik yra didesnės – apeliacinėje instancijoje bylą gali nagrinėti 3 teisėjų kolegija, o kasaciniame teisme gali būti ir išplėstinė 7 teisėjų kolegija ar net plenarinė LAT civilinių bylų skyriaus sesija, be to aukštesnės instancijos teismuose yra ir aukštesnės kvalifikacijos teisininkų būtinybė, kas reiškia didesnių atlyginimų poreikį⁹⁵.

Antra, jau buvo minėta, kad visuomenė Lietuvoje pasižymi instanciniu mentalitetu, kas reiškia, kad nežiūrima į reikalo esmę, o tiesiog norima pasibylinėti ir praeiti visas galimas teismo instancijas. Iki CPK priėmimo galiojęs žyminio mokesčio dydis ne tik tiesiogiai išreiškė nepasitikėjimą žemesne teismo instancija, bet galima sakyti, tiesiogiai skatino ginčo šalis skusti priimtą žemesnės teismo instancijos sprendimą – skųskitės toliau, tolesnis bylinėjimasis yra dar pigesnis ir, be jokios abejonės, kokybiškesnis⁹⁶. Šį reiškinį reikėjo pripažinti kaip problemą ir ją spręsti. Juk kaip tik pirmoji teismo instancija turi būti laikoma pagrindine, o aukštesnės instancijos tik kaip

⁹² LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003. Psl. 338.

⁹³ LEIPOLD, D. Limiting Costs for Better Access to Justice; the German Approach. In *Reform of Civil Procedure: Essays on „Acces to Justice“*. Ed. By A. S. Zuckerman and R. Cranston. Oxford: Clarendon Press, 1995, p. 273. In SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 114.

⁹⁴ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 114.

⁹⁵ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2006. Psl. 311.

⁹⁶ NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002. Psl. 107.

išimtinės, į kurias kreipiamasi tik kai šalis tikrai įsitikinusi, kad priimtas teismo sprendimas yra neteisėtas ir nepagrįstas⁹⁷. Be to, nesprendžiant šios problemos, egzistuoja nemažas pavojus, kad ir patys pirmosios instancijos teismų teisėjai per daug atsainiai pradės vertinti savo pareigų vykdymą⁹⁸. Tokiu būdu padidėjęs žyminis mokesčiai už apeliacinius ir kasacinius skundus laikytinas tinkama priemone kovoje su lengvabūdišku bylinėjimusi. Beje, patys kritikai pritaria, kad žyminio mokesčio už apeliacinius ir kasacinius skundus padidėjimas iš dalies leido sumažinti apeliacinių ir kasacinių skundų skaičių bei padidinti pirmosios instancijos teismo autoritetą⁹⁹.

Trečia, žyminio mokesčio už apeliacinius ir kasacinius skundus pakėlimas nebuvo beatodairiškas ir neapgalvotas sprendimas. Įvertinus Lietuvos situaciją ir atsižvelgus į ekonominę padėtį buvo nuspręsta tik iš dalies padidinti žyminį mokesčių už apeliacinius ir kasacinius skundus t. y. nebuvo visiškai akiai nukopijuota Vokietijos ir Danijos sistema. Įvertinus šias aplinkybes žyminio mokesčio už apeliacinius ir kasacinius skundus dydis, kuris yra nustatytas dabar, vertintinas kaip atitinkantis protingumo ir proporcingumo principus.

Ketvirta, teismai lanksčiai žiūri į išskirtines situacijas, kai esamas žyminio mokesčio dydis iš tikrųjų gali pasirodyti per didelis jo mokėtojui. Visų pirma teismai supranta, jog *konstitucinė asmens teisminės gynybos garantija netektų prasmės, jeigu taptų neprieinama teismų sprendimų kontrolė apeliacinio proceso tvarka*¹⁰⁰. Dar daugiau, teismų praktikoje yra pasakyta, kad *teisingo sprendimo priėmimas, vadinasi, ir jo kontrolė instancine tvarka, atitinka ir viešąjį interesą civiliniame procese, nes valstybė turi užtikrinti, kad jos materialinė teisė būtų taikoma tinkamai*¹⁰¹. Todėl esant ypatingoms aplinkybėms, pavyzdžiui - *Pensinio amžiaus asmeniui, patyrusiam skriaudą nuo okupacinės valdžios, neteisėtai atėmusios turtą, ir dabar siekiančiam, kad teisme būtų išspręstas ginčas dėl sugrąžintos žemės naudojimosi tvarkos*, teismai pagrįstai konstatuoja, kad *nurodyto dydžio* [21 375 Lt – aut. past.] *žyminio mokesčio sumokėjimas tampa pagrindine kliūtimi, kad jo atžvilgiu priimtas teismo sprendimo pagrįstumas būtų patikrintas apeliacine tvarka*¹⁰². Tokiu būdu šioje nutartyje LAT atnaujino terminą apeliaciniam skundui paduoti kaip praleistą dėl svarbių priežasčių. Visgi esminis

⁹⁷ VĖBRAITĖ, V. Šalių sutaukymas kaip civilinio proceso tikslas ir jo galimybės Lietuvoje. *Teisė*, 2008, t. 69, p. 111.

⁹⁸ NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002. Psl. 108.

⁹⁹ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 114.

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-250

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² *Ibid.*

momentas yra LAT išaiškinimas minėtoje nutartyje – žyminio mokesčio dydis gali būti kliūtimi kreiptis į teismą ir teismas gali tai pripažinti svarbia priežastimi praleisti terminą. Taigi teismų praktika identifikuoja išskirtinius atvejus, kur žyminio mokesčio dydis už apeliacinį ar kasacinį skundą tampa kliūtimi, ir sugeba tinkamai šias kliūtis pašalinti.

Taigi, žyminio mokesčio už apeliacinius ir kasacinius skundus pakėlimas lyginant su iki CPK galiojusiu reglamentavimu laikytinas būtinu ir tikslingu. Tokiu būdu yra efektyviai kovoja su lengvabūdišku bylinėjimusi ir svariau prisidedama prie aukštesnių instancijų teismų išlaikymo, kuriems didesnis finansavimas yra objektyviai būtinas. Didesnis žyminis mokestis, lyginant su ankstesniu reglamentavimu, už apeliacinį ir kasacinį skundą iš esmės neužkerta kelio paduoti atitinkamą skundą, nes valstybė yra nustačiusi ganėtinai pagrįstą žyminio mokesčio dydį, o esant išskirtinėmis aplinkybėmis teismai lanksčiai sprendžia su žyminio mokesčio dydžiu susijusius klausimus.

Toliau kalbant bendrai apie žyminį mokestį, reikia paminėti, jog įstatymų leidėjas supranta, kad žyminio mokesčio dydis gali sudaryti prielaidas užkirsti kelią pasinaudoti teismine gynyba. Todėl šalia pačio žyminio mokesčio, kuris nustatomas išanalizavus daugelį faktorių, dar yra numatyta papildomų priemonių, kurios padeda asmenims realizuoti teisę į teisminę gynybą. Viena iš akivaizdžiausių priemonių – CPK 80 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatytas maksimalus žyminio mokesčio dydis turtiniuose ginčiuose – 12 555 eurai. Verta pastebėti, kad iki CPK įsigaliojimo nebuvo maksimalaus žyminio mokesčio turtiniuose ginčiuose, todėl tai yra sveikintina naujojo CPK naujovė. Gali atrodyti, jog ir 12 555 eurai yra per didelė suma, tačiau vėlgi, svarbiausia, kad iš viso buvo nustatyta riba, o jos dydis – subjektyvus dalykas. Štai Vokietijoje žyminis mokestis apribotas 274 368 eurais už bet kokį reikalavimą viršijantį 30 mln. eurų¹⁰³. Taigi tikrai nederėtų skųstis, jog lietuviški žyminio mokesčio tarifai primena valstybinio reketo formą¹⁰⁴.

Kitos priemonės padedančios užtikrinti veiksmingą teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą yra CPK 83 straipsnio 3 dalyje ir 84 straipsnyje atitinkamai nurodyti atleidimas nuo žyminio mokesčio ir jo sumokėjimo atidėjimas. Prieš pradėdant analizuoti šias priemones, būtina atskleisti jų teisinę svarbą. Remiantis CPK 115 straipsnio 2 ir 3 dalimis nesumokėjus žyminio mokesčio per terminą trūkumams pašalinti procesinis dokumentas gražinamas jį padavusiam asmeniui. Tuo tarpu žyminio mokesčio nesumokėjimo faktui paaiškėjus nagrinėjant bylą taikomas pareiškimo palikimo nenagrinėtu institutas, o konkrečiai CPK 296 straipsnio 1 dalies 7 arba 8 punktai,

¹⁰³ HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010. Psl. 15.

¹⁰⁴ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinis procesas. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 1997. Psl. 264.

priklausomai nuo to ar žyminis mokestis nesumokėtas už visus reikalavimus ar tik dalį jų. Būtent tokiu būdu žyminis mokestis gali užkirsti kelią kreiptis į teismą, o šiame kontekste atleidimas nuo žyminio mokesčio arba jo sumokėjimo atidėjimas gali būti gyvybiškai svarbūs. CPK 83 straipsnio 3 dalies ir 84 straipsnio nuostatomis siekiama užtikrinti, kad asmuo turėtų realią galimybę kreiptis į teismą tais atvejais, kuomet dėl sunkios turtinės padėties kreipimosi į teismą dieną jis neturi galimybės sumokėti įstatymo reikalaujamo žyminio mokesčio¹⁰⁵. Nors atleidimu nuo žyminio mokesčio ir jo atidėjimu siekiama to paties tikslo, tačiau šios priemonės taikomos skirtingose situacijose. Pagrindiniai faktoriai lemiantys CPK 83 straipsnio 3 dalies ir 84 straipsnio taikymą yra asmens finansinė padėtis kreipimosi į teismą metu ir asmens finansinės ateities perspektyvos. Remiantis šiais veiksniais teismų praktika yra atibojusi atleidimą nuo žyminio mokesčio ir jo sumokėjimo atidėjimą. *Sprendžiant žyminio mokesčio sumokėjimo atidėjimo klausimą turi būti įvertinama turtinė prašančiojo asmens padėtis kreipimosi į teismą momentu bei tai, kiek tokia padėtis tęsis. Kai asmens turtinė būklė <...> skundo padavimo metu yra komplikuota, tačiau yra aplinkybių, rodančių, jog artimiausiu laiku sunki turtinė būklė gali iš esmės pagerėti (pvz., per atitinkamą laikotarpį asmuo gaus (sukaups) reikiamą pinigų sumą), dalies žyminio mokesčio mokėjimas gali būti atidėtas¹⁰⁶. Tuo tarpu atleidimo nuo dalies žyminio mokesčio mokėjimo atveju teismas sprendžia, ar pareiškėjas gali sumokėti įstatymo nustatyto dydžio žyminį mokestį, o jei negali sumokėti viso žyminio mokesčio, tai nuo kokios šio mokesčio dalies asmuo gali būti atleistas. Įstatymas nenurodo, nuo kokios žyminio mokesčio dalies teismas gali atleisti asmenį, tačiau žyminis mokestis turėtų būti mažintinas tiek, jog neribotų, o suteiktų asmeniui galimybę kreiptis į teismą ir ginti savo interesus, tačiau kartu žyminis mokestis turi būti toks, kad saugotų kitą proceso šalį nuo galimo piktnaudžiavimo teisėmis¹⁰⁷. Taigi įstatymų leidėjui nustatant žyminio mokesčio dydį, o teismui taikant CPK 83 straipsnio 3 dalį ir 84 straipsnį reikia spręsti labai sudėtingus klausimus, reikalaujančius atrasti tinkamą interesų pusiausvyrą – žyminis mokestis negali būti per didelis, nes pažeistų Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹⁰⁸ 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principą, tačiau jis negali būti per mažas, nes neapsaugotų kitos proceso šalies nuo galimo piktnaudžiavimo teisėmis, ir galiausiai atradus aukso vidurį, kuris taikomas visiems, išskirtinėmis aplinkybėmis tam tikrus asmenims vis tiek gali reikėti atleisti nuo žyminio mokesčio ar jo dalies, ar atidėti žyminio mokesčio*

¹⁰⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. liepos 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-1000-943/2015

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

sumokėjimą. Klausimo sudėtingumą ir svarbą parodo ir tai, kad *Istatymų leidėjas atleidimą iš dalies nuo žyminio mokesčio mokėjimo, žyminio mokesčio mokėjimo atidėjimą sieja ne tik su šiuo metu susiklosčiusia asmens turtine padėtimi, bet su visa pareiškėjo turtine padėtimi apskritai, kas reiškia, jog turi būti vertinama ne tik apelianto atskirai, bet visas jo šeimos turimas turtas bei pajamos*¹⁰⁹.

Žvelgiant statistiškai¹¹⁰ nuo 2015 m. sausio 1 d. iki 2017 m. kovo 25 d. vidutiniškai buvo patenkinta 40 % prašymų atleisti nuo dalies žyminio mokesčio sumokėjimo. Paprastai teismai patenkina prašymą atleisti nuo dalies žyminio mokesčio sumokėjimo, kai pateikiamas ganėtinai motyvuotas ir įtikinamais įrodymais pagrįstas prašymas. Dažniausiai teismams kaip sunkią finansinę padėtį pagrindžiantys įrodymai yra teikiamos asmenų turto/pajamų deklaracijos, valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos skyrių išduotos pažymos apie asmenų gautas draudžiamas pajamas ir panašiai. Galima teigti, jog bylininkai pakankamai gerai žino apie galimybę būti atleistiems nuo dalies žyminio mokesčio sumokėjimo, todėl dažnai teikia atitinkamus prašymus. Kita vertus, teismai principingai taiko CPK 83 straipsnio 3 dalį ir nelinkę lengvabūdiškai atleidinėti bylininkų nuo dalies žyminio mokesčio sumokėjimo.

Galima konstatuoti, jog atleidimas nuo dalies žyminio mokesčio sumokėjimo yra išimtinė priemonė užtikrinti asmenų teisę kreiptis į teismą. Ši priemonė taikoma tik tada, kai įrodoma, jog tikrai žyminis mokestis yra kliūtis kreiptis į teismą. Kitaip tariant, atleidimas nuo dalies žyminio mokesčio neturi būti vertinamas kaip priemonė galinti visiškai atsverti pernelyg didelį žyminio mokesčio dydį. Visgi CPK 83 straipsnio 3 dalis kaip viena iš daugelio priemonių leidžiančių užtikrinti teisę kreiptis į teismą yra pakankamai veiksminga ir, ką rodo statistika, plačiai žinoma bylininkų, tačiau teismų taikoma principingai, siekiant kovoti su piktnaudžiavimu šia priemone ir tinkamai pritaikyti atitinkamas normas.

Papildomai pažymėtina ir tai, kad CPK 83 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas sąrašas subjektų, dažniausiai silpnesnioji teisinių santykių šalis, nukentėjęsysis ar kitas asmuo, kuriuos valstybė atleidžia nuo žyminio mokesčio nereikalaujant jokio prašymo. Tokiu būdu tam tikroms asmenų grupėms, reikalingoms pagalbos, valstybė iš karto palengvina teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą.

Taigi, šiai dienai žyminio mokesčio reguliavimas atrodo pakankamas, ganėtinai lankstus ir gebantis prisitaikyti prie įvairių situacijų, o žyminio mokesčio dydžiai atitinka

¹⁰⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. liepos 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-1000-943/2015

¹¹⁰ Darbo autorius patikrino visas į infoplex.lt duomenų bazę įkeltas bylas laikotarpiu nuo 2015-01-01 iki 2017-03-25, kuriose buvo remiamasi ir atitinkamai pritaikyta arba ne CPK 83 straipsnio 3 dalis.

protingumo ir proporcingumo standartus. Tačiau įstatymų leidėjas 2016 m. lapkričio 8 d. priėmė Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymą¹¹¹ Nr. XII-2751 (toliau – CPK pakeitimo įstatymas), kuriuo, tame tarpe, didinami arba apvalinami į didesniąją pusę žyminio mokesčio dydžiai. Nuo 2017 m. liepos 1 d. įsigaliosiantis CPK pakeitimo įstatymas vertintinas kaip ganėtinai žymiai pakeliantis žyminio mokesčio dydžius, todėl ši problematika yra verta dėmesio ir atitinkamai bus analizuojama toliau.

Pirmiausia derėtų aptarti, kas paskatino pokyčius kelti žyminį mokestį. CPK pakeitimo įstatymo projekto aiškinamajame rašte¹¹² (toliau – Aiškinamasis raštas) teigiama, kad tiek teismų, tiek advokatūros atstovai nurodė poreikį tikslinti žyminio mokesčio reglamentavimą, skatinant asmenis naudotis alternatyviais ginčų sprendimo būdais (ikiteismine tvarka, tarpininkavimu, arbitražu, teismine mediacija ir kt.), taip pat siekiant daugiau kompensuoti valstybės patiriamas teisingumo įgyvendinimo sąnaudas, kitaip tariant, linkstama manyti, kad žyminis mokestis neatlieka savo funkcijų. Kaip vienas iš minėtų teiginius pagrindžiančių argumentų Aiškinamajame rašte yra nurodoma Europos Komisijos paskelbta ES teisingumo rezultatų suvestinė¹¹³. Reikia sutikti su CPK pakeitimo įstatymo rengėjais, kad remiantis suvestinės duomenimis¹¹⁴ nuo 2010 metų gaunamų bylų skaičius Lietuvos teismuose nuolat augo, o Lietuva pateko tarp dešimties ES valstybių narių, kuriose gauta daugiausia bylų. Tačiau įstatymo rengėjus galima ir sukritikuoti, kad norint padaryti visapusiškas išvadas reikėjo peržvelgti visus suvestinės duomenis, o ne pasirinkti vieną diagramą iš daugelio ir taip šiek tiek iškreipti bendrą vaizdą. O būtent, 4-ta suvestinės diagrama rodo, jog Lietuva yra net 5 vietoje pagal bylai išspręsti reikalingą laiko tarpą, kas reiškia, kad bylos nagrinėjamos greitai, taip pat 10-ta diagrama rodo, kad Lietuva užima 4 vietą pagal neišnagrinėtų bylų skaičių, kas reiškia, kad lyginant su visomis ES valstybėmis, Lietuvoje yra nedaug neišnagrinėtų bylų. Be kita ko, remiantis suvestinės 33-ia ir 34-ta diagramomis Lietuva yra tarp lyderiaujančių ES valstybių narių, kurios skatina naudotis alternatyviais ginčų sprendimų būdais ir sudaro tam reikiamas sąlygas. Taigi abejotina ar asmenų skatinimas naudotis alternatyviais ginčų sprendimo būdais ir siekis mažinti bylų skaičių teismuose buvo pirminės priežastys paskatinusios šį žyminio mokesčio kėlimą. Šioje vietoje negalima nepastebėti 38-tos

¹¹¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymas Nr. XII-2751. TAR, 2016 m. lapkričio 17 d. Nr. 26956.

¹¹² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo Nr. I-1274 9, 41 ir 50 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.183 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo Nr. I-599 15 ir 19 straipsnių pakeitimo įstatymų projektų aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/4eebb260603911e5b316b7e07d98304b?jfwid=-wd7z8cpgc> >

¹¹³ 2015 EU Justice Scoreboard. Prieiga per internetą: < http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/justice_scoreboard_2015_en.pdf >

¹¹⁴ *Ibid.* Antra diagrama.

diagramos iš suvestinės, kurioje Lietuva nurodoma kaip priešpaskutinė valstybė iš visų ES valstybių narių pagal valstybės biudžeto asignavimus teismams, taip pat galime prisiminti šiame darbe pateiktą diagramą Nr. 1, kuri rodo, kad valstybės išlaidos teismams yra didelės ir labai tikėtina, kad ateityje ir toliau augs, o surenkamo žyminio mokesčio dydis veikia tik simboliškai prisideda prie teisingumo sistemos finansavimo ir šiuo metu net nesiekia 2013 – 2014 m. lygio. Todėl darytina išvada, kad žyminio mokesčio pakėlimas labiau buvo inspiruotas siekio daugiau kompensuoti valstybės patiriamas teisingumo įgyvendinimo sąnaudas negu poreikio skatinti alternatyvų ginčų sprendimą, kuris, matyt, neypatingai prisideda pildant valstybės biudžetą.

Pagrindinius būsimus pokyčius žyminio mokesčio dydyje galima apibūdinti taip:

- Turtiniuose ginčiuose – nuo ieškinio sumos:

Dabar	Iki 28 962 eurų – 3 procentai	Nuo 28 962 eurų iki 86 886 eurų – 868 eurai plus 2 % nuo sumos viršijančios 28 962 eurus	Nuo 86 886 eurų – 2027 eurai plus 1 % nuo sumos viršijančios 86 886
Po CPK pakeitimo įstatymo įsigaliojimo	Iki 30 000 eurų – 3 procentai	Nuo 30 000 eurų iki 100 000 eurų – 900 eurai plus 2 % nuo sumos viršijančios 30 000 eurų	Nuo 100 000 eurų – 2300 eurai plus 1 % nuo sumos viršijančios 100 000 eurų

- Maksimalus žyminio mokesčio dydis turtiniuose ginčiuose kyla nuo 12 555 eurų iki 15 000 eurų;
- Ginčiuose dėl sutarčių modifikavimo – kyla nuo 144 eurų iki 200 eurų išskyrus ginčus dėl turtinio pobūdžio sutarčių nuostatų modifikavimo (kas, bus apmokestinama kaip turtinis ginčas, o tai yra atskira didelė naujovė CPK);
- Bylose dėl juridinio asmens veiklos tyrimo – kyla nuo 289 eurų iki 300 eurų;
- Viešųjų pirkimų ginčai išskirstomi pagal pirkimų vertes ir vietoje anksčiau buvusių 289 eurų – mažos vertės pirkimuose 300 eurų,

supaprastintuose pirkimuose 1 000 eurų ir tarptautiniuose pirkimuose 3 000 eurų¹¹⁵;

- Kituose ginčiuose žyminis mokestis didėja nuo 41 euro iki 100 eurų;
- Ypatingosios teisenos bylose – kyla nuo 41 euro iki 50 eurų;
- Atsiranda žyminis mokestis už ieškinius dėl įmonės bankroto bylos išskėlimo – 500 eurų;
- Už atskiruosius skundus dėl nutarčių dėl laikinųjų apsaugos priemonių ir pareiškimus dėl sprendimo už akių peržiūrėjimo – kyla nuo 28 eurų iki 50 eurų;
- 50 eurų žyminiu mokesčiu apmokestinami prašymai dėl laikinųjų apsaugos priemonių;
- Už skundus dėl arbitražo sprendimo mokamas žyminis mokestis kyla nuo 289 eurų iki 500 eurų.

Aiškinamajame rašte nurodoma, kad įstatymo projektu siūloma patikslinti visas CPK nustatytas skaitmenines vertes (žyminių mokesčių, baudų, ieškinio sumų, užstatų), išreikštas eurais. Vienos vertės buvo didinamos, siekiant, kad šalys prisidėtų prie teismų sistemos išlaikymo, kitos – mažinamos, tokiu būdu išlaikant balansą tarp padidintų ir sumažintų rinkliavų, baudų ir kitų įmokų dydžių. Visgi, kaip matome, galutinis CPK pakeitimo įstatymo projekto variantas, kuris buvo priimtas, numato visų verčių padidinimą ir nieko nesumažina¹¹⁶ – kyla klausimas ar tikrai buvo išlaikytas deklaruotas balansas ?

Dar daugiau klausimų kyla susipažinus su Pagrindinio komiteto išvada¹¹⁷ dėl CPK pakeitimo įstatymo projekto (toliau – Išvada). Aiškinamajame rašte teigiama, kad teismų ir advokatūros atstovai nurodė poreikį, atlikti tam tikrus pakeitimus CPK, tačiau tie patys teismų ir advokatūros atstovai turėjo daugiausiai pastabų dėl parengto CPK pakeitimo įstatymo projekto.

¹¹⁵ Galima pažymėti, jog buvo siūlymų ir labiau didinti žyminio mokesčio dydį viešųjų pirkimų bylose. Vienas iš pagrindinių siūlymų buvo susieti žyminio mokesčio dydį su viešo pirkimo verte, pavyzdžiui 2 - 3% nuo pirkimo vertės. Lietuvos Respublikos Ūkio ministerijos parengtas dokumentas „Viešųjų pirkimų problematika ir sprendimų kryptys“. 2014 m. redakcija. Psl. 32. Prieiga per internetą: <http://ukmin.lrv.lt/uploads/ukmin/documents/files/viesuju_pirkimu_politika/analizes_tyrimai/Viesuju%20pirkimu%20problematika%20ir%20sprendimu%20kryptys%202014%2012.pdf>, taip pat Lietuvos Respublikos Viešųjų pirkimų tarnybos direktorės Dianos Vilytės parengtos skaidrės „Viešųjų pirkimų naujovės ir aktualijos Lietuvoje“. 2017 m. Skaidrė Nr. 42. Prieiga per internetą: <http://www.lpk.lt/wp-content/uploads/2017/03/VPT_2017_20160126.pdf>.

¹¹⁶ Išskyrus, jog pareiškėjai bylose dėl įvaikinimo atleidžiami nuo žyminio mokesčio.

¹¹⁷ Pagrindinio komiteto išvada „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-3551“. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas, 2016-10-26, Nr. 102-P-34. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/33134910a0dc11e68987e8320e9a5185?jfwid=-wd7z8cpgc>>

Pirma, Lietuvos advokatūrai užkliuvo naujoji CPK nuostatos išimtis, jog ginčiuose dėl sutarčių modifikavimo (pakeitimo, nutraukimo ir kt.) turi būti mokamas dviejų šimtų eurų žyminis mokestis, *išskyrus ginčus dėl sutarčių turtinio pobūdžio nuostatų modifikavimo*. Verta atkreipti dėmesį, kad iki šiol teisės doktrinoje ginčo pobūdžio klausimas vertinamas kaip problematiškas¹¹⁸ ir skirtingi teisės teoretikai turi savo nuomones dėl to ar ginčas yra turtinio pobūdžio ar neturtinio. Įstatymų leidėjas nusprendė užduotį pasunkinti ir dabar teks vertinti ne pačią sutartį, o jos nuostatas, kas yra dar kebliau. Iš Išvados matyti, kad Lietuvos advokatūra išreiškė susirūpinimą dėl teisinio aiškumo ir apibrėžtumo, o būtent ką reiškia nuostata „*sutarčių turtinio pobūdžio nuostatų modifikavimas*“. Seimo teisės ir teisėtvarkos komitetas apsiribojo paprasto pavyzdžiu pateikimu, jog nuostatos dėl termino yra neturtinio pobūdžio, o nuostatos dėl mokėtinos kainos yra turtinio pobūdžio, ir atmetė Lietuvos advokatūros pastabas. Tačiau lieka daug neatsakytų klausimų, pavyzdžiui, kaip būtų su sutarties nuostatomis dėl mokėtinos kainos valiutos arba sutarties įvykdymo būdo, kuris tiesiogiai lemia mokėtiną kainą, arba taikytinos teisės, kas savo ruožtu reikštų visos (turtinio pobūdžio) sutarties negaliojimą? Žinoma, įstatymo projekto rengėjai nuėjo lengviausiu keliu ir paliko šį klausimą sureguliuoti teismų praktikai, tačiau ar tikrai tokiu būdu valstybėje turi būti priimami įstatymai? Įstatymų leidėjas turėjo tiksliau suformuluoti savo idėją ir teismų praktikai palikti tik detalių tikslinimą, o ne idėjos atskleidimą iš esmės.

Antra, Išvadoje paminėta Lietuvos advokatūros pastaba dėl pačio žyminio mokesčio kėlimo. Faktas, jog žyminio mokesčio dydis nuo šių metų liepos 1 d. kils, o tam tikrais atvejais net daugiau nei dvigubai, tačiau nei ekonominio pagrindimo, nei laukiamo teigiamo efekto analizės dėl sumažėsiančių teismo krūvių ar biudžeto lėšų, kurios galimai bus sutaupytos, nėra. CPK pakeitimo įstatymo rengėjai oponuoja, jog žyminio mokesčio padidinimas yra nedidelis, be to yra galimybė atleisti asmenį nuo žyminio mokesčio ar atidėti jo sumokėjimą, taip pat veikia antrinės valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sistema. Galiausiai vienas iš argumentų kodėl reikia kelti žyminį mokestį yra tai, kad nuo pat CPK priėmimo 2002 m. vasario 28 d. žyminis mokestis nebuvo didinimas, o šalies BVP ir minimali mėnesinė alga augo. Reikia sutikti, jog įstatymo projekto rengėjai siekė kilnių tikslų – kovoti su piktnaudžiavimu, pareiškiant nepagrįstus ieškinius, skatinti proceso operatyvumą viešųjų pirkimų atveju, kreipti asmenis naudotis alternatyviais ginčų sprendimo būdais. Tačiau abejotinai skamba teiginiai, jog žyminio mokesčio dydis

¹¹⁸ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003. Psl. 339 - 341. // DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2006. Psl. 316 – 320 // SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 115 - 126.

kils nežymiai. Atleidimas nuo žyminio mokesčio ar jo sumokėjimo atidėjimas vėlgi turėtų būti išimtinės priemonės, o ne įprasta praktika. Nors šalies BVP ir minimali mėnesinė alga augo, tačiau augo ir infliacija, 2008 m. pabaigoje prasidėjo ekonominė krizė, žmonių perkamoji galia buvo ryškiai nukritus, ir nors šiuo metu šalies ekonomika atsigavus ir kyla į viršų, visgi reikia įvertinti bendrą situaciją, o ne pavienius faktus. Taip, šiandien ekonomine ir finansine prasme gyvename geriau nei 2002 m., bet ar tikrai šią „teisingumo paslaugą“ reikėjo pabranginti vietomis net daugiau nei dvigubai. Darbo autorius pritaria, kad galbūt buvo galima (o gal ir reikėjo) didinti žyminį mokestį, bet šiuo atveju tikėtina, kad buvo persistengta. Lietuvos advokatūra pateikė neblogą pavyzdį – prašymas taikyti laikinąsias apsaugos priemones apmokestinamas 50 eurų žyminiu mokesčiu, kai tuo tarpu gali būti situacija, kad turtinis reikalavimas, pareiškiamas teismo įsakymo forma, netgi bus mažesnio dydžio už patį žyminį mokestį. Keistai atrodo ir tai, kad įstatymo projekto rengėjai tikina, jog konkretūs žyminio mokesčio dydžiai buvo apsvarstyti Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2013 m. vasario 21 d. įsakymu Nr. 1R-55 sudarytame Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso priežiūros komitete, kurio nariai yra įvairių instancijų teismų teisėjai, advokatai, kitų institucijų atstovai. Tačiau būtent tiek Lietuvos advokatūra, tiek LAT išreiškė pastabas dėl konkrečių žyminio mokesčio dydžių, tokiu būdu kyla abejonių dėl žyminio mokesčio dydžių suderinimo.

Apibendrinant, panašu, kad CPK pakeitimo įstatymas, kiek tai susiję su žyminio mokesčio dydžiu, buvo priimtas vadovaujantis Lietuvos verslininkų logika keičiant litus į eurus – iš pradžių kainos konvertuotos sąžiningai, o vėliau vis tiek pakėlė („suapvalino“). Atsižvelgiant, jog kalbame apie asmens teisę kreiptis į teismą ir teisminę pažeistų teisių ir teisėtų interesų gynybą, kritikuotinas toks staigus žyminio mokesčio dydžio kilimas. Visgi reikėjo palaipsniui, nuosekliai kelti žyminį mokestį, stebint pokyčius – naudą ir žalą.

Kita bylinėjimosi išlaidų rūšis – išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu. Kitaip tariant, tai faktinės piniginės išlaidos, turėtos nagrinėjant bylą ir vykdant teismo sprendimą¹¹⁹. Remiantis CPK 88 straipsniu šią išlaidų rūšį sudaro:

1. sumos, išmokėtos liudytojams, ekspertams, ekspertinėms įstaigoms ir vertėjams, bei išlaidos, susijusios su vietos apžiūra;
2. atsakovo paieškos išlaidos;
3. išlaidos, susijusios su procesinių dokumentų įteikimu;
4. išlaidos, susijusios su teismo sprendimo vykdymu;
5. atlyginimo už kuratoriaus darbą išlaidos;

¹¹⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinis procesas. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 1997. Psl. 267.

6. išlaidos advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti;
7. išlaidos, susijusios su laikinųjų apsaugos priemonių taikymu;
8. *būtinios ir pagrįstos išlaidos, susijusios su antstolių vykdomu faktinių aplinkybių konstatavimu ir dokumentų įteikimu*¹²⁰;
9. kitos būtinios ir pagrįstos išlaidos.

Pagrindinės priežastys lemiančios šios bylinėjimosi išlaidų rūšies egzistavimą yra: siekis kontroliuoti konkrečių rūšių išlaidų dydžius, konkrečių su procesu susijusių sumų išmokėjimo procedūras ir įtvirtinti tam tikrų su bylos nagrinėjimu susijusių išlaidų atlygintinumą¹²¹. Visa tai reikalinga siekiant užtikrinti sąžiningą, objektyvų ir kokybišką procesą¹²². Atsižvelgiant į ribotą šio darbo apimtį ir tai, kad šiame skyriuje analizuojami tik probleminiai bylinėjimosi išlaidų aspektai, toliau dėmesys bus kreipiamas ne į visus, o tik, darbo autoriaus nuomone, aktualiausius probleminius išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu teisme, aspektus.

Atskiro aptarimo reikalauja mažiausiai tiksliai CPK apibrėžta išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu, kategorija – kitos būtinios ir pagrįstos išlaidos. Lyginant su iki CPK galiojusiu teisiniu reglamentavimu, kitos būtinios ir pagrįstos išlaidos yra dabartinio CPK naujovė. Šios naujovės įtvirtinimas CPK buvo tik laiko klausimas, nes teismų praktika parodė, jog tiek iki bylos nagrinėjimo teisme, tiek bylos nagrinėjimo teisme metu, bylos šalys gali patirti įvairių išlaidų, kurias būtų pagrįsta (ir todėl reikia) grąžinti bylą laimėjusiai šaliai, pavyzdžiui kelionės į teismą, gyvenimo kitoje nei gyvenamoji vieta vietovėje išlaidos, įvairių sričių (pvz.: mokesčių) atstovų pagalbai apmokėti reikalingos išlaidos. Vertinant lingvistiškai CPK 88 straipsnio 9 punktą kitos išlaidos turi būti būtinios ir pagrįstos, tačiau norint geriau suprasti šių kriterijų esmę reikia panagrinėti teismų praktiką. Štai vienoje nutartyje¹²³ LAT įvardijo daugiau požymių apibūdinančių būtiną ir pagrįstą išlaidas - *CPK 88 straipsnio 1 dalies 9 punkte nurodytos kitos būtinios ir pagrįstos su bylos nagrinėjimu susijusios išlaidos yra tokios išlaidos, kurios tiesiogiai nenurodytos CPK 88 straipsnio 1 dalies 1–8 punktuose, tačiau yra protingos, neperteklinės, būtinios, pagrįstos ir įrodytos*. Kitoje nutartyje¹²⁴ LAT susikoncentravo ties būtinumo ir pagrįstumo kriterijų išaiškinimu - *Ar turėtos išlaidos buvo būtinios,*

¹²⁰ CPK pakeitimo įstatymo 11 straipsniu papildoma CPK 88 straipsnio 1 dalis nauju 9 punktu. CPK pakeitimo įstatymas įsigalioja nuo 2017 m. liepos 1 d.

¹²¹ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 163.

¹²² *Ibid.*

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106-248/2016

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-104/2009

sprendžiama pagal tai, ar asmuo neišvengiamai turėjo daryti šias išlaidas dėl bylos nagrinėjimo, ar nebuvo įmanoma apsieiti ir be jų, ar išlaidos nėra perteklinės ir neprotingos. Išlaidų pagrįstumo sąlyga reiškia, kad turėtas išlaidas būtina įrodyti. Tokiu būdu byla laimėjusi šalis gali atgauti protingas, objektyviai būtinas ir pagrįstas išlaidas, susijusias su bylos nagrinėjimu ir skirtas užtikrinti sąžiningą, objektyvų ir kokybišką procesą.

Reikia pripažinti, jog kalbant apie kitas būtinas ir pagrįstas išlaidas, daugeliui bylininkų svarbus išaiškinimas buvo pateiktas LAT 2005 m. gegužės 2 d. konsultacijoje¹²⁵ - *Kai procesinius dokumentus teismui rengia asmuo, vykdamas teisėtą veiklą (individualią veiklą pagal Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 10 straipsnį; juridinis asmuo, vykdamas įstatuose ar kituose dokumentuose numatytą veiklą (CK 2.47 straipsnis), šalies turėtos išlaidos dėl procesinių dokumentų rengimo gali būti priskiriamos prie kitų būtinų ir pagrįstų išlaidų, numatytų CPK 88 straipsnio 1 dalies 8 punkte. Tokiu būdu asmenys neturintys didelių finansinių resursų galėdavo už prieinamą kainą¹²⁶ pasinaudoti procesinių dokumentų parengimo teismui paslauga ir laimėję byla teisme, gauti iš priešingos šalies išlaidų procesinių dokumentų rengimui atlyginimą. Nuoroda į šią teisės aiškinimo ir taikymo taisyklę buvo duodama ir teisės doktrinoje¹²⁷, taipogi ji buvo dažnai taikoma teismų praktikoje ir gyvavo kone 10 metų iki pat 2015 metų pavasario. LAT 2015 m. balandžio 15 d. nutartimi¹²⁸ nusprendė pakeisti iki tol galiojusią minėtą teisės taikymo ir aiškinimo taisyklę ir neleisti išlaidų, turėtų ne advokatams ar jų padėjėjams, dėl procesinių dokumentų rengimo pripažinti būtinomis ir pagrįstomis išlaidomis. LAT logika tokia: *Pagal CPK 56 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktus tik advokatas arba advokato padėjėjas, kaip su atstovaujama asmeniu kitokiais – ne atstovavimo – teisiniais santykiais nesusiję asmenys, gali būti fizinio asmens atstovais teisme. Tai reiškia, kad joks kitas asmuo, jei jis nepatenka į įstatymo nustatytą asmenų ratą, negali atstovauti¹²⁹ fiziniam asmeniui civiliniame procese pagal**

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės 2 d. konsultacija Nr. A3-127. Teismų praktika. 2005, 23

¹²⁶ Kadangi paslaugą teikdavo ne kvalifikuoti advokatai ar advokatų padėjėjai, teisinių paslaugų kaina buvo žema ir prieinama daugeliui.

¹²⁷ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 242.

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-212-219/2015

¹²⁹ Šiame kontekste reikia pažymėti, kad *atstovavimas teisme apima ir procesinių dokumentų surašymą* (citata iš šios bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme nutarties - Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. liepos 3 d. nutarties, priimtos civilinėje byloje Nr. 2A-922/2014) vėlesnėje praktikoje LAT plačiau pakomentavo atstovavimo sampratą: *Teisinių, taip pat ir procesinių dokumentų ar jų projektų rengimo paslaugų teikimas patenka į atstovavimo sampratą, nes atstovavimas yra ne tik atstovo dalyvavimas teismo posėdžiuose, bet ir kiti jo atliekami veiksmai (procesinių dokumentų rengimas, pasirašymas, pateikimas teismui, teisinės konsultacijos, įvairūs paklausimai įstaigoms ir organizacijoms ir*

*pavedimą. Griežtą atstovavimo pagal pavedimą reglamentavimą lemia tai, kad civiliniam procesui tinkamai vesti ir pasiekti vieną pagrindinių civiliniam procesui keliamų tikslų – teikti kvalifikuotą teisinę pagalbą – reikalingos aukšto lygio teisės žinios. Tokį atstovavimą gali užtikrinti advokatai ir jų padėjėjai, nes jų teisinė kvalifikacija nustatoma įstatymo nustatyta tvarka: advokatu, jo padėjėju gali tapti tik nustatytus reikalavimus atitinkantis ir egzaminą išlaikęs asmuo; savo veikloje jis privalo laikytis profesinės etikos normų; jis privalo drausti savo civilinę atsakomybę ir visiškai atsako už klientui savo kaltais veiksmais padarytą žalą. Tokiu būdu remiantis CPK 88 straipsnio 1 dalies 6 punktu ir 98 straipsnio 1 dalimi bylą laimėjusi šalis turi teisę reikalauti iš pralaimėjusios šalies išlaidų advokato ar advokato padėjėjo pagalbai atlyginimo ir tuo pačiu jokių kitų asmenų nurodytų CPK 56 straipsnio 1 dalies 3 – 6 punktuose, ar juo labiau juose nenurodytų iš viso, patirtos atstovavimo išlaidos negali būti priteisiamos (pripažįstamos būtinomis ir pagrįstomis išlaidomis). Čia galima atkreipti dėmesį į anksčiau minėtą LAT išaiškinimą, kad CPK 88 straipsnio 1 dalies 9 punkte nurodytos kitos būtinos ir pagrįstos su bylos nagrinėjimu susijusios išlaidos yra tokios išlaidos, kurios tiesiogiai nenurodytos CPK 88 straipsnio 1 dalies 1–8 punktuose <...>, tuo tarpu aptariamoje nutartyje¹³⁰ LAT teigia, kad atstovavimo išlaidos yra tiesiogiai aptartos CPK 88 straipsnio 1 dalies 6 punkte (išlaidos advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti), todėl tai nėra kitos būtinos ir pagrįstos su bylos nagrinėjimu susijusios išlaidos. Įdomu ir tai, kad nauja teisės aiškinimo ir taikymo taisyklė buvo pasiūlyta bylą apeliacine tvarka nagrinėjusio teismo - Lietuvos Apeliacinio Teismo. Dar daugiau, apeliantas neskundė bylinėjimosi išlaidų pagrįstumo, o tik prašė atsižvelgti į neteisingą jų paskirstymą dėl iš dalies patenkintų reikalavimų, tačiau teismas *ex officio* patikrino jų pagrįstumą ir išvedė naują teisės aiškinimo taisyklę. Praėjus mėnesiui nuo minėto LAT išaiškinimo, LAT priėmė kitą nutartį¹³¹, kurioje aptariamą taisyklę pritaikė ir atstovavimo juridiniam asmeniui atveju. Taigi, galima sakyti, visai atsitiktinai buvo suformuota nauja reikšminga teismų praktika, kurios atžvilgiu norėtusi išreikšti keletą pastabų.*

Pirma, šioje situacijoje LAT labai plačiai išaiškino ir išinterpretavo atstovavimo sąvoką CPK 56 straipsnio kontekste. *Teisinių, taip pat ir procesinių dokumentų ar jų projektų rengimo paslaugų teikimas patenka į atstovavimo sampratą, nes atstovavimas*

pan.) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. vasario 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje T. M. v. UAB „Transtira“ Nr. 3K-3-106-248/2016; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-197-313/2016).

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-334-687/2015. Teismų praktika. 2015, 43, p. 190-207

yra ne tik atstovo dalyvavimas teismo posėdžiuose, bet ir kiti jo atliekami veiksmai (procesinių dokumentų rengimas, pasirašymas, pateikimas teismui, teisinės konsultacijos, įvairūs paklausimai įstaigoms ir organizacijoms ir pan.¹³² Ne veltui pacituotame sakinyje naudojami jungtukai „ne tik“ ir „bet ir“ – tai reiškia, kad kiti atliekami veiksmai negali būti išskiriami atskirai, o būtent tik kartu su dalyvavimu teismo posėdžiuose. Kitaip tariant, šis išaiškinimas tinka kalbant tik apie advokato ar advokato padėjėjo teikiamas teisinės paslaugas (atliekamą atstovavimą), o ne trečiojo asmens teikiamas teisinės paslaugas (ne atstovavimą, o tik procesinio dokumento parengimą – atskiros teisinės paslaugos suteikimą). Beje, vėlesnėse bylose¹³³ kasatoriai bergždžiai bandė įrodyti, jog tai nėra atstovavimas, nes nėra pasirašytos atstovavimo sutarties ir neatstovaujama teismo posėdžiuose, kadangi pagal LAT tai nekeičia santykių kvalifikavimo. Bet visgi, darbo autoriaus nuomone, turėtų keisti, nes vietoje atstovavimo sutarties yra PVM sąskaita faktūra, o vietoje atstovavimo teisme yra tik tam tikros atskiros teisinės paslaugos suteikimas – procesinio dokumento parengimas. Net ir lingvistiškai aiškinant CPK 56 straipsnio 1 dalį kalba eina apie atstovus teisme, šiuo atveju joks trečiasis asmuo netampa atstovu teisme – asmuo pats save atstovauja teisme.

Antra, dešimtmetį gyvavusi praktika, matyt, neatsirado iš niekur – buvo poreikis. Minėta, nekvalifikuota teisinė pagalba leido neturtingiems ar mažai pajamų gaunantiems asmenims gauti bent minimalią teisinę pagalbą už prieinamą kainą. Tuo pačiu buvo įgyvendinami proceso ekonomiškumo ir dispozityvumo principai. Laisvoje, rinkos dėsniais grįstoje ekonomikoje tai yra normali praktika, kai už skirtingą kainą galima nusipirkti skirtingos kokybės prekę ar paslaugą. Kiekvienu tokiu atveju vidutiniškai protingas, rūpestingas ir atidus žmogus (lot. *bonus pater familias*) supranta savo veiksmų pasekmes t. y. kokios kokybės prekę ar paslaugą įsigijo. Oponuojant, kad teisinė pagalba yra išskirtinė paslauga, galima pasiūlyti, kad vietoje draudimo priteisti nekvalifikuotos teisinės pagalbos išlaidas kaip kitas būtinas ir pagrįstas išlaidas, reikėtų nustatyti, jog nekvalifikuotos teisinės pagalbos teikėjai pasirašytinai informuotų asmenis, kad jiems bus teikiama nekvalifikuota teisinė pagalba t. y. teisinė pagalba bus teikiama ne advokato ar jo padėjėjo, kas reiškia, jog gali būti nesilaikoma profesinės etikos normų, paslaugos teikėjas gali neturėti civilinės atsakomybės draudimo ir teisinių paslaugų kokybė gali būti prastesnio lygio negu ji būtų suteikta advokato ar jo padėjėjo, kas savo ruožtu gali lemti

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. vasario 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje T. M. v. UAB „Transtira“ Nr. 3K-3-106-248/2016; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-197-313/2016.

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106-248/2016

bylos pralaimėjimą ir atitinkamus finansinius ar kitokius nuostolius. Tokiu būdu kiekvienas asmuo individualiai spręstų kokios pagalbos jam reikia ir pats prisiimtų galinčią kilti riziką t. y. tai, kad galimai pralaimės bylą dėl nekvalifikuotos teisinės pagalbos ir teks prisiimti dėl to kilsiančias pasekmes. Tačiau bylos laimėjimo atveju tokio asmens negalima nepagrįstai „nubausti“, kadangi išlaidos turėtos procesinių dokumentų parengimui tiesiogiai akivaizdžiai susijusios su bylos nagrinėjimu ir yra būtinos bei pagrįstos, nes asmeniui neturinčiam teisinių žinių tikrai reikia vienokios ar kitokios teisinės pagalbos ruošiant procesinius dokumentus, o kokios kokybės teisinės paslaugas rinktis yra kiekvieno asmeninis reikalas.

Trečia, negalima atmesti prielaidos, kad nekvalifikuotos teisinės pagalbos teikėjai sudarė nemažą konkurenciją advokatams ir advokatų padėjėjams, o LAT, priėmęs minėtus sprendimus¹³⁴ ir pakeitęs praktiką, apribojo ūkio subjektų konkurenciją. Tikriausiai ir nestudijavę konkurencijos teisės dalyko žino, jog iš didelės konkurencijos visada išlošia vartotojai – krenta kainos ir kyla kokybė, nes paslaugų teikėjai supranta, kad kainoms esant panašioms klientai (vartotojai) jų paslaugas rinksis tik tada, jeigu jos bus kokybiškesnės nei konkurentų ir taip jie laimės kainų karą. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – ESTT) yra analizavęs panašų atvejį¹³⁵, kurį verta atskirai aptarti. Bylos esmė buvo klausimas ar partnerystės tarp advokatų ir kitų laisvųjų profesijų atstovų, bylos atveju – auditorių, draudimas gali būti laikomas Bendrijos konkurencijos teisės pažeidimu. Pirmiausia ESTT pažymėjo, kad advokatai vykdo ūkinę veiklą, todėl patenka į konkurencijos teisės taikymo sritį¹³⁶. Tačiau teismas vertindamas partnerystės draudimą nurodė, jog reikia atsižvelgti į tokio sprendimo tikslus, šiuo atveju susijusius su būtinybe sukurti organizacijos, kvalifikacijos, profesinės etikos, kontrolės ir atsakomybės taisyklės, kurios galutiniam teisinių paslaugų gavėjui bei teisingumo sistemai suteikia būtiną nepriekaištingumo ir patirties garantiją (žr. 1996 m. gruodžio 12 d. Sprendimo *Reisebüro Broede, C-3/95, Rink. p. I-6511, 38 punkta*)¹³⁷. Kadangi auditoriaus profesijai Nyderlanduose nėra taikomos panašios profesinio elgesio taisyklės kaip advokatams, todėl buvo konstatuota, kad partnerystės tarp advokatų ir auditorių draudimas pagrįstai galėjo būti laikomas būtinu, siekiant užtikrinti tinkamą advokato profesinių pareigų

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-212-219/2015 // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-334-687/2015. Teismų praktika. 2015, 43, p. 190-207

¹³⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2002 m. vasario 19 d. sprendimas J. C. J. Wouters ir kiti v. Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten C309/99, EU:C:2002:98. Prieiga per internetą:

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=46722&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1548731>

¹³⁶ *Ibid.* 49 paragrafas.

¹³⁷ *Ibid.* 97 paragrafas.

atlikimą. Svarbu pažymėti, kad aptariamasis draudimas buvo nustatytas 1993 m. Reglamente dėl partnerystės (*Samenwerkingsverordening 1993*), kurį priėmė nacionalinė Nyderlandų advokatų asociacija (*Nederlandse Orde van Advocaten*). Asociacijos teisė priimti reglamentą yra numatyta 1952 m. birželio 23 d. įstatymo dėl Nyderlandų advokatų asociacijos įsteigimo ir jos įstatų bei advokatų ir teisės patarėjų etikos taisyklių patvirtinimo¹³⁸ 28 straipsnio 1 dalyje, tuo tarpu pats įstatymas priimtas remiantis Nyderlandų Karalystės Konstitucijos 134 straipsniu reglamentuojančiu viešųjų juridinių asmenų steigimą ir jų teisinį režimą. Taigi esminiai šios bylos momentai yra tai, kad tokie draudimai (bylos atveju – partnerystės Nyderlanduose, bet tai labai panašu į mūsų aptariamą nekvalifikuotos teisinės pagalbos teikimą Lietuvoje) teoriškai gali riboti konkurenciją, tačiau atsižvelgiant į kokybės ir kontrolės reikalavimus gali būti leidžiami. Visgi Nyderlanduose aptariamasis draudimas įtvirtintas teisės akte priimtame remiantis įstatymu, o įstatymas priimtas remiantis konstitucija. Nors toks draudimo įtvirtinimo būdas nėra geriausias, tačiau išlaikytas ganėtinai glaudus ryšys su įstatymu. Tiek pagal Nyderlandų Karalystės Konstituciją, tiek pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją asmenų ūkinės veiklos teisinis reguliavimas laikomi svarbiais visuomeniniais santykiais. Tokiu būdu Lietuvos Respublikos *Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje laikomasi principinės pozicijos, kad svarbiausi visuomeniniai santykiai turi būti reguliuojami įstatymais. Ne kartą pažymėta ir tai, kad pagal Konstituciją su žmogaus teisių ir laisvių turinio apibrėžimu ar jų įgyvendinimo garantijų įtvirtinimu susijusį teisinį reguliavimą galima nustatyti tik įstatymu (1995 m. spalio 26 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2007 m. gegužės 5 d., 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimai). Jokiomis aplinkybėmis poįstatyminiais teisės aktais negalima nustatyti asmens teisės atsiradimo sąlygų, riboti teisės apimtį (2007 m. gegužės 5 d. nutarimas)*¹³⁹. Faktas, jog LAT formuojama praktika nekvalifikuoti teisinių paslaugų teikėjai buvo pašalinti iš procesinių dokumentų rengimo rinkos ir taip apribota konkurencija. Ar galima pateisinti, pagrįsti tokį konkurencijos ribojimą? Remiantis aptarta ESTT praktika – taip. Ar konkurencijos ribojimas įtvirtintas tinkamu būdu - ne. Vienareikšmiškai, svarbiausi visuomeniniai santykiai turi būti reguliuojami įstatymais. Daugelis sakys, jog LAT nepriima įstatymų, o tik juos aiškina ir taiko. Tačiau žvelgiant į reikalo esmę turime įstatymo normai prilygstantį teismo išaiškinimą, nes labai abejotina ar įstatymų leidėjas būtent tai turėjo

¹³⁸ Prieiga per internetą: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0002093/2016-05-01#Afdeling3> (olandų kalba)

¹³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas "Dėl pedagogų, kitų biudžetinių įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo reguliavimo"

galvoje, ką LAT pasakė savo nutarimuose¹⁴⁰ dėl nekvalifikuotų teisinių paslaugų, rengiant procesinius dokumentus, kaip atstovavimo teisme. Abejones sustiprina tai, kad tik CPK pakeitimo įstatymo 11 straipsnio 4 dalimi papildoma CPK 88 straipsnio 3 dalis aiškiai ir nedviprasmiškai nurodant, kad kitomis būtinomis ir pagrįstomis išlaidomis nebus laikomos ir atlyginamos išlaidos už teikiamas teisinės paslaugas, išskyrus advokatų ir advokatų padėjėjų teikiamas teisinės paslaugas. Aiškinamajame rašte cituojama jau aptarta LAT praktika¹⁴¹ ir teigiama, kad šiuo pakeitimu siekiama įstatyme aiškiai įtvirtinti LAT formuojamą praktiką. Šioje vietoje kyla dvi problemos:

1. CPK pakeitimo įstatymas įrodo, jog įstatymų leidėjas anksčiau neturėjo intencijos riboti nekvalifikuotos teisinės pagalbos išlaidų pripažinimo būtinomis ir pagrįstomis išlaidomis, todėl LAT peržengė savo kompetencijos ribas ir taip galimai neteisėtai apribojo konkurencija; ir
2. Įstatymų leidėjas pripažįsta, jog ne jis sugalvojo šią nuostatą, o tik įstatymiškai įtvirtina, tai kas jau faktiškai galioja. Bet vėlgi jau buvo kalbėta, kad svarbiausi visuomeniniai santykiai turi būti reguliuojami įstatymais, todėl tokia situacija mažų mažiausiai skamba keistai.

Apibendrinant, dėl minėtų priežasčių darbo autorius nelinkęs pritarti tokiam procesinių dokumentų rengimo rinkos apribojimui ir mano, kad teisinių paslaugų kokybės užtikrinimas neturi visiškai paneigti bylininkų teisės laisvai pasirinkti teisinės paslaugos – procesinio dokumento parengimo, teikėją. Visgi, darbo autorius pripažįsta, kad įstatymų leidėjas turi teisę nustatyti, jog išlaidos teisei pagalbai kitiems nei advokatai ar advokatų padėjėjai asmenims negali būti priteisiamos. Kaip atskirą problemą galima išskirti tai, jog LAT praktika sprendžiami tokie klausimai (svarbiausi visuomeniniai santykiai), kurie remiantis Konstitucinio Teismo jurisprudencija turi būti reguliuojami įstatymais.

Kitas svarbus ir vertas aptarimo aspektas yra tai, kad CPK pakeitimo įstatymu nuo 2017 m. liepos 1 d. prasiplės išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu sąrašas. CPK pakeitimo įstatymo 11 straipsnio 1 dalimi papildoma CPK 88 straipsnio 1 dalis nauju 9 punktu - *būtinoms ir pagrįstoms išlaidoms, susijusiom su antstolių vykdomu faktinių aplinkybių konstatavimu ir dokumentų įteikimu.*

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-212-219/2015 // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-334-687/2015. Teismų praktika. 2015, 43, p. 190-207

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-212-219/2015

Galima pastebėti, kad pradiniam CPK pakeitimo įstatymo projekto¹⁴² variante tokios nuostatos nebuvo, atitinkamai Aiškinamajame rašte jokių komentarų nepateikiama. Iš pagrindinio komiteto Išvados matyti, jog Lietuvos antstolių rūmai 2016 m. spalio 11 d. pateikė siūlymą įtraukti atitinkamą nuostatą į projektą, kartu nebuvo pateikta papildomų komentarų ar paaiškinimų. Seimo teisės ir teisėtvarkos komitetas savo ruožtu siūlymui pritarė ir taip pat nepateikė jokių komentarų dėl savo sprendimo. Nepraėjus nei mėnesiui nuo pasiūlymo gavimo ir pritarimo jam, papildytas įstatymo projektas buvo priimtas Lietuvos Respublikos Seime 2016 m. lapkričio 8 d. Tokiu neaiškiu ir skubotu būdu bus papildytas CPK straipsnis reglamentuojantis išlaidas, susijusias su bylos nagrinėjimu.

Iki šiol išlaidos, susijusios su antstolių vykdomu faktinių aplinkybių konstatavimu ir dokumentų įteikimu tiek teismų¹⁴³, tiek teisės doktrinos atstovų¹⁴⁴ buvo priskiriamos prie kitų būtinų ir pagrįstų išlaidų. Nei teismų praktikoje, nei teisės doktrinoje iki šiol nebuvo kelta jokių problemų, kiek tai susiję su aptariamų išlaidų priskyrimu kitoms būtinoms ir pagrįstoms išlaidoms. Nesant jokio oficialaus šio CPK straipsnio papildymo komentaro, belieka tik spėlioti, jog galbūt tokiu būdu siekta įstatyme aiškiai įtvirtinti teismų formuojamą praktiką, o galbūt Lietuvos antstolių rūmai pasirūpino šiuo papildymu, todėl, kad tiek antstoliai, tiek antstolių klientai galėtų „saugiau jaustis“ žinodami, kad tikrai išlaidos, susijusios su antstolių vykdomu faktinių aplinkybių konstatavimu ir dokumentų įteikimu, teisme bus atlygintos iš bylą pralaimėjusios šalies. Galbūt toks teisinis aiškumas ir tikrumas tikrai yra sveikintinas dalykas, tačiau CPK pakeitimo įstatymu taip pat papildoma CPK 88 straipsnio 2 dalis, nurodant, kad šiam papildomam punktui netaikoma tvarka, kai Vyriausybė ar jos įgaliota institucija nustato didžiausius išlaidų dydžius ir jų išmokėjimo tvarką, o tai tikrai neprideda teisinio aiškumo ir tikrumo. Remiantis Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo¹⁴⁵ 21 straipsnio 8 dalimi antstolis su savo klientu sudaro sutartį dėl paslaugų teikimo ir privačiai susitaria dėl paslaugų kainos ir apmokėjimo tvarkos. Žinoma, reikia paminėti, kad iki šiol teismų praktikoje nėra kilę didesnių ginčų dėl išlaidų, susijusių su antstolių vykdomu faktinių aplinkybių konstatavimu ir dokumentų įteikimu, dydžio. Galima sakyti, jog tiek bylininkai, tiek įstatymų leidėjas ir teismai „pasitiki“ antstoliais ir

¹⁴² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-3551. Registracijos data: 2015 m. rugsėjo 21 d. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/f1b61290603611e5b316b7e07d98304b?jfwid=-wd7z8cpgc>

¹⁴³ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. kovo 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-315/2013; Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. rugsėjo 4 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-720/2013.

¹⁴⁴ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 242.

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 53-2042.

nekvestionuoja jų išlaidų dydžio, priešingai nei advokatais, kuriems skirtos teisingumo ministro kartu su Lietuvos advokatų tarybos pirmininku patvirtintos rekomendacijos¹⁴⁶ dėl užmokesčio dydžio. Džiugu, jog yra toks pasitikėjimas Lietuvos antstoliais, tačiau situacija netolimoje ateityje gali pasikeisti. Senas privačių antstolių veiklos tradicijas turinčiose užsienio šalyse - pavyzdžiui, Olandijoje ir Prancūzijoje - net 70 proc. antstolių veiklos tenka teisinėms paslaugoms ir tik 30 proc. - priverstiniam sprendimų vykdymui¹⁴⁷. Institucinė antstolių reforma Lietuvoje buvo vykdoma su ta mintimi, jog seksime didžiųjų vakarų valstybių pavyzdžiu ir privačių teisinių pasaugų poreikis augs. Todėl vargu ar netolimoje ateityje užteks vien tik Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹⁴⁸ 1.5 straipsnyje įtvirtintų bendrųjų teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų, išlaidų būtinumo ir pagrįstumo kriterijų bei dorovinio principingumo, skaidrumo, sąžiningumo ir nepiktnaudžiavimo principų įtvirtintų Antstolių profesinės etikos kodekse¹⁴⁹.

Taigi, galima prognozuoti, jog neilgai trukus akylesni bylininkai pradės reikšti nepasitenkinimą, kodėl antstolio vykdytas faktinių aplinkybių konstatavimas ir dokumentų įteikimas kainavo taip brangiai ir ar nebuvo to galima padaryti pigiau. Tam, jog teismams netektų sukti galvos sprendžiant išlaidų antstoliui dydžio pagrįstumą, siūlytina jau dabar pasinaudoti egzistuojančiais problemos sprendimo būdais. O būtent, CPK reikia įtvirtinti, kad šalies išlaidos, susijusios su antstolio vykdytu faktinių aplinkybių konstatavimu ir dokumentų įteikimu, atsižvelgiant į konkrečios situacijos sudėtingumą ir antstolio darbo ir laiko sąnaudas, būtų priteisiamos ne didesnės, kaip yra nustatyta teisingumo ministro įsakymu patvirtintoje Sprendimų vykdymo instrukcijoje¹⁵⁰ (toliau – Sprendimų vykdymo instrukcija). Šiose instrukcijoje yra nustatytas vykdymo išlaidų dydis, apskaičiavimo ir apmokėjimo tvarka, kai antstolis vykdo įstatymų funkcijas, tame tarpe teismo pavedimu konstatuoja faktines aplinkybes ar įteikia dokumentus. Sprendimų vykdymo instrukcijos 2 lentelėje nurodyta, kad teismo nurodymas dėl faktinių aplinkybių konstatavimo – 24 eurai už vieną darbo valandą konstatuojant faktines aplinkybes ir atitinkamai teismo pavedimas dėl teismo šaukimo ar

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio patvirtinimo“. TAR, 2015-03-19, Nr. 2015-03968.

¹⁴⁷ Lietuvos antstolių rūmai. Antstolių paslaugos. Prieiga per internetą: <<http://www.antstoliurumai.lt/index.php/pageid/1000>>

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262.

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2013 m. kovo 13 d. įsakymas Nr. 1R-71 „Dėl Antstolių profesinės etikos kodekso paskelbimo“. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 28-1342.

¹⁵⁰ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymas Nr. 1R-352 „Dėl Sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 130-4682.

kito procesinio dokumento įteikimo – 12 eurų už dokumento (dokumentų) įteikimą vienam asmeniui. Minėti antstolio išlaidų dydžiai vertintini kaip atitinkantys protingumo ir proporcingumo kriterijus, nes nustatyti remiantis Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 21 straipsnio 5 dalimi, kurioje nurodoma, kad *Vykdyto išlaidos grindžiamos ekonominiais skaičiavimais, kuriais užtikrinamas antstolio ekonominis nepriklausomumas, skatinamas efektyvus išieškojimas ir atsižvelgiama į veiklos, reikalingos antstolio funkcijoms atlikti, pobūdį ir vertę, vykdyto išlaidų perskirstymą (kryžminį subsidijavimą) tarp skirtingų vykdomo proceso dalyvių, antstolio profesinės veiklos ir civilinės atsakomybės riziką, sąnaudas. Vykdomosios bylos administravimo išlaidos turi atitikti antstolio ir jo darbuotojų patiriamas sąnaudas (materialines ir laiko) vykdyto veiksmams atlikti. Atlygis antstoliui turi užtikrinti pagrįstą investicijų grąžą, galimybę sukurti tinkamas klientų aptarnavimo sąlygas ir įdarbinti reikalingos kvalifikacijos darbuotojus.* Taigi įtvirtintus, kad šalies išlaidos, susijusios su antstolio vykdytu faktinių aplinkybių konstatavimu ir dokumentų įteikimu, atsižvelgiant į konkrečios situacijos sudėtingumą ir antstolio darbo ir laiko sąnaudas, būtų priteisiamos ne didesnės, kaip yra nustatyta Sprendimų vykdymo instrukcijoje, turėtume analogišką situaciją kaip yra su advokatų ir advokatų padėjėjų išlaidomis – antstolis kaip ir iki šiol galėtų laisvai susitarti su klientu dėl savo privačiai (o ne teismo pavedimu) teikiamų paslaugų (tame tarpe faktinių aplinkybių konstatavimo ir dokumentų įteikimo paslaugų) kainos, o teismas priteistų ne daugiau nei numatyta Sprendimų vykdymo instrukcijoje. Tokiu būdu tikrai būtų daugiau teisinio aiškumo ir tikrumo bei nekiltų nereikalingų ginčų teisme, o antstolis prieš suteikdamas faktinių aplinkybių konstatavimo ar dokumentų įteikimo paslaugą galėtų klientą užtikrinti, kad jo išlaidos tikrai bus atlygintos, tačiau ne daugiau nei nustatyta Sprendimų vykdymo instrukcijoje.

Šiuo metu antstoliai savo privačiai teikiamų teisinių paslaugų įkainių viešai nepublikuoja, tačiau galima girdėti, jog jie tikrai viršija Sprendimų vykdymo instrukcijoje įtvirtintus dydžius. Dar daugiau, įstatymų vykdomoji valdžia¹⁵¹ situaciją žino, nes pagal Antstolių įstatymo 21 straipsnio 7 dalį *Antstolis privalo Vyriausybei arba jos įgaliotai institucijai jų nustatyta tvarka teikti gautų pajamų ir patirtų išlaidų atliekant antstolio funkcijas ir teikiant paslaugas ataskaitas.* Galima tik spėlioti ar atsakingi asmenys įvertinę pateiktas ataskaitas nemato reikalo riboti antstolių pajamas iš paslaugų teikimo (kai jos yra priteisiamos iš bylų pralaimėjusios šalies), o gal trūksta politinės valios, o gal tiesiog per skubotą CPK pakeitimo įstatymo papildymą nebuvo gerai įsigilinta į situaciją.

¹⁵¹ Tikėtina, kad situaciją žino ir įstatymų leidžiamoji valdžia iš teismų praktikos. Štai vienoje byloje faktinių aplinkybių konstatavimo išlaidos sudarė 2 807,38 Lt (Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. kovo 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-315/2013)

Apibendrinant, galima pasakyti, kad bylinėjimosi išlaidų srityje šiai dienai yra nemažai taisytinų dalykų, tai ir žyminio mokesčio kilimo tempai, ir kitų būtinų bei pagrįstų išlaidų apimtis, kalbant apie nekvalifikuotą teisinę pagalbą rengiant procesinius dokumentus, ar šių išlaidų dydis, kiek tai susiję su atlygintinomis išlaidomis antstoliams už faktinių aplinkybių konstatavimą, procesinių dokumentų įteikimą. Bet didžiausia problema atrodo tai, kad ne kažkas buvo blogai padaryta praeityje, ką dabar reikėtų taisyti, o kad būtent būsimi pakeitimai yra tas objektas, kurį reikia (reikės) taisyti.

2. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas

2.1. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimo sistemos

Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas grindžiamas ginklų lygybės (angl. *equality of arms*) principu¹⁵². Šio principo ištakos siekia viduramžių laikus, kai ginčai buvo sprendžiami ordalijų būdu. O būtent, buvo organizuojamos dvikovos iki mirties, kuriose teisiamam turėdavo padėti Dievas. Tokioms kovoms reikėjo griežtų taisyklių, kad užtikrinti šalių lygybę. Tokiu būdu abiem varžovams buvo suteikiamos vienodos galimybės pasirinkti ginklus ir šarvus. Šiais laikais ginklų lygybės principą Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) laiko platesnės koncepcijos į teisingą teismą, įtvirtintos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos¹⁵³ 6 straipsnio 1 dalyje, dalimi. EŽTT byloje¹⁵⁴ *Bulut v. Austria* atskleidė kaip reikia suprasti ginklų lygybės principą šiais laikais – kiekvienai šaliai turi būti suteikta protinga galimybė pristatyti savo bylą tokiomis sąlygomis, kurios nepastatytų jos į mažiau palankią padėtį *vis-a-vis* su oponentu. Vėlesnėje *Steel and Morris v United Kingdom* byloje¹⁵⁵ EŽTT išplėtojo ginklų lygybės principą, kad kaltinamojo turimi finansiniai resursai neabejotinai turi poveikį jo gaunami teisinio atstovavimo kokybei ir teisinės pagalbos nesuteikimas pareiškėjams pastato juos į nepriimtina nelygybės padėtį. Taigi, išlaidų paskirstymas ir atlyginimas negali padidinti neturtingos šalies resursų, tačiau gali sulaikyti turtingąją šalį nuo nepagrįsto išlaidavimo¹⁵⁶. Tokiu būdu išlaidų paskirstymas ir atlyginimas leidžia užtikrinti racionalų ir proporcingą šalių elgesį.

Lietuvos teisės doktrinoje¹⁵⁷ skiriamos tokios bylinėjimosi išlaidų atlyginimo funkcijos:

1. Kompensacinė t. y. kaltoji dėl proceso šalis kompensuoja savo padarytą žalą;
2. Prevencinė – materialinių nuostolių grėsmė apsaugo nuo nepagrįstų ieškinių;

¹⁵² HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010. Psl. 19.

¹⁵³ 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.

¹⁵⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1996 m. vasario 22 d. sprendimas *Bulut prieš Austriją* byloje, Nr. 17358/90, § 47. Prieiga per internetą: <<https://www.legal-tools.org/doc/c39858/pdf/>>

¹⁵⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1998 m. rugsėjo 23 d. sprendimas *Steel and Morris prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 67/1997/851/1058. Prieiga per internetą: <<http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1998/95.html>>

¹⁵⁶ HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010. Psl. 19.

¹⁵⁷ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 304 - 305.

3. Reguliacinė – skatina naudotis paprastesnėmis ir pigesnėmis ginčų sprendimo procedūromis;
4. Baudžiamoji – piktnaudžiavimo procesu atvejais taikomas visiško nuostolių atlyginimo principas

Prieš pradėdant analizuoti ir vertinti bylinėjimosi išlaidų sistemas reikia įvardinti pagrindinius principus, kuriuos turi atitikti bylinėjimosi išlaidų atlyginimas:

- Teisingumo sistemos prieinamumas;
- Įstatymo viršenybė užtikrinanti, kad bylos nagrinėjamos teisingai; ir
- Išlaidos yra proporcingos¹⁵⁸.

„Amerikietiška taisyklė“ (angl. *the American Rule*). Amerikietiškos taisyklės esmė, jog kiekviena šalis lieka su savo bylinėjimosi išlaidomis. Vien tik Amerikietiškos taisyklės pavadinimas nurodo, kad ši taisyklė buvo sukurta Amerikoje, tačiau ir pačioje Amerikoje ne visais laikais galiojo ši taisyklė. Profesorius John Leubsdorf teigia, kad tam tikra prasme Amerikietiška taisyklė neturi istorijos¹⁵⁹. Vėlyvuosiu kolonijiniu periodu įstatymai leido susigrąžinti išlaidas advokatai, kadangi advokatų honorarai buvo išsamiai reglamentuoti¹⁶⁰. Tačiau vėliau, devynioliktojo amžiaus pirmoje pusėje advokatai išsilaisvino iš honorarų kontrolės ir įgijo teisę prašyti iš klientų tiek kiek diktavo rinka¹⁶¹. Nesunku nuspėti, jog visai tai ir privedė prie Amerikietiškos taisyklės atsiradimo.

Daugelis autorių nurodo, kad Amerikietiška taisyklė pirmą kartą buvo paminėta JAV Aukščiausiąjame Teisme 1796 m. vykusioje byloje¹⁶² *Arcambel v. Wiseman*. Tuomet teismas pasakė, kad jis nemano, jog teisininkų honorarai turėtų būti įtraukiami į šalies nuostolius. Teismo nuomone, Jungtinėse Valstijose galioja priešinga praktika [*teisininkų honorarai nėra įtraukiami į šalies nuostolius – aut. past.*], ir nors iš principo tokia praktika nėra visiškai teisinga, Teismas ją turi gerbti iki bus pakeista ar sušvelninta įstatymu. Vėlesnėje praktikoje¹⁶³ JAV Aukščiausiasis Teismas oficialiai aptariamą taisyklę įvardijo „Amerikietiška taisykle“ ir dar kartą pakartojo, kad remiantis šia taisykle advokatų honorarai nėra atlyginami laimėjusiai šaliai.

¹⁵⁸ HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010. Psl. 304.

¹⁵⁹ LEUBSDORF, John. *Toward a History of the American Rule on Attorney Fee Recovery*. In *Law and Contemporary Problems*. Vol 47, No. 1, Attorney Fee Shifting. Duke University School of Law, 1984. Psl. 9 - 36. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/1191435>>

¹⁶⁰ *Ibid.*

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² U.S. Supreme Court. *Arcambel v. Wiseman*, 3 U.S. 3 Dall. 306 306 (1796). Prieiga per internetą: <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/3/306/case.html>>

¹⁶³ U.S. Supreme Court. *Alyeska Pipeline Svc. Co. v. Wilderness Soc'y*, 421 U.S. 240 (1975). Prieiga per internetą: <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/421/240/case.html>>

Galima sutikti, kad bylinėjimosi išlaidų atlyginimas būtų laimėjusiai šaliai visada turi kompensacinį ar net baudžiamąjį efektą. Šiuo metu Amerikos visuomenė nemano, jog sąžiningas kreipimasis į teismą yra neteisėtas veiksmas¹⁶⁴. Priešingai, amerikiečiai idealizuoja teismų veiklą ir mano, kad teismų išaiškinimai padeda tobulėti ir vystytis visuomenei. Todėl būtų neteisinga nubausti sąžiningai į teismą besikreipusią šalį ir įpareigoti atlyginti priešingos šalies bylinėjimosi išlaidas. Tokiu būdu visiems gali būti užtikrinamas teisingumo sistemos prieinamumas ir neturtingoji šalis nėra gąsdinama faktu, jog pralaimėjus būtų teks atlyginti priešingos šalies bylinėjimosi išlaidas.

Vizijos ir tikslai visada yra gražūs, o realybė šiek tiek kitokia. Pripažįstama, kad fiziniai asmenys ir smulkusis verslas t. y. tie, kurie daugiausiai prisideda prie Jungtinių Valstijų teisinės sistemos išlaikymo, turi mažiausiai galimybių ja pasinaudoti¹⁶⁵. Šią problemą bandoma spręsti daugelyje valstijų steigiant alternatyvių ginčų sprendimų biurus ir kreipiant ginčų sprendimą mediacijos būdu¹⁶⁶. Ginčą sprendžiant mediacijos būdu paprastai visas bylinėjimosi išlaidas šalys pasidalina per pusę. Tokiu būdu taupomas ne tik laikas ir pinigai, tačiau apeinama ir Amerikietiška taisyklė. Taip pat atskiri JAV teisės aktai, pavyzdžiui autorių teisių aktas¹⁶⁷ (angl. *the Copyright Act*), numato, kad teismo nuožiūra laimėjusiai šaliai gali būti priteisiamos ir atlyginamos išlaidos advokato pagalbai. Pažymėtina, kad su žmogaus teisių pažeidimu susijusiose bylose taipogi atsisakyta taikyti Amerikietišką taisyklę¹⁶⁸.

Verslas Amerikoje kaip ir Europoje naudojasi sutarčių arbitražinėmis išlygomis ir visus savo ginčus sprendžia arbitražu, o išlaidos advokatams paskirstomos įvairiai. Tačiau esminis momentas, jog patyrę verslininkai sudarydami svarbius sandorius atsisako Amerikietiškos taisyklės, kadangi ši taisyklė nesuteikia optimalaus teisinio režimo atlyginant išlaidas advokatams¹⁶⁹. Empiriniai tyrimai rodo, kad net 60 % sutarčių buvo sąmoningai atsisakyta Amerikietiškos taisyklės taikymo¹⁷⁰. Kita vertus, nors dažniausia alternatyva buvo Amerikietiškos taisyklės priešingybė - „Angliška taisyklė“¹⁷¹, tačiau sutarties šalys pakankamai dažnai rinkdavosi ir tarpinį variantą t. y. bylinėjimosi išlaidų

¹⁶⁴ SIMAITIS, R. Išlaidų sumokėti už advokato pagalbą atlyginimo problemos. *Teisė*, 2002, t. 45, p. 112.

¹⁶⁵ HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010. Psl. 537, 544.

¹⁶⁶ *Ibid.* Psl. 536.

¹⁶⁷ Copyright Law of the United States. 505 straipsnis. Psl. 162. Prieiga per internetą: <<https://www.copyright.gov/title17/title17.pdf>>

¹⁶⁸ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 354.

¹⁶⁹ EISENBERG, T.; MILLER, G. P. *The English Versus the American Rule on Attorney Fees: An Empirical Study of Public Company Contracts*, 98 Cornell L. Rev. 327. 2013. Psl. 377. Prieiga per internetą: <<http://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3261&context=clr>>

¹⁷⁰ *Ibid.* Psl. 327.

¹⁷¹ Ši taisyklė bus analizuojama vėliau šiame darbe.

atlyginimą tik vienai pusei (angl. *one-way fee-shifting*). Šiandieninėje visuomenėje ekonominiai santykiai tarp verslo atstovų yra greitai besivystantys ir besikeičiantys. Privatinėje teisėje yra labai svarbus sutarčių laisvės principas, todėl galbūt nereikia stengtis įtvirtinti vieno bylinėjimosi išlaidų paskirstymo būdo, o vietoje to, suteikti šalims laisvę pasirinkti jų santykiams tinkamiausią būdą ar jo variantą. Štai JAV vakarų pakrantės valstijose – Vašingtone, Oregone ir Kalifornijoje įstatymai leidžia laimėjusiai šaliai reikalauti bylinėjimosi išlaidų atlyginimo iš oponento, jeigu ginčas kilęs iš sutarties numatančios bylinėjimosi išlaidų paskirstymą¹⁷². Galiausiai labiausiai į šiaurę nutolusioje JAV valstijoje – Aliaskoje, galioja priešingybė Amerikietiška taisyklei - Angliška taisyklė.¹⁷³

Profesorius Ehrenzweigas teigia, kad Amerikietiška taisyklė yra pūliuojantis vėžys [*Amerikos – aut. past.*] teisės kūne¹⁷⁴. Amerikoje pripažįstama, kad Amerikietiška taisyklė galbūt nėra visiškai teisinga, o ir ne visiems gyvenimo atvejams tinka, taip pat dažnai diskutuojama, kad ji skatina lengvabūdišką bylinėjimąsi (angl. *frivolous litigation*). Tačiau kas vienam lengvabūdiškas bylinėjimasis, kitam esminis iššūkis prieš neteisėtą elgesį¹⁷⁵. Taigi, abejotina ar Amerika greitu metu ryšis visiškai atsisakyti Amerikietiškos taisyklės. Beje, 1980 m. buvo atliktas savotiškas eksperimentas, kai Floridoje buvo įteisintas išlaidų advokato pagalbai apmokėti paskirstymas medicininio aplaidumo bylose – bylinėjimasis išaugo, o tai vedė į greitą grįžimą prie Amerikietiškos taisyklės¹⁷⁶. Priešingai, Belgija 2002 m. atsisakė Amerikietiškos taisyklės taikymo dėl atitinkamų priežasčių¹⁷⁷ ir tai vedė į dramatišką bylų skaičiaus kritimą¹⁷⁸. Tokiu būdu sunku daryti išvadas, tačiau tikėtina, kad Amerikoje vis dar gyvas kitoks požiūris į teismus ir jų veiklą, kas lemia skirtingus reformų rezultatus. Ko šiandien gali Europa

¹⁷² EISENBERG, T.; MILLER, G. P. *The English Versus the American Rule on Attorney Fees: An Empirical Study of Public Company Contracts*, 98 Cornell L. Rev. 327. 2013. Psl. 329. Prieiga per internetą: <<http://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3261&context=clr>>

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ MAXEINER, J. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. *The American Journal of Comparative Law*, 1 January 2010, Vol. 58. Psl. 195. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/20744539?seq=1#page_scan_tab_contents>

¹⁷⁵ HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010. Psl. 537, 543.

¹⁷⁶ *Ibid.* Psl. 543.

¹⁷⁷ 1. Reikėjo pripažinti realybę, jog dauguma komercinių sutarčių numatė išlaidų atlyginimo teisę priverstinio sutarties vykdymo atveju;

2. Buvo suprasta, jog advokatų honorarai nepriskirtini prie nuostolių atlygintinų už sutarties nuostatų pažeidimą;

3. Direktyvos 2011/7/ES dėl kovos su pavėluotu mokėjimu, atliekamu pagal komercinius sandorius 6 straipsnio 3 dalies įgyvendinimas (*Be 1 dalyje nurodytos nustatytos sumos kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko pagrįstos kompensacijos už visas išieškojimo išlaidas, viršijančias tą nustatytą sumą ir susijusias su skolininko pavėluotu mokėjimu. Šios išlaidos, inter alia, galėtų apimti išlaidas, patirtas naudojantis advokato ar skolų išieškojimo įmonės paslaugomis.*)

¹⁷⁸ HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010. Psl. 18.

pasimokyti iš Amerikietiškos taisyklės tai yra bylinėjimosi išlaidų proporcingumas, nulemtas pačių šalių savikontrolės. Netgi Angliškos taisyklės atstovai rekomenduoja teisininkams, kad šie nurodytų savo klientams, jog pirminė prievolė susimokėti už teisinės paslaugas tenka jiems patiems, o tai, kad teismas bylinėjimosi išlaidas priteis iš priešingos šalies reikia vertinti kaip premiją, o ne normą¹⁷⁹.

„Angliška taisyklė“ (angl. *the English Rule*) arba kitaip **”Pralaimėjęs moka“** (angl. *the loser pays*). Angliškos taisyklės esmė – pralaimėjusi bylą šalis atlygina bylinėjimosi išlaidas laimėjusiai šaliai. Kitaip tariant, išlaidos seka paskui įvykį (angl. *costs follow the event*) t. y. bylą laimėjusi šalis turi teisę į teismo mokesčių, kitų išlaidų, tame tarpe advokatų honorarų, atlyginimą iš pralaimėjusios šalies. Šios taisyklės ištakos siekia XIII a. Iki tol bylinėjimosi išlaidų atlyginimo institutas kaip toks nebuvo žinomas, tačiau realybėje bylinėjimosi išlaidos visada būdavo įskaičiuojamos į bendrus nuostolius, kuriuos prašoma atlyginti¹⁸⁰. Anglijos parlamentas 1278 m. priėmė Glosterio statutą (angl. *the Statute of Gloucester*), kuriuo remiantis ieškovas turėjo teisę į bylinėjimosi išlaidas visose bylose, kur jam buvo priteisiami nuostoliai¹⁸¹. Vėliau 1531 m. buvo priimtas Išlaidų aktas (angl. *Act of Costs*), kuriuo remiantis atsakovas įgijo teisę į bylinėjimosi išlaidų atlyginimą, kai ieškovas atsisakydavo ieškinio arba ieškinys būdavo atmetamas.

Angliška taisyklė kaip ir Amerikietiška taisyklė turi daug išimčių – ne visada ir ne visos bylinėjimosi išlaidos yra paskirstomos tarp šalių. Baigiantis bylai teismas sprendžia – ar reikia paskirstyti išlaidas, jų dydį ir kada jos turi būti atlygintos¹⁸². Kitaip tariant, teismas kiekvienu atveju įvertina visas svarbias aplinkybes ir į tai atsižvelgia paskirstydamas bylinėjimosi išlaidas. Teismas dėmesį kreipia į visų bylos šalių elgesį (tiek prieš prasidedant procesui, tiek ir jo metu, taip pat į tai ar buvo racionalu/protinga pateikti ieškinį bei tai koku būdu tai buvo padaryta ir ar jis nebuvo pernelyg „išpūstas“), į patenkintų reikalavimų dalį bei pralaimėjusios šalies atliktus bandymus sudaryti taikos sutartį¹⁸³. Paminėtina ir tai, kad laimėjusiai šaliai dažniausiai atlyginama tik 75 % išlaidų

¹⁷⁹ CUNNINGHAM-HILL, S.; ELDER, K. *Civil Litigation Handbook*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2010. Psl. 44 – 45.

¹⁸⁰ *Costs as Indemnity for Litigation*. Columbia Law Review, Columbia Law Review Association: vol. 16, no. 4, 1916, pp. 336–338., Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/1110293>

¹⁸¹ *Ibid.*

¹⁸² BROWNE, K.; CATLOW, M. J. *Civil Litigation*. Guildford: College of Law Publishing, 2007. Psl. 183.

¹⁸³ *Ibid.*

advokatams, o pavyzdžiui bylose dėl nedidelių sumų išlaidos advokatams visai nėra paskirstomos t. y. šiuo atveju netaikoma Angliška taisyklė¹⁸⁴.

Visgi nei Angliška taisyklė, nei jos išimčių gausa neleidžia pasiekti bylinėjimosi išlaidų atlyginimo tikslų – ginklų lygibė faktiškai nėra pasiekama, nes neturtingiems bylininkams tiesiog neužtenka lėšų pasiekti bylos pabaigos, o kartu ir bylinėjimosi išlaidų paskirstymo etapo. Kitaip tariant, Anglijoje bylinėjimosi išlaidos neatitinka pagrindinio kriterijaus - proporcingumo, dėl to ir teisingumo sistemos prieinamumas yra mažas. Šiuo metu geriausiose Londono advokatų kontorose valandiniai įkainiai vėl pasiekė prieš krizinius lygius ir siekia iki 1 000 svarų¹⁸⁵ (1 173 eurų) už valandą. Be to verta paminėti ir naująją Anglijos advokatų „praktikos sritį“, kuri dažnai pavadinama parazituojančiu teismo procesu – teismo procesas dėl išlaidų (angl. *a trial of the costs*). Jeigu dėl laikos stokos ar kitokių priežasčių teismas pagrindinėje byloje nespėjo atlikti sutrumpinto bylinėjimosi išlaidų pagrįstumo įvertinimo arba šalys nesugebėjo tarpusavyje susitarti dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo, tokiu atveju yra organizuojamas atskiras teismo procesas dėl detalaus išlaidų įvertinimo (angl. *a process of detailed assessment*)¹⁸⁶. Tokio papildomo proceso laimėtojas gali prisiteisti tiek pat ar net daugiau bylinėjimosi išlaidų negu jų buvo priteista pagrindinėje byloje¹⁸⁷. Tokiu būdu bylinėjimosi išlaidų dydis tampa ne tik kad neproporcingas, bet ir nekontroliuojamas. Taigi, finansuotis tokį bylinėjimą iš savo kišenės tampa per brangu, o valstybinė teisinė pagalba sunkiai prieinama. Žinoma, visa tai lemia, jog daugelyje ginčų sudaromos taikos sutartys vien dėl bylinėjimosi išlaidų baimės¹⁸⁸. Pripažįstama, jog tokiu būdu sudarytos taikos sutartys yra labiau formalios nei sprendžiančios ginčą iš esmės. Abejotina ir tai ar bylinėjimosi išlaidų reguliacinę funkciją reikėtų išskelti aukščiau įstatymo viršenybės ir teismo nustatomo teisingumo konkrečioje situacijoje. Oksfordo universiteto profesorius Zuckermanas sutinka, kad bylinėjimosi išlaidų baimė savaime gali būti neteisingumo šaltinis, kadangi bylininkus verčia elgtis priešingai jų pačių gerovei¹⁸⁹.

Anglai supranta, jog Angliška taisyklė yra rimta problema kalbant apie teisingumo sistemos prieinamumą. Tą pripažįsta ir akademikai teigdami, jog bylinėjimosi

¹⁸⁴ HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010. Psl. 296.

¹⁸⁵ CHELLEL, K. *Top London Lawyers Now Cost More Than £1,000 Per Hour*. Prieiga per internetą: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-02-05/lawyers-earning-1-100-pounds-an-hour-put-u-k-justice-at-risk>

¹⁸⁶ HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010. Psl. 301.

¹⁸⁷ *Ibid.*

¹⁸⁸ *Ibid.* Psl. 293.

¹⁸⁹ ZUCKERMAN, A. A. S. *Lord Woolf's Access to Justice: Plus Ça Change ...* 59 *Modern Law Review* 773. 1996. Psl. 5. Prieiga per internetą: < <http://adrianzuckerman.co.uk/files/File/woolfmlr-jen.dr2.pdf>>

išlaidos teisme yra nenuspėjamos, neproporcingos ir neribotos¹⁹⁰. Moderniosios teisės laikotarpiu, pradedant 1988 m. atlikta Civilinės teisenos peržiūra ir daugeliu vėlesnių ataskaitų bei peržiūrų, įskaitant Lordų Volfo ir Džeksono ataskaitas, buvo bandoma inicijuoti viso bylinėjimosi išlaidų instituto reformas¹⁹¹. Visgi pateikti pasiūlymai nesusilaukdavo reikiamo valdžios dėmesio, tačiau iššaukdavo didžiulį advokatų pasipriešinimą, nes iš esmės kiekvienu pasiūlymu bent mažoje srityje buvo bandoma apriboti advokatų įkainius, o tam jie stipriai priešinosi ir vis dar efektyviai tai daro iki šiol. Beje, profesorius Zuckermanas mano, jog didelės bylinėjimosi išlaidos Anglijoje yra natūrali advokatų ekonominių paskatų pasekmė ir tik ryžtingas įsikišimas valdžios lygmeniu leistų pažaboti besaikiškas bylinėjimosi išlaidas¹⁹².

Taigi, tiek Angliška, tiek Amerikietiška taisyklės turi trūkumų ir ganėtinai didelių. Šios dvi taisyklės yra tam tikri bylinėjimosi išlaidų atlyginimo ekstremumai. Amerikietiška taisyklė yra daugiau nulemta tradicijų ir visuomenės požiūrio bei kultūros, o Angliška taisyklė – tradicijų ir advokatų pastangų ją išlaikyti. Amerikietiška taisyklė pripažįstama kaip ne visiškai teisinga, o Angliška – per brangi ir taip ribojanti teisę kreiptis į teismą. Tokiu būdu išsivysčiusiose valstybėse nebandoma perimti Angliškos ar Amerikietiškos taisyklių, o vietoje to ieškoma „aukso vidurio“, kuris leistų sukurti optimalų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo teisinį režimą.

2.2. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimo teisinis reguliavimas Lietuvoje

1964 m. CPK¹⁹³ 112 straipsnyje iš esmės buvo įtvirtinta Pralaimėjęs moka taisyklė nurodant, kad šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies visas jos turėtas byloje teismo išlaidas, nors ši šalis ir būtų atleista nuo teismo išlaidų mokėjimo į valstybės pajamas. Senasis CPK paskirstytinas teismo išlaidas taip pat proporcingai skaičiuodavo pagal patenkintų ir atmestų reikalavimų dalį. Socialistinė teisė žinojo ir išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimą, nors tai nepakliuvo po teismo išlaidų atlyginimo teisiniu reguliavimu. Išlaidos advokato pagalbai apmokėti buvo skaičiuojamos iki penkių procentų patenkintos reikalavimų dalies, bet ne daugiau kaip nustatyta taksa.

¹⁹⁰ *Ibid.* Psl. 21.

¹⁹¹ HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective.* Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010. Psl. 291.

¹⁹² ZUCKERMAN, A. A. S. *Lord Woolf's Access to Justice: Plus Ça Change ...* 59 *Modern Law Review* 773. 1996. Psl. 22. Prieiga per internetą: < <http://adrianzuckerman.co.uk/files/File/woolfmlr-jen.dr2.pdf>>

¹⁹³ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas. *LTSR įstatymų sąvadas*, 1964 m. liepos 7 d.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę ir perėmus socialistinį civilinio proceso reglamentavimą esminiai teisinio reguliavimo momentai išliko, tačiau buvo padaryta ir keletas papildymų bei patobulinimų. Pagrindinė taisyklė yra įtvirtinta CPK 93 straipsnio 1 dalyje *Šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, nors ši ir būtų atleista nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo į valstybės biudžetą*. Kitaip tariant, šiuo metu Lietuvoje galioja principas „Pralaimėjęs moka“, tai patvirtina ir LAT praktika¹⁹⁴ - *teisėjų kolegija pažymi, kad CPK 93 straipsnio 1–3 dalyse įtvirtinta bylinėjimosi išlaidų taisyklė „pralaimėjęs moka“, pagal kurią bylinėjimosi išlaidos priteisiamos iš bylų pralaimėjusios šalies ją laimėjusios šalies naudai*. Tačiau lietuviško modelio negalima pavadinti gryna Angliška taisykle bent jau dėl dviejų pagrindinių priežasčių. Pirma, priešingai nei Angliškos taisyklės atveju Lietuvoje bylinėjimosi išlaidos priteisiamos proporcingai teismo patenkintų reikalavimų daliai. Tokiu būdu ne tik užtikrinamas didesnis teisingumas tarp bylos šalių, bet ir apribojamas noras nepagrįstai „išpūsti“ reikalavimus, kadangi atmetus didžiąją dalį nepagrįstų reikalavimų atitinkamai pačiai šaliai tenka padengti ir tai atmetai reikalavimų daliai tenkančias bylinėjimosi išlaidas. Antra, nors formaliai advokatų įkainiai santykiyje su klientu nėra ribojami, tačiau faktiškai tai pasiekama taikant Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu patvirtintas Rekomendacijas dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio¹⁹⁵ (toliau – Rekomendacijos). Remiantis CPK 98 straipsnio 2 dalimi ir Rekomendacijomis teismas nepriteisia daugiau išlaidų advokatui ar advokato padėjėjui negu numatyta Rekomendacijose, kai tuo tarpu Anglijoje dažniausiai taikomas tik 75 % nuo patirtų išlaidų advokatui ribojimas.

CPK nustatytas bylinėjimosi išlaidų atlyginimo teisinis reguliavimas, kaip ir originali Angliška taisyklė galiojanti Jungtinėje Karalystėje, turi daug išimčių:

1. Pirmiausia, tai minėti skirtumai nuo Angliškos taisyklės, o tuo pačiu ir bendros taisyklės išimtys – priteisiamų bylinėjimosi išlaidų dydžio priklausomumas proporcingai patenkintų reikalavimų daliai (CPK 93 straipsnio 2 dalis) ir paskirstytinų išlaidų advokato ir advokato padėjėjo pagalbai ribojimas (CPK 98 straipsnio 2 dalis);

¹⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-417/2014

¹⁹⁵ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. kovo 19 d. įsakymas Nr. 1R-77 „Dėl teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymo Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio patvirtinimo“ pakeitimo“. TAR, 2015-03-19, Nr. 2015-03968.

2. Šaliai, kurios iniciatyva iškviestas liudytojas davė parodymus, neturinčius reikšmės bylai, turėtos išlaidos dėl jo iškvietimo iš kitos šalies nepriteisiamos. (CPK 90 straipsnio 4 dalis);
3. Teismas gali nukrypti nuo pagrindinės bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės, atsižvelgdamas į tai, ar šalių procesinis elgesys buvo tinkamas, ir įvertindamas priežastis, dėl kurių susidarė bylinėjimosi išlaidos. (CPK 93 straipsnio 4 dalis)
4. Kai byla baigiama nepriimant teismo sprendimo dėl ginčo esmės, teismas bylinėjimosi išlaidas paskirsto, atsižvelgdamas į tai, ar šalių procesinis elgesys buvo tinkamas, ir įvertindamas priežastis, dėl kurių susidarė bylinėjimosi išlaidos. (CPK 94 straipsnio 1 dalis);
5. Kai išieškoti bylinėjimosi išlaidų į valstybės biudžetą neįmanoma dėl objektyvių priežasčių arba kai priverstinis jų išieškojimas iš esmės pablogintų fizinio asmens, iš kurio priteistas bylinėjimosi išlaidų atlyginimas valstybei, ar jo šeimos turtinę padėtį, teismas šio asmens prašymu turi teisę iš dalies atleisti tokį asmenį nuo bylinėjimosi išlaidų atlyginimo valstybei. (CPK 96 straipsnio 7 dalis);
6. Jeigu ieškovas turėjo teisę reikalavimus patenkinti supaprastinto proceso (teismo įsakymo) tvarka, tačiau pareiškė ieškinį pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles, jam žyminis mokestis ir kitos bylinėjimosi išlaidos priteisiamos tik nuo tos ieškinio sumos, kurią ginčijo atsakovas, išskyrus, jei iš atsakovo elgesio ieškovas turėjo pagrindą manyti, kad atsakovas reikalavimą ginčys (CPK 434 straipsnio 4 dalis)
7. Nagrinėjant bylas ypatingosios teisenos tvarka, dalyvaujančių byloje asmenų bylinėjimosi išlaidos neatlyginamos, išskyrus tuo atveju, kai tokių asmenų suinteresuotumas bylos baigtimi yra skirtingas (CPK 443 straipsnio 6 dalis).

Kalbant bendrai, Lietuvos teisės doktrinoje lietuviškas bylinėjimosi išlaidų atlyginimo teisinis reguliavimas apibūdinamas kaip paprastas ir dažniausiai racionalus bei teisingas¹⁹⁶. Viena vertus išlaidų advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti atlyginimo ribojimas taikant Rekomendacijas laikomas netgi liberaliu, tačiau kita vertus – būtinu atsižvelgiant į Europos Ministrų komiteto rekomendacijos Nr. R (81) 7 13 punktą, kuriame valstybėms siūloma imtis priemonių, kad būtų užtikrinta advokatų gaunamų

¹⁹⁶ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 310.

atlyginimų kontrolė¹⁹⁷. Taipogi į lietuvišką bylinėjimosi išlaidų atlyginimo teisinį reguliavimą, o tiksliau jo modelį, galima pažvelgti net ir tarptautiniu lygmeniu. Šiame darbe buvo minėta, kad CPK nustatant žyminio mokesčio dydį už apeliacinius ir kasacinius skundus buvo remiamasi Vokietijos pavyzdžiu. Tačiau detaliau įsigilinus¹⁹⁸ į Vokietijos civilinį procesą bei bylinėjimosi išlaidų atlyginimo reglamentavimą, galima teigti, kad lietuviškasis civilinis procesas kartu su bylinėjimosi išlaidų institutu yra labai panašūs į Vokiškąjį variantą. Tokiu būdu Oksfordo universiteto profesoriaus Zuckermano išvados¹⁹⁹, gautos atlikus lyginamąją analizę tarp Vokietijos ir Anglijos civilinio proceso eigos ir ypatingai bylinėjimosi išlaidų reglamentavimo, gali būti svarbios vertinant CPK nustatytąjį bylinėjimosi išlaidų atlyginimo reglamentavimą Angliškosios taisyklės kontekste:

- Vokietijoje yra nustatytas fiksuoto dydžio atlyginimas advokatui už atitinkamą civilinio proceso eigos etapą (bylos iškėlimas; dalyvavimas parengiamajame teismo posėdyje; dalyvavimas teismo posėdyje nagrinėjant bylą iš esmės). Lietuvoje nustatytas reguliavimas iš dalies primena vokiškąjį modelį, nes Rekomendacijos įtvirtina mišrią sistemą – už procesinių dokumentų rengimą yra numatyti maksimalūs dydžiai, tuo tarpu už teisinių konsultacijų teikimą ir atstovavimą advokato užmokestis skaičiuojamas valandiniais įkainiais. Kaip bebūtų, Vokietijoje fiksuoto dydžio atlyginimas atitinka nedidelę ir proporcingai protingą dalį bendroje ieškinio sumoje. Tokiu būdu advokatams nelieka ekonominių paskatų vilkinti bylos nagrinėjimą ar daryti jį komplikuoatą. Dar daugiau Vokietijoje yra nustatytas papildomas atlygis advokatui už taikos sutarties sudarymą, taip siekiama skatinti taikos sutarčių sudarymą. Taigi, anglai bylinėjimosi išlaidas Vokietijoje apibūdina kaip labai mažas ir užtikrinančias teisingumo sistemos prieinamumą platesnei visuomenės daliai;
- Vokietijoje lyginant su Anglija yra didesni bylinėjimosi mastai, tačiau tai leidžia advokatams generuoti didesnes pajamas be valstybės pagalbos. Galima pastebėti, jog panašios tendencijos yra ir Lietuvoje. Nors nuogaustaujama, kad gaunamų bylų skaičius teismuose auga, tačiau jos

¹⁹⁷ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003. Psl. 355.

¹⁹⁸ ZUCKERMAN, A. A. S. *Lord Woolf's Access to Justice: Plus Ça Change ...* 59 *Modern Law Review* 773. 1996. Psl. 14 - 21. Prieiga per internetą: < <http://adrianzuckerman.co.uk/files/File/woolfmlr-jen.dr2.pdf>>

¹⁹⁹ *Ibid.* Psl. 22.

taip pačiai greitai yra išnagrinėjamos. Tai reiškia, kad advokatai nesuinteresuoti vilkinti bylų, o pajamas uždirba veikiau iš bylų kiekio. Todėl vertinant vokiškąjį modelį (o tuo pačiu iš dalies ir lietuviškąjį) iš angliško modelio perspektyvos konstatuojama, kad teisingumas Vokietijoje (tuo pačiu galima sakyti iš dalies ir Lietuvoje) yra greitas ir pigus.

Apibendrinant, galima teigti, jog nustatant bylinėjimosi išlaidų atlyginimo teisinį reguliavimą Lietuvoje buvo pasirinkta teisinga kryptis ir šiuo metu einama link didesnio teisingumo sistemos prieinamumo užtikrinamo platesnei visuomenės daliai. Visgi siekiant toliau tobulinti bylinėjimosi išlaidų atlyginimo teisinį reguliavimą Lietuvoje, siūlytina atsižvelgti į Vokietijos pavyzdį ir Rekomendacijose atsisakyti valandinių advokatų įkainių už teisinių konsultacijų teikimą ar atstovavimą teisme. Vietoje valandinių įkainių nustatytas fiksuotas sumas būtų sumažintos advokatų ar jų padėjėjų paskatos vilkinti procesą, kas leistų pasiekti dar greitesnį bylų išsprendimą ir žemesnius bylinėjimosi kaštus. Taipogi papildomai vertėtų apsvarstyti dar vieną Vokietijoje prigijusią idėją tai atitinkamo papildomo atlygio advokatui ar jo padėjėjui nustatymą už taikos sutarties sudarymą. Šių pasiūlymų įgyvendinimas labai tikėtina, jog prisidėtų prie teisingumo sistemos prieinamumo plėtros, socialinės taikos skatinimo ir bylinėjimosi išlaidų mažinimo. Beje, Lietuvos teisės doktrinoje panašių siūlymų²⁰⁰ buvo pateikta jau ir anksčiau, ir nors tokie siūlymai buvo grįsti tik autorių pamąstymais, panašu, kad atsižvelgiant į Vokietijos praktiką, juos galima pagrįsti ir empiriškai.

2.3. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas ir piktnaudžiavimas procesu

Bylinėjimosi išlaidos, jų atlyginimas ir piktnaudžiavimas procesu yra glaudžiai susiję reiškiniai. Piktnaudžiavimas procesu dažniausiai reiškia nepagrįstą proceso inicijavimą, jo tęsimą ar vilkinimą. Tokiu būdu priešinga šalis yra priversta dalyvauti nereikalinguose teisminiuose ginčiuose ir patirti su tuo susijusių bylinėjimosi išlaidų. Įstatymų leidėjas šiuo metu CPK yra nustatęs bent keletą procesinių instrumentų, susijusių su bylinėjimosi išlaidų atlyginimu, kovojant prieš piktnaudžiavimą procesu. Tarp tokių instrumentų galima paminėti CPK 93 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą teismo teisę nukrypti nuo bendrųjų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių, atsižvelgiant ar šalis sąžiningai naudojosi procesinėmis teisėmis ir sąžiningai atliko procesines pareigas. Taip pat CPK 95 straipsnio

²⁰⁰ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 368.

2 dalyje įtvirtinta teismo teisė skirti baudą piktnaudžiaujančiai procesui šaliai. Atitinkamai įstatymų leidėjas CPK 95 straipsnio 1 dalyje yra numatęs ir materialinį²⁰¹ teisinį reikalavimą taikyti civilinę deliktinę atsakomybę, reikalaujant atlyginti dėl piktnaudžiavimo procesu atsiradusius nuostolius. Nors pastaroji priemonė teisės doktrinoje vertinama nevienareikšmiškai²⁰², tačiau pagrindinis jos tikslas vis vien yra kova su piktnaudžiavimu procesu.

Įstatymų leidėjas priimdamas CPK pakeitimo įstatymą nusprendė praplėsti priemonių, skirtų kovai su piktnaudžiavimu procesu, arsenalą. CPK pakeitimo įstatymo 12 straipsnio 2 dalimi papildoma CPK 95 straipsnio 3 dalis numatant, kad *Kai yra pagrindas manyti, kad ieškinį (pradinį ar priešieškinį), apeliacinį, atskirąjį ar kasacinį skundą, prašymą atnaujinti procesą, pareiškimą ar prašymą ypatingosios teisenos tvarka pateikęs asmuo gali piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis ir neatlyginti bylinėjimosi išlaidų, teismas turi teisę įpareigoti šį asmenį sumokėti užstatą galimų bylinėjimosi išlaidų atlyginimui užtikrinti*. Iš Aiškinamojo rašto matyti, jog šio CPK straipsnio papildymą inspiravo teismų atstovai, nurodydami poreikį papildyti priemones prieš piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis. Tokiu būdu tikimasi sumažinti piktnaudžiavimą procesu, aiškiai nepagrįstų reikalavimų pateikimo atvejų, labiau skatinti alternatyvius ginčų sprendimo būdus, efektyviau užtikrinti byloje dalyvaujančių asmenų galimus turtinius praradimus dėl kito byloje dalyvaujančio asmens nesąžiningo procesinio elgesio. Norėjęsi tikėtis, jog šiuo CPK papildymu bus pasiekti visi minėti tikslai, tačiau negalima ignoruoti pavojų, kurie iš esmės kyla kiekvieną kartą, kai tik yra susiduriama su užstatu civiliniame procese. Teisės doktrinoje yra nurodoma, kad užstatas gali nepakeliamai suvaržyti neturtingų asmenų teisę kreiptis į teismą (*šiuo atveju procesinis dokumentas būtų paliekamas nenagrinėtas*), nes dėl jų sunkios turtinės padėties beveik visada gali egzistuoti grėsmė, kad jiems pralaimėjus bylą, sprendimą dėl bylinėjimosi išlaidų atlyginimo gali būti sunku įgyvendinti, kas reiškia, kad neturtingiems asmenims visada

²⁰¹ Darbo autorius sutinka su doktrinoje išdėstyta pozicija, kad CPK 95 straipsnio 1 dalyje įvardintas prašymas dėl nuostolių atlyginimo yra materialinis teisinis reikalavimas, kuriam taikoma įprastinė tokiems reikalavimams nagrinėjimo tvarka t. y. būtina nustatyti ir įrodyti visas civilinės atsakomybės sąlygas. (VALANČIUS. V., BRAZDEIKIS. A. Kitoms požiūris į nuostolius dėl piktnaudžiavimo civiliniu procesu. *Jurisprudencija*, 2011, 18(4), psl. 1470.)

²⁰² Rimantas Simaitis savo monografijoje šią priemonę iš esmės vertina teigiamai (SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 333 - 338.), kai tuo tarpu Virgilijus Valančius ir Aurimas Brazdeikis ją apibūdina kaip imlią laikui ir išlaidoms procedūrą, kuri nėra labai ekonomiška ir veiksminga priemonė prieš procesinį piktnaudžiavimą (VALANČIUS. V., BRAZDEIKIS. A. Kitoms požiūris į nuostolius dėl piktnaudžiavimo civiliniu procesu. *Jurisprudencija*, 2011, 18(4), psl. 1470.)

galima taikyti užstatą, kuris juos pašalins iš teismo²⁰³. Todėl toliau bus pateikti darbo autoriaus pamąstymai ir abejonės dėl šio CPK papildymo.

Pirma, CPK pakeitimo įstatymo projekto rengėjai nurodo, kad EŽTT yra konstatavęs, kad užstato bylinėjimosi išlaidoms atlyginti nustatymas pats savaime nepažeidžia asmens teisės į teisminę gynybą (žr. EŽTT 1995 m. liepos 13 d. sprendimą²⁰⁴ byloje *Tolstoy Miloslavsky v. Jungtinė Karalystė*, pareiškimo Nr. 18139/91). Tačiau šiame EŽTT sprendime taip pat buvo išreikšta ir teisėjo Jambrek atskiroji nuomonė, kurioje teisėjas įvertinęs individualią situaciją, kokių gali pasitaikyti ir nacionaliniu mastu, priešingai nei dauguma konstatavo, jog užstatas buvo neproporcingas ir pažeidė teisę į teisminę gynybą. Be kita ko, minėtame sprendime EŽTT taipogi pripažino, kad užstatas turėtų būti proporcingo dydžio ir nepaneigti subjektinės teisės esmės. Papildant CPK 95 straipsnį atitinkamai bus numatyta, kad užstato dydis nustatomas remiantis CPK 795 straipsniu, kuris reglamentuoja užstato dydžio nustatymą, kai atsakovo prašymu ieškovas, kitos valstybės fizinis ar juridinis asmuo, įpareigojamas CPK nustatyta tvarka sumokėti užstatą galimų bylinėjimosi išlaidų atlyginimui užtikrinti. CPK 795 straipsnyje be kita ko numatyta, kad teismas nustato tokį užstato dydį, jog šaliai nebūtų užkirsta galimybė pasinaudoti teise į teisminę gynybą. Taigi, formaliai vertinant teismo nustatomas užstato dydis turės būti proporcingas ir nepaneigti subjektinės teisės esmės, tačiau viskas priklausys nuo subjektyvaus teismo vertinimo. Todėl belieka tik tikėtis, jog teismų atstovai inspiravę šio CPK straipsnio papildymą patys nepradės piktnaudžiauti jiems suteikta teise nustatyti tinkamą užstato dydį ir taip mažinti ne piktnaudžiavimą procesu, o pavyzdžiui, teismų darbo krūvius.

Antra, tam tikrų abejonių kelia CPK pakeitimo įstatymo Aiškinamajame rašte pateikiami pavyzdžiai, kada atitinkama priemonė prieš piktnaudžiavimą procesu turėtų būti taikoma t. y. atvejai, kai yra pagrindas manyti, kad asmuo gali piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis ir neatlyginti bylinėjimosi išlaidų. Vienas iš pavyzdžių – *dėl sistemingo nesąžiningo procesinio elgesio praeityje*. Kaip bebūtų, minėtas pavyzdys labai primena sąvokas ir institutus iš baudžiamosios teisės – teistumas ir nusikaltimų recidyvas. Abejotina ar derėtų baudžiamosios teisės kaip *ultima ratio* priemonės institutus inkorporuoti į civilinį procesą. Visgi nederėtų sudaryti papildomų kliūčių ar užkirsti teisę kreiptis į teismą asmeniui, kuris pagrįstai kreipiasi į teismą, nors praeityje ir buvo pripažintas piktnaudžiavęs procesinėmis teisėmis. Civiliniame procese tiesiog pagal savo

²⁰³ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 245.

²⁰⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1995 m. liepos 13 d. sprendimas *Tolstoy Mitolstoy v. Jungtinė Karalystė* Pareiškimo Nr. 18139/91. Prieiga per internetą: <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"dmdocnumber":\["695824"\],"itemid":\["001-57947"\]} >](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

esmę ir visą koncepciją nedera toks griežtas požiūris į asmenį, priešingai nei tam tikrais atvejais baudžiamojoje teisėje.

Dar vienas Aiškinamajame rašte įvardintas pavyzdys - *konkrečiu atveju pareikšto reikalavimo nepagrįstumas <...> atlikus preliminarų procesinio dokumento įvertinimą*. Šiuo atveju galima atkreipti dėmesį į CPK pakeitimo įstatymo projekto 9 straipsnio 3 dalį - *Teismas, preliminariai įvertinęs, kad ieškinys <...> yra aiškiai nepagrįstas, ir nustatęs, kad asmuo piktnaudžiauja savo teisminės gynybos teise, <...> gali įpareigoti asmenį, kuris pagal šį Kodeksą ar kitus įstatymus yra atleidžiamas nuo žyminio mokesčio, sumokėti šiame Kodekse nustatyto dydžio žyminį mokestį <...>*. Būtent CPK pakeitimo įstatymo projekto 9 straipsnio 3 dalis buvo išbraukta iš įstatymo projekto dėl Teisėjų tarybos, LAT ir Seimo kanceliarijos Teisės departamento pastabų, kai tuo tarpu aptariama, CPK 95 straipsnį papildanti norma nesusilaukė jokių pastabų, nors abi normos buvo skirtos tam pačiam tikslui – kovoti su piktnaudžiavimu procesu, ir tam tikra prasme labai panašios savo esme. Pastabas dėl CPK pakeitimo įstatymo projekto 9 straipsnio 3 dalies galima lengvai pritaikyti ne tik kalbant apie pavyzdžio netinkamumą, bet ir apie visą CPK 95 straipsnio 3 dalį:

- *Teisėjo priimamas preliminarus sprendimas dėl ieškinio nepagrįstumo (konkrečiu atveju - teisėjo priimamas sprendimas, jog yra pagrindas manyti, kad asmuo gali piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis ir neatlyginti bylinėjimosi išlaidų) verstų abejoti tolesniu teisėjo objektyvumu ir nešališkumu, būtų pažeidžiama asmens teisė į teisingą teismą;*
- *Preliminarus ieškinio vertinimas de facto įtvirtintų preliminarus ieškinio išnagrinėjimo institutą. Įstatymai nenumato tokį institutą reglamentuojančių teisės normų. Visa tai galimai pažeistų teisinės valstybės principą;*
- *Painiojami du skirtingi dalykai – sankcijos už netinkamą procesinį elgesį ir bylinėjimosi išlaidos. Pastebėtina, jog teismui įpareigojus konkretų asmenį sumokėti žyminį mokestį (konkrečiu atveju - užstatą), kai įstatymas tokios pareigos įprastu atveju nenumato (konkrečiu atveju dėl užstato – taip pat įprastu atveju nenumato), šiam asmeniui būtų pritaikyta tam tikra baudinio pobūdžio sankcija. Tokia sankcija būtų netiesioginė ir taikoma neaiškiais pagrindais, net jos neįvardinant. Tačiau ši sankcija už netinkamą procesinį elgesį galėtų būti taikoma ne visiems asmenims, nes vertinamoje normoje yra numatyta išimtis (konkrečiu atveju išimtį*

atitinka teismo nuomonės (ne)susiformavimas, kad asmuo gali piktnaudžiauti procesu ir neatlyginti bylinėjimosi išlaidų). *Svarstyтина, ar toks reguliavimas būtų teisingas ir pagrįstas. Jeigu siūlomos nuostatos tikslas yra nubausti procesinėmis teisėmis piktnaudžiaujančią šalį, reikėtų ne keisti žyminio mokesčio mokėjimo tvarką, o taikyti CPK 95 straipsnį, galimai jį modifikuojant, kad būtų pasiekti aptariamam CPK pakeitimui keliami tikslai.* Panašu, kad įstatymo projekto rengėjai ir nusprendė modifikuoti CPK 95 straipsnį, tačiau nustatydami užstatą galimų bylinėjimosi išlaidų atlyginimui atkartoją visas klaidas dėl kurių ir buvo pareikštos pastabos. Kitaip tariant, šio punkto pastabos tinka kalbant ne tik apie konkretaus Aiškinamojo rašto pavyzdžio ydingumą, bet ir apie pačios CPK 95 straipsnio 3 dalies netobulumą, kadangi asmens vertimas neaiškiais pagrindais sumokėti užstatą galimam bylinėjimosi išlaidų atlyginimui atitinka asmens vertimą sumokėti žyminį mokestį, kas galų gale buvo prieita prie išvados, kad reiškia neteisingą ir nepagrįstą sankciją.

Taigi aptariant Aiškinamojo rašto pavyzdžio netinkamumą, buvo pateikti ganėtinai svarūs argumentai ir dėl pačios CPK 95 straipsnio 3 dalies ydingumo.

Paskutinis Aiškinamajame rašte nurodomas pavyzdys - *pateiktų įrodymų nepakankamumas, atlikus preliminarų procesinio dokumento įvertinimą.* Kalbant apie šį pavyzdį, kaip apie netinkamą pagrindą manyti, kad asmuo gali piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis ir neatlyginti bylinėjimosi išlaidų, galima pakartoti visus argumentus, pateiktus prieš tai aptartame pavyzdyje. Papildomai galima pasakyti, kad šiame pavyzdyje pateiktu atveju, teismas turėtų remdamasis CPK 115 straipsniu, 135 straipsnio 2 ir 3 punktais bei 138 straipsniu nustatyti terminą trūkumams pašalinti o ne prašyti sumokėti užstatą galimoms atsakovo bylinėjimosi išlaidoms, nes tai neišspręs įrodymų nepakankamumo klausimo. Per nustatytą terminą trūkumų nepašalinus, procesinis dokumentas būtų laikomas nepaduotu ir gražinamas jį padavusiam asmeniui (CPK 115 straipsnio 3 dalis). Būtent tokią proceso eigą būtų galima laikyti protinga, logiška ir racionalia, net ir piktnaudžiavimo procesu atveju, kadangi nepašalinus trūkumų ir gražinus dokumentą, procesas net neprasidėtų – nebūtų gaištamasi nei teismo, nei atsakovo laikas, nereikėtų jokių užstatų bylinėjimosi išlaidoms, nebūtų užstato administravimo išlaidų ir tokiu būdu būtų labai veiksmingai ir efektyviai kovojama su piktnaudžiavimu. Priešingai, jeigu ieškovas pašalintų trūkumus, tikriausiai turėtume sakyti, jog įrodymų pakanka ir negalėtume teigti, kad jis piktnaudžiauja procesu. Tačiau

esminis momentas, jog tokiu atveju ieškovas nebūtų buvęs įpareigotas sumokėti užstato, nes iš tikrųjų ieškinį pareiškė pagrįstai, ir jam nebūtų buvus pažeista teisė kreiptis į teismą.

Taigi, visi Aiškinamajame rašte pateikti pavyzdžiai - pagrindai manyti, kad asmuo gali piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis ir neatlyginti bylinėjimosi išlaidų, verti kritikos. Jeigu laikysime, kad Aiškinamajame rašte pateikti pavyzdžiai buvo patys svarbiausi ir pagrindiniai, kada turi būti taikoma atitinkama norma, galime prieiti prie išvados, kad nelieka atvejų, kada aptariama norma iš viso turės būti taikoma. Ir panašu, kad atvejų, kada norma galės būti pagrįstai ir teisėtai pritaikyta, nebuvimas yra užprogramuotas netobuloje normos konstrukcijoje. Šiuo metu galiojančioje CPK 95 straipsnio 1 dalies redakcijoje vartojamas būtasis laikas – *pareiškė nepagrįstą ieškinį ir sąmoningai veikė prieš teisingą ir greitą bylos išnagrinėjimą ir išsprendimą*. O būtent kalbama apie atvejus, kai galima pagrįstai, remiantis įrodymais konstatuoti, jog buvo piktnaudžiauta t. y. turimi praeities įvykiai, faktai, kurie gali būti išanalizuoti ir įvertinti. Būtent ši normos konstrukcija pasirinkta neatsitiktinai, nes nustatyti piktnaudžiavimo procesu faktą yra labai keblu ir sudėtinga²⁰⁵. Neretai aplinkybės, sudarančios pagrindą tvirtinti, kad koks nors asmuo procesinėmis teisėmis naudojosi nesąžiningai, galutinai paaiškėja tik po to, kai sprendimas dėl ginčo esmės jau yra priimtas, ar net po to, kai jis įsiteisėjo²⁰⁶. Praktikoje piktnaudžiavimo procesu faktus dažniausiai ryžtasi konstatuoti tik aukštesnieji teismai²⁰⁷. Dėl šios priežasties 2011 m. birželio 21 d. CPK pakeitimo ir papildymo įstatymu²⁰⁸ netgi buvo padaryti atitinkami pakeitimai CPK 95 straipsnio 1 dalyje, numatant, kad prašymas dėl nuostolių atlyginimo gali būti paduotas ne tik toje pačioje byloje, bet gali būti pareikštas ieškinyje dėl nuostolių atlyginimo ir naujoje byloje. Tuo tarpu CPK pakeitimo įstatymo 12 straipsnio 2 dalyje, kuri papildys CPK 95 straipsnį 3 dalimi, kalbama apie ateitį, būsimus galimus įvykius - *Kai yra pagrindas manyti, kad <...> asmuo gali piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis ir neatlyginti bylinėjimosi išlaidų*. Perfrazuojant - asmuo galbūt pažeis įstatymus, todėl nubauskime jį jau dabar. Taigi, CPK 95 straipsnį rengiamasi papildyti visiškai konceptualiai netinkama norma, kuri įgalins teismus nepagrįstai taikyti sankcijas (reikalauti ieškovą sumokėti užstatą), remiantis neaiškiomis prielaidomis, jog asmuo galbūt gali ateityje piktnaudžiauti savo teisėmis.

²⁰⁵ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 337.

²⁰⁶ *Ibid.* Psl. 337 – 338.

²⁰⁷ *Ibid.* Psl. 338.

²⁰⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 85-4126.

Trečia, keistai skamba Aiškinamajame rašte pateikiami teiginiai, kad papildžius CPK 95 straipsnį 3 dalimi sąžiningas byloje dalyvaujantis asmuo nepatirtų jokio neigiamo šios nuostatos taikymo poveikio, kadangi laimėjus bylą sumokėtas užstatas būtų gražinamas. Vien užstato sumokėjimo faktas reiškia pinigų „išaldymą“ neapibrėžtam laiko tarpui. Priklausomai nuo užstato dydžio asmuo negalėtų disponuoti jam teisėtai priklausančiomis lėšomis. Iš esmės tai ekonominė sankcija, paveikianti mokantįjį užstatą, galbūt jo artimuosius ar susijusius asmenis. Negalime atmesti tikimybės, kad asmuo vietoje lėšų skyrimo susimokėti užstatui, galėtų tas lėšas panaudoti savo veikloje pajamoms uždirbti. Tokiu būdu, nustatant užstatą galimoms bylinėjimosi išlaidoms, tikriausiai būtina pagalvoti kaip asmeniui turėtų būti kompensuojamas jo galimai nepagrįstas lėšų „išaldymams“ tam tikram laikui. Šioje vietoje galima pasiūlyti praktikoje dažnai sutinkamą procesinių palūkanų institutą. Tokiu būdu ieškovui būtų kompensuojami nuostoliai patirti dėl negalėjimo pelningai panaudoti užstatui skirtos lėšų sumos. Beje, procesinės palūkanos tikriausiai turėtų būti mokamos iš valstybės biudžeto, kadangi teismas savo nuožiūra, nesant atsakovo prašymo, taikytų įpareigojimą sumokėti užstatą, todėl atsakovo kaltės dėl ieškovo nuostolių čia negalima įžvelgti.

Apibendrinant, CPK 95 straipsnio 3 dalis, kuri įsigalios nuo 2017 m. liepos 1 d., tikėtina, kad praktikoje bus sunkiai pritaikoma, nes iš esmės yra neaiškiais pagrindais grindžiama sankcija ieškovui. Vargu ar bus pasiektas ir CPK 95 straipsnio 3 dalies tikslas – kovoti su piktnaudžiavimu procesinėmis teisėmis, kadangi ši norma veikia įgalins teismus piktnaudžiauti savosiomis.

3. Aktualiausios LAT praktikos dėl bylinėjimosi išlaidų analizė

Šiame darbe buvo minėta, kad didžiąją dalį bylinėjimosi išlaidų sudaro išlaidos advokatų ar advokatų padėjėjų pagalbai apmokėti. Tokiu būdu daugeliui bylininkų bene aktualiausia tampa CPK 98 straipsnio 2 dalis, numatanti išlaidų advokatų ar advokatų padėjėjų pagalbai apmokėti atlyginimo normavimą atsižvelgiant į Rekomendacijas. Todėl toliau didžiausias dėmesys bus skiriamas minėtos CPK normos analizei LAT praktikos kontekste. Visgi šios struktūrinės dalies pabaigoje bus analizuojamos ir kitos praktikai ganėtina svarbios, aktualiausios LAT nutartys, susijusios su bylinėjimosi išlaidų dydžio galimu prieštaravimu viešajai tvarkai bei klausimu, ar bylinėjimosi išlaidos turi būti paskirstomos nuo pradinio ar patikslinto reikalavimo.

2003 m. civilinio proceso teisės vadovylyje²⁰⁹ nurodoma, kad CPK 98 straipsnio 2 dalis riboja šalių teisę išsiieškoti bylinėjimosi išlaidas, tačiau bylą laimėjusi šalis turi teisę reikalauti priteisti visas turėtas išlaidas. Tuo tarpu teismas gali sumažinti advokatų pagalbos apmokėjimo dydį, jeigu atsižvelgiant į bylos aplinkybes šis atlyginimas yra neprotingai didelis²¹⁰. Papildomai, CPK komentare²¹¹ teigiama, kad Rekomendacijomis reikėtų vadovautis tik mažinant neprotingai didelių išlaidų priteisimą ir tai jau yra teismo teisė. Būtent, LAT 2004 m. lapkričio 22 d. nutartyje²¹² CPK 98 straipsnio 2 dalį interpretavo kaip teismo teisę, o ne pareigą aiškintis ar išlaidos advokatui yra protingos ir atitinkamai riboti jų dydį. Taigi buvo pateiktas išaiškinimas *kad CPK 98 straipsnio 2 dalis turi būti taikoma sistemiškai su Advokatūros įstatymo nuostatomis. Pagal Advokatūros įstatymo 50 straipsnį advokato honoraro dydis nustatomas teisinių paslaugų sutartyje. Jeigu teismui pateikiami įrodymai, kad advokatui yra sumokėtas sutartyje numatytas honoraras, CPK 98 straipsnio 2 dalis taikoma tik tada, kai priešinga šalis pateikia įrodymų, jog šis honoraras yra neprotingai didelis*. Tokiu būdu laimėjusiai šaliai buvo sudarytos galimybės priteisti iš esmės visas išlaidas advokato pagalbai ir, galima suprasti, jog buvo leista viršyti Rekomendacijose įtvirtintus maksimalius dydžius.

2007 m. išleistoje R. Simaičio monografijoje²¹³ buvo pateiktas žymiai konservatyvesnis požiūris į CPK 98 straipsnio 2 dalį nei minėtoje 2004 m. spalio 22 d. LAT nutartyje. R. Simaitis abejoja, kad laimėjusiai šaliai reikia pripažinti teisę į viso

²⁰⁹ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003. Psl. 356.

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ VALANČIUS, V., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. T.1. Vilnius, 2004. Psl. 247.

²¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-621

²¹³ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 363.

advokato honoraro, viršijančio Rekomendacijų dydžius ar kitų tokios pat kvalifikacijos advokatų analogiškose bylose užmokesčius, kompensaciją²¹⁴. Bylą laimėjusi šalis iš priešingos šalies neturėtų gauti išlaidų, kurias lėmė savo neprotingu ar neapdairiu elgesiu, atlyginimo, o kartu tai leistų ir geriau užtikrinti teisingumo sistemos prieinamumą²¹⁵. R. Simaitis savo monografijoje taip pat yra išreiškęs poziciją, kad CPK 98 straipsnio 2 dalyje numatytas draudimas viršyti Rekomendacijose nurodytus užmokesčio dydžius yra besąlygiškas²¹⁶. Šioje vietoje galima sutikti su R. Simaičio požiūriu ir pasakyti, kad CPK 98 straipsnio 2 dalis tikrai yra imperatyvaus pobūdžio ir numato ne teisę, o greičiau pareigą teismui vertinti bylinėjimosi išlaidų protingumą ir priteisti ne didesnes išlaidas advokato ar advokato padėjėjo pagalbai nei numatyta Rekomendacijose, atsižvelgiant į atitinkamus kriterijus. Taigi, tikriausiai iš dalies ir teisės doktrina prisidėjo prie to, kad 2008 m. spalio 28 d. nutartyje²¹⁷ LAT pakeitė savo poziciją dėl CPK 98 straipsnio 2 dalies ir išaiškino, kad *Ne visos faktiškai šalių sumokėtos sumos advokato pagalbai teismo gali būti pripažįstamos pagrįstomis, nes teismas neturi toleruoti pernelyg didelio ir nepagrįsto šalies išlaidavimo. Jeigu realiai išmokėtos sumos neatitinka pagrįstumo kriterijaus, tai teismas nustato jų pagrįstą dydį, o dėl kitos dalies išlaidų nepriteisia. Taigi kaip išlaidavimo nuostoliai jie liktų neatlyginti juos padariusiai šaliai. <...> Spręsdamas dėl išlaidų advokato pagalbai apmokėti dydžio teismas turi vadovautis CPK 98 straipsnio 2 dalimi ir atsižvelgti į tokias aplinkybes: 1) Rekomendacijose dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) nurodytus maksimalius dydžius bei šiame teisės akte nurodytus kriterijus; 2) bylos sudėtingumą; 3) advokato darbo ir laiko sąnaudas. Papildomai buvo išaiškinta, kad Pagal CPK 88, 93, 98 straipsnius teismas, spręsdamas dėl išlaidų advokato pagalbai apmokėti, turi pirmiausia nustatyti: 1) ar šios išlaidos padarytos (CPK 88 straipsnis); 2) pagal išvardytus reikalavimus nustatyti jų dydį, o ne vien vadovautis atliktais mokėjimais (CPK 98 straipsnis) <...>. Tokiu būdu LAT nustatė pareigą teismams griežtai laikytis CPK 98 straipsnio 2 dalies reikalavimų. Visgi toje pačioje doktrinoje yra pamąstymų, kad teismui nederėtų būti „griežtam buhalteriu“ ir kiekvienu atveju tiksliai skaičiuoti, kokią pagal Rekomendacijas maksimalią laimėjusiai šaliai galima priteisti kompensaciją už išlaidas advokatui²¹⁸. Siūloma, jog šalis iš kurios prašoma priteisti bylinėjimosi išlaidas ir*

²¹⁴ *Ibid.*

²¹⁵ *Ibid.*

²¹⁶ *Ibid.* Psl. 366.

²¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-533/2008

²¹⁸ SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 368.

kuri nesutinka su prašomais dydžiais, pati atliktų skaičiavimus pagal Rekomendacijas, o tuo tarpu teismas *ex officio* reaguotų tik į akivaizdžius neatitikimus Rekomendacijoms. Šio darbo autorius pritaria tokiems, šalių rungimosi ir dispozityvumo principus atitinkantiems, siūlymams, tačiau atsižvelgiant į dabartinę CPK 98 straipsnio 2 dalies formuluotę ir LAT praktiką papildomai būtina nurodyti, kad teismas *ex officio* privalo reaguoti į atvejus, kai prašomi priteisti išlaidų advokatu dydžiai viršija maksimalius Rekomendacijose nurodytus dydžius. Kitaip tariant, Rekomendacijose nurodyti išlaidų dydžiai negali būti viršijami, o jau koks konkretus dydis konkrečiu atveju yra pagrįstas ir protingas turi nustatyti teismas, atsižvelgęs į šalių pateiktus paskaičiavimus ir paaiškinimus. Jei byloje būtų pateikti tik vienos šalies išlaidų advokatu paskaičiavimai ir paaiškinimai, kurie neviršija Rekomendacijose nustatytų maksimalių dydžių, tai teismas, nesant jokių ypatingų aplinkybių, turėtų priteisti visą prašomą sumą.

Verta paminėti ir tai, jog bylininkai, o tiksliau bylas laimėjusios šalys, kurios siekė ar vis dar siekia prisiteisti visas, nors ir galimai neprotingas, išlaidas advokatams ar advokatų padėjėjams, iki šiol referuoja į ankstesnę LAT 2004 m. lapkričio 22 d. išaiškinimą, ką pagrindžia aukštas nutarties citavimo reitingas²¹⁹ naujausiose bylose²²⁰. Kaip bebūtų, LAT 2013 m. lapkričio 20 d. nutartyje²²¹ aiškiai „išsižadėjo“ savo ankstesnio išaiškinimo - *Kreditorius, nurodydamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 22 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje pagal V. G. pareiškimą, bylos Nr. 3K-3-621/2004, teigia, kad kasacinio teismo praktika patvirtina, jog CPK 98 straipsnio 2 dalis, nustatanti išlaidų, susijusių su advokato pagalba, atlyginimo dydžio ribojimą, taikoma tik tada, kai priešinga šalis pateikia įrodymų, jog advokato honoraras yra neprotingai didelis. Teisėjų kolegija su šiuo kreditoriaus argumentu nesutinka, nes kaip suformuota gali būti suprantama ne vienkartinė, o nuosekli, išdėstyta keliose nutartyse ar taikyta keliose analogiškoje faktinėse situacijose taisyklė. Kreditoriaus nurodyta kasacinio teismo nutartis nepatvirtina, kad jos nuostatos nuolat būtų taikomos nagrinėjant bylas. Tuo tarpu naujoji LAT praktika išdėstyta 2008 m. spalio 28 d. nutartyje vėliau buvo atkartota 2009 m. gegužės 11 d. nutartyje²²², 2010 m. sausio 22 d. nutartyje²²³, 2011 m. vasario 7 d.*

²¹⁹ Infolex.lt duomenimis nutartis buvo cituota kitose bylose net 38 kartus.

²²⁰ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-38-324/2016; Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. balandžio 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2A-201-241/2015;

²²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-606/2013

²²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-212/2009. Teismų praktika. 2009, 32

nutartyje²²⁴, 2012 m. lapkričio 9 d. nutartyje²²⁵ ir 2014 m. gruodžio 19 d. nutartyje²²⁶. Tokiu būdu buvo aiškiai pakeista LAT praktika, jog neužtenka nurodyti, kad advokatui buvo sumokėtos atitinkamos sumos, papildomai, jos turi būti pagrįstos, protingos ir neviršyti Rekomendacijose nustatytų dydžių.

Apibendrinant, galima pacituoti 2015 m. balandžio 7 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartį²²⁷, kuri ganėtinai neblogai apibūdina CPK 98 straipsnio 2 dalies aiškinimo LAT praktikoje istoriją - *Prašydamas priteisti visas išlaidas ieškovas vadovaujasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 22 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-621/2004, pateiktu išaiškinimu, kad pateikus įrodymus apie tai, jog advokatui yra sumokėtas teisinių paslaugų sutartyje numatytas honoraras, CPK 98 straipsnio 2 dalis taikoma tik tada, kai priešinga šalis pateikia įrodymų, jog šis honoraras yra neprotingai didelis. Teisėjų kolegija pažymi, kad nurodytas kasacinio teismo išaiškinimas suformuluotas pakankamai seniai, o vėlesnė kasacinio teismo praktika aptariamam klausimui yra pasikeitusi. Kasacinis teismas šiuo metu laikosi nuostatos, kad ne visos faktiškai šalių sumokėtos sumos advokato pagalbai teismo gali būti pripažįstamos pagrįstomis, nes teismas neturi toleruoti pernelyg didelio ir nepagrįsto šalies išlaidavimo, o sprenddamas dėl išlaidų dydžio turi vadovautis CPK 98 straipsnio 2 dalimi ir atsižvelgti į Rekomendacijas <...> bei šiame teisės akte nurodytus kriterijus, bylos sudėtingumą, advokato darbo ir laiko sąnaudas <...>.*

Su aptarta CPK 98 straipsnio 2 dalimi ir jos LAT aiškinimo ir taikymo praktika glaudžiai siejasi ESTT 2016 m. liepos 28 d. sprendimas²²⁸ byloje *United Video Properties Inc. v. Telenet NV*. Šioje byloje buvo keliamas klausimas ar Belgijos teisės normos, pagal kurias teismai atsižvelgia į tiksliai nustatytus bylos ypatumus ir išlaidas advokato pagalbai priteisia pagal fiksuotą tarifų sistemą, kurioje nurodyti maksimalūs galimi

²²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-17/2010

²²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-31/2011.

²²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-473/2012

²²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-570/2014

²²⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. balandžio 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2A-201-241/2015

²²⁸ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2016 m. liepos 28 d. sprendimas *United Video Properties Inc. v. Telenet NV* C-57/15, EU:C:2016:611. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d0f130d66eaa7fa15b1b44ac96cb942651ce76b2.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4PahqKe0?text=&docid=182292&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=79906>>

priteisti išlaidų dydžiai, neprieštaruja Direktyvos²²⁹ 2004/48 14 straipsniui. Direktyvos 2004/48 tikslas yra suderinti valstybių narių teisės aktus, kad vidaus rinkoje būtų užtikrintas aukštas, vienodas ir vieningas intelektinės nuosavybės apsaugos lygis. Konkrečiai Direktyvos 2004/48 14 straipsnyje numatyta, kad *Valstybės narės užtikrina, kad laimėjusios šalies patirtas pagrįstas ir proporcingas teismo ir kitas išlaidas paprastai padengtų pralaimėjusioji šalis, jei tai neprieštaruja teisingumui*. Kitaip tariant Direktyvos 2004/48 14 straipsnyje įtvirtintas principas „Pralaimėjęs moka“, tačiau svarbu yra tai, kaip šis principas yra aiškinamas ir taikomas ESTT praktikoje atsižvelgiant į išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimo sistemą su maksimaliais dydžiais.

ESTT manymu, negalima pateisinti teisės normų, kuriose nustatyti fiksuoti tarifai yra gerokai mažesni už vidutinius toje valstybėje narėje faktiškai taikomus advokato paslaugų tarifus, kadangi nebūtų pasiektas ieškinio dėl teisių pažeidimo atgrasomasis poveikis, o taip pat ir Direktyvos 2004/48 tikslas. Taipogi atlyginant laimėjusios šalies išlaidas advokato pagalbai negalima neatsižvelgti į faktiškai šios šalies patirtas išlaidas advokato pagalbai, jeigu jos yra pagrįstos atsižvelgiant į tokius veiksmus kaip bylos dalykas, jo piniginė vertė ar darbas, kurį reikia įdėti siekiant apginti atitinkamą teisę. ESTT nuomone, maksimalūs priteistini išlaidų advokatams dydžiai turi atitikti šiuos kriterijus:

1. Maksimalūs dydžiai turi atspindėti tikruosius advokato paslaugų intelektinės nuosavybės srityje tarifus; ir
2. Bylą pralaimėjusi šalis privalo padengti bent pakankamai didelę ir tinkamą laimėjusios šalies faktiškai patirtų pagrįstų išlaidų dalį.

Tokiu būdu ESTT priėjo išvadą, kad yra draudžiamos tokios nacionalinės teisės normos, kurios numato fiksuotus tarifus, kurie dėl to, kad nurodytos maksimalios sumos yra pernelyg mažos, neužtikrina, kad bylą pralaimėjusi šalis padengtų bent pakankamai didelę ir tinkamą laimėjusios šalies faktiškai patirtų išlaidų dalį.

Nors ESTT sprendė klausimą intelektinės teisės srityje, tačiau Belgijoje kaip ir Lietuvoje bylinėjimosi išlaidų atlyginimas tokių bylų atveju sprendžiamas pagal įprastas civilinio proceso taisykles. Taipogi Lietuvoje kaip ir Belgijoje yra nustatyti maksimalūs galimi priteisti išlaidų advokato pagalbai dydžiai. Tokiu būdu aptartame ESTT sprendime pateikti išaiškinimai tampa svarbūs norint suprasti Europos Sąjungos teisės kryptį bylinėjimosi išlaidų atlyginimo srityje bendrai, o ne tik intelektinių teisių pažeidimo bylose.

²²⁹ 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/48/EB dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo. OL L 157, 2004, p. 45; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 17 sk., 2 t., p. 32.

Turint omenyje ESTT sprendimą *United Video Properties Inc. v. Telenet NV* byloje vėl įgyja prasmę LAT 2004 m. lapkričio 22 d. išaiškinimas, kad reikia atsižvelgti į faktiškai šalių sumokėtas sumas advokato pagalbai, išskyrus atvejus, kai įrodoma, kad jos yra neprotingai didelės. Kita vertus, dabartinę LAT praktiką, kuri nuėjo konservatyvesne linkme, taip pat galima pateisinti bei laikyti teisinga ir neprieštaraujancia ES teisei. Tokiu atveju būtina atkreipti dėmesį bent į keletą momentų:

- Rekomendacijų 2.10 punktas nurodantis, kad nustatydamas priteistino užmokesčio už teikiamas teisines paslaugas dydį, teismas turi atsižvelgti į kitas svarbias aplinkybes, nuo šiol privalo reikšti ir tai, kad teismas turi atsižvelgti į faktiškai šalies patirtas išlaidas advokato pagalbai, jeigu jos yra pagrįstos;
- Rekomendacijose nustatyti maksimalūs priteistini dydžiai turi atspindėti tikruosius advokatų paslaugų įkainius;
- Tikriausiai įstatymo lygmeniu reikėtų įtvirtinti principinę ESTT išreikštą nuostatą - bylą pralaimėjusi šalis privalo padengti bent pakankamai didelę ir tinkamą laimėjusios šalies faktiškai patirtų pagrįstų išlaidų dalį.

Būtent paskutinis punktas kelia daugiausiai klausimų. Atrodo, jog ESTT iš esmės siūlo įtvirtinti Anglišką taisyklę, kai, pavyzdžiui Anglijoje, kur ši taisyklė yra šiuo metu taikoma, dažniausiai priteisiama iki 75 % laimėjusios šalies išlaidų advokatui. Šiame darbe jau buvo aptarta, kad Angliška taisyklė lemia neproporcingas bylinėjimosi išlaidas ir stipriai apriboja teisingumo sistemos prieinamumą, todėl būtina apriboti priteistinas išlaidas advokatų pagalbai. Galima sakyti, jog ESTT konkrečiu atveju aukštą intelektualinės nuosavybės apsaugos lygį iškėlė aukščiau teisingumo sistemos prieinamumo. Abejotina ar tokia vertybių pusiausvyra yra teisinga. Kyla retorinis klausimas – kam reikalinga tokia teisingumo sistema, kuria asmenys bijo naudotis dėl didelių advokatų honorarų? Reikia pripažinti, kad maksimalūs priteistini išlaidų advokatams dydžiai yra reikalingi ir netgi būtini siekiant užtikrinti teisingumo sistemos prieinamumą. Manytina, kad vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis kaip pagrindas skaičiuojant maksimalius pagal Rekomendacijas priteistinus išlaidų advokatui dydžius taip pat yra teisingas pasirinkimas. Priešingai, skaičiuojant maksimalius priteistinus dydžius pagal tikruosius, faktinius advokatų paslaugų įkainius greitai būtų pasiekta situacija, kai išlaidos advokatui būtų nenuspėjamos, neproporcingos ir neribotos. Juo labiau teisingumo vykdymo sistema skirta visiems asmenims, o ne tik advokatams, todėl vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis yra tinkamas pagrindas apskaičiuojant teisingumo sistemos prieinamumo kainą didžiosios daugumos ja besinaudojančiųjų atžvilgiu. Kitaip tariant, logiška, kad

maksimalūs Rekomendacijų dydžiai orientuoti į daugelio asmenų vidutines pajamas, o ne advokatų pageidaujamus įkainius.

Taigi, norėtuši tikėti, kad ESTT pateikti išaiškinimai buvo skirti grynai tik intelektinės nuosavybės pažeidimų atvejams, kur dažniausiai bylininkai yra bendrovės generuojančios dideles pajamas ir, pralaimėjus bylą, yra išgalinčios sumokėti priešingos šalies išlaidas advokatams. Toks požiūris į pralaimėjusią šalį intelektinės nuosavybės pažeidimų bylose primena „gilios kišenės“ (angl. *deep pocket*) doktriną, kuri reiškia, kad asmeniui verčiantis tam tikra pavojinga, tačiau pelninga veikla, asmuo iš šios veiklos gaunamo pelno privalo atlyginti aplinkiniams (*šiuo atveju intelektinių teisių turėtojui*) jo veiklos sukeltą žalą (*šiuo atveju didžiąją dalį išlaidų advokatams*)²³⁰. Galbūt toks požiūris ir būtų pateisinamas intelektinės nuosavybės pažeidimų bylose, tačiau labai abejotina ar reikėtų jį perkelti ir į visas kitas civilines bylas. Atitinkamai reikėtų daryti išvadą, kad norint tinkamai įgyvendinti Direktyvos 2004/48 14 straipsnį ir su tuo susijusį ESTT išaiškinimą reikėtų priimti papildomas Rekomendacijas byloms, susijusioms su intelektinės nuosavybės pažeidimu, ir papildyti CPK. Papildomose Rekomendacijose, kaip ir išaiškino ESTT, būtų nustatyti maksimalūs priteistini dydžiai, atspindintys tikruosius advokatų paslaugų įkainius, skirtingai nei dabar galiojančioje Rekomendacijų redakcijoje maksimalius priteistinus dydžius siejant su vidutiniu mėnesiniu bruto darbo užmokesčiu. Tuo tarpu CPK reikėtų papildyti nuostata, jog intelektinės nuosavybės pažeidimo byloje pralaimėjusi šalis privalo padengti bent pakankamai didelę ir tinkamą laimėjusios šalies faktiškai patirtų pagrįstų išlaidų dalį. Visgi aptarti pasiūlymai reiškia tam tikrą teisinę reformą bylinėjimosi išlaidų atlyginimo teisiniame reglamentavime, kuriai vargu ar bus ryžtasi, nors formaliai vertinant, tinkamas ESTT sprendimo byloje *United Video Properties Inc. v. Telenet* įgyvendinimas būtent to ir reikalauja.

Papildomai norėtuši atkreipti dėmesį ir į tai, kad *United Video Properties Inc. v. Telenet NV* byla savo išlaidų advokatui dydžiu nebuvo įprastinė Belgijos teismų praktikos kontekste. Kadangi byla buvo ypatingai sudėtinga ir reikėjo samdyti aukštos kvalifikacijos bei brangius specialistus *Telenet NV* patyrė 185 462,55 eurų advokato išlaidų ir 40 400 eurų specialisto patentų srityje išlaidų, kai tuo tarpu maksimali atlygintina išlaidų advokatui suma pagal Belgijos teisę kiekvienoje instancijoje negali viršyti 11 000 eurų. Taigi šiuo atveju susiklostė išimtinis atvejis. Galima pažymėti, kad

²³⁰ ULOZAS. M., NOVIKOVIENĖ. L. Gamintojo civilinė atsakomybė už netinkamos kokybės produktais padarytą žalą: taikymo sąlygos bei atleidimo nuo jos kai kurie probleminiai aspektai. *Socialinių mokslų studijos*, 2012, 4(2), psl. 605.

Lietuvoje iki 2015 m. kovo 20 d. galiojusios Rekomendacijų redakcijos²³¹ 11 punktas numatė, kad teismas išimtiniais atvejais gali nukrypti nuo Rekomendacijose nustatytų maksimalių dydžių, atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes ir vadovaudamasis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijais (pavyzdžiui, kai advokatas arba advokato padėjėjas teikia teisinę paslaugą itin sudėtingoje byloje ir pan.). Teisės doktrinoje²³² šio punkto įtraukimas į tuomet galiojusias Rekomendacijas buvo siejamas su teisės teorijoje pateiktais siūlymais ir todėl atitinkamai buvo giriamas ir vertinamas kaip geras sprendimas, kuris išlaidų advokato pagalbai sistemą padarė lankstesnę, o kompensacijos dydžio apskaičiavimo mechanizmą – paprastesnę. Tikėtina, jog ir šiandien minėtas Rekomendacijų punktas leistų išspręsti ypatingas, nestandartines problemas, susijusias su išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimu, pavyzdžiui kaip kilusias *United Video Properties Inc. v. Telenet NV* byloje. Dėl neaiškių priešasčių dabar galiojančioje Rekomendacijų redakcijoje²³³ buvusio 11 punkto nebeliko. Šį pasikeitimą reikėtų vertinti neigiamai, nes galbūt net nereikėtų jokių teisinių reformų, siekiant įgyvendinti ESTT išaiškinimus pateiktus *United Video Properties Inc. v. Telenet NV* byloje, kadangi labai tikėtina, jog jeigu Belgijos teismas savo dispozicijoje būtų turėjęs panašią normą, kokia buvo anksčiau galiojusių Rekomendacijų 11 punkte, *United Video Properties Inc. v. Telenet NV* byla net nebūtų nukeliavusi iki ESTT ir šiandien nereikėtų sukti galvos kaip įgyvendinti teismo sprendimą.

Kita vertus, yra susiklosčiusi įdomi LAT praktika išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimo dydžio klausimu, kai sprendžiamas arbitražo teismo sprendimo pripažinimas arba taikos sutarties, sudarytos arbitražo proceso metu, tvirtinimas. Lietuvos Apeliacinis Teismas 2013 m. gruodžio 17 d. priėmė nutartį²³⁴, kuria atsisakoma tvirtinti taikos sutartį dėl arbitražo sprendimo pripažinimo. Taikos sutartyje be kita ko buvo numatyta, kad viena šalis kitai turi atlyginti 3 686 122,87 eurų bylinėjimosi išlaidų iš kurių *de facto* 341 785, 90 eurų arbitražo išlaidos ir 3 344 336, 97 eurų atstovavimo ir teisinės pagalbos išlaidos. Lietuvos Apeliacinio Teismo nuomone, arbitražinis procesas buvo inicijuotas piktnaudžiaujant procesu, pažeidžiant sąžiningų ketinimų principą, taip pat arbitraže, dėl kurio sprendimo buvo sudaryta taikos sutartis, buvo pripažinta pagrįstu

²³¹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 54-1845.

²³² SIMAITIS, Rimantas. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007. Psl. 367.

²³³ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio patvirtinimo. *TAR*, 2015-03-19, Nr. 2015-03968.

²³⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. gruodžio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2T-82/2013

tik 0,24 % pareiškėjo reikšto finansinio reikalavimo, kai tuo tarpu arbitražo sprendimu, o tuo pačiu ir taikos sutartimi, buvo nustatyta, kad pareiškėjui turi būti atlyginta net 80 % patirtų bylinėjimosi išlaidų. Lietuvos Apeliacinis Teismas, atsižvelgdamas į konkrečiu atveju susiklosčiusį tarptautinį arbitražo proceso pobūdį, kadangi ginčo šalys priklauso skirtingoms jurisdikcijoms ir ginčiui taikytina teisė buvo įtvirtinta tarptautinėse sutartyse, įvertino Amerikietišką ir Anglišką taisykles bei tarpinį variantą, kai bylinėjimosi išlaidos paskirstomos pagal patenkintų reikalavimų dalį. Tokiu būdu buvo išvesta bendra visų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių tendencija - *bylą laimėjusi šalis neatlygina pralaimėjusios šalies patirtų bylinėjimosi išlaidų*. Šią taisyklę Lietuvos Apeliacinis Teismas laikė atspindinčia tarptautinę viešąją tvarką atitinkamoje srityje, todėl esant akivaizdžiam šios taisyklės pažeidimui, teismo nuomone, taikos sutartis prieštaravo viešajai tvarkai ir todėl negalėjo būti patvirtinta.

Kaip bebūtų LAT nagrinėjant šią bylą išreiškė priešingą poziciją nei Lietuvos Apeliacinis Teismas. LAT priėmė nutartį²³⁵, kurioje konstatuojama, kad nėra pagrindo įžvelgti piktnaudžiavimą arbitražo procesu, todėl taikos sutartis yra tvirtintina. LAT ypatingą dėmesį atkreipė į Vokietijos teismų praktiką, o konkrečiai *Drezdeno apeliacinis teismas, sprenddamas arbitražo teisme šalių patirtų išlaidų atitiktis viešajai tvarkai klausimą pažymėjo, kad arbitražo išlaidų klausimas yra priskirtinas arbitražo teismo kompetencijai ir sprendė, kad ginčo šalies byloje patirtos išlaidos viešajai tvarkai neprieštarauja*²³⁶, o štai *Miuncheno aukštesnysis žemės teismas nurodė, kad nėra pagrindo svarstyti apie tokio sprendimo prieštaravimą viešajai tvarkai Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies prasme, nes arbitražo teismas turi reikšmingą diskreciją dėl išlaidų priteisimo, o leidimą vykdyti suteikiantis teismo senatas yra saistomas draudimo atlikti *révision au fond**²³⁷. LAT taip pat nurodė, kad doktrinoje yra užsimenama apie bandymus tokias išlaidas ginčyti Niujorko konvencijoje įtvirtintos viešosios tvarkos išlygos pagrindu, tačiau taip pat pabrėžiama, kad tokie bandymai buvo nesėkmingi. Taigi, LAT padarė išvadą, kad teisinio atstovavimo išlaidų dydis nevertintinas kaip viešosios tvarkos pažeidimas.

Remiantis aptartu išaiškinimu, panašu, jog LAT nuomone, teisinio atstovavimo išlaidų dydis nėra viena iš esminių, pagrindinių ir fundamentalių viešosios tvarkos taisyklių. Tačiau galima atkreipti dėmesį į tai, kad atstovavimo išlaidų dydis labai glaudžiai siejasi į konstitucine asmens teise kreiptis į teismą. Šiuo atveju kreipimasis į

²³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-363/2014

²³⁶ Drezdeno apeliacinio teismo 1999 m. sausio 3 d. sprendimas byloje Nr. 11 Sch 06/98

²³⁷ Miuncheno aukštesniojo žemės teismo 2012 m. birželio 21 d. sprendimas, bylos Nr. 34 Sch

arbitražą atitinka kreipimasi į teismą, nes tai yra alternatyvi ginčų sprendimo institucija, kurios sprendimą pripažinus atitinkamame teisme, jis įgyja nacionalinio teismo sprendimo galią ir dėl to pačio ginčo jau nebegalima papildomai kreiptis į teismą. Anksčiau jau buvo minėta, kad per didelės bylinėjimosi išlaidos gali užkirsti kelią teisingumo sistemos prieinamumui – vienai iš fundamentalių asmens teisių. Aptariamoje byloje/taikos sutartimi atstovavimo išlaidas buvo įpareigota atlyginti Lietuvos Respublikos Vyriausybė - subjektas, kuris yra pajėgus atlyginti daugiau nei tris su puse milijono eurų. Visgi, tikriausiai priešingai tektų kalbėti esant vidutinei ar mažai įmonei. Kadangi LAT išaiškinimai gali būti pritaikomi visoms panašioms situacijoms, kyla rizika, jog pritaikius šį išaiškinimą ne tokio finansiškai stipraus subjekto atžvilgiu, turėtume konstatuoti teisės kreiptis į teismą pažeidimą, protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principų pažeidimą bei tuo pačiu prieštaravimą viešajai tvarkai. Beje, galima paminėti ir Lietuvos Apeliacinio Teismo vieną iš įžvalgų, susijusių su dar viena galima rizika – tvirtinant panašaus pobūdžio taikos sutartis būtų sudarytos sąlygos ieškovams reikšti nepagrįstus reikalavimus arbitraže, o atsakovai vis tiek turėtų atlyginti neprotingo dydžio proceso išlaidas, kadangi arbitražo teismas turi plačią diskreciją bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimu.

Taigi, siekiant užtikrinti teisingumo sistemos prieinamumą, universaliųjų teisės principų teisingumo, protingumo ir ekonomiškumo įgyvendinimą bei siekiant užkirsti kelią ieškovų piktnaudžiavimui savo teisėmis visgi derėtų teisinio atstovavimo išlaidų dydį vertinti kaip galimą viešosios tvarkos pažeidimą, siekiant arbitražo teismo sprendimo pripažinimo ar taikos sutarties arbitraže patvirtinimo. Jeigu nacionalinių teismų praktika krepiama ta linkme, jog neturi būti toleruojamas pernelyg didelis ir nepagrįstas šalies išlaidavimas, tada savaime suprantama, kad panašūs standartai turėtų galioti ir arbitražo sprendimams ar taikoms sutartims, kurios įgyja teismo sprendimo galią. Lietuvoje negalioja Angliška taisyklė, kadangi bylinėjimosi išlaidos paskirstomos pagal patenkintų reikalavimų santykį, o atstovavimo išlaidų ribojimas, kaip buvo minėta, objektyviai reikalingas ir būtinas. Todėl Lietuva, kaip moderni teisinė valstybė, turėtų drąsiau ginti šiuolaikiškas ir modernias bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisykles, tame tarpe ribojančias atstovavimo išlaidų dydžius.

Toliau tęsiant aktualios LAT praktikos dėl bylinėjimosi išlaidų analizę, reikia paminėti 2014 m. rugsėjo 26 d. priimtą LAT nutartį²³⁸. Šioje nutartyje kasatorė skundė apeliacinės instancijos teismo sprendimą paskirstyti bylinėjimosi išlaidas remiantis

²³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-417/2014

patikslintu reikalavimu. Tokiu būdu apeliacinė instancija sprendė, kad kasatorė pralaimėjo bylą ir privalo atlyginti visas priešingos šalies patirtas bylinėjimosi išlaidas, nors vertinant pagal pradinį reikalavimą (kuris vėliau buvo sumažintas) buvo patenkinta tik 9 % ieškovės reikalavimų, kas reikštų, jog iš esmės turi būti priimtas priešingas sprendimas ir bylinėjimosi išlaidos privalo būti atlyginamos kasatorei (atsakovei). Taigi, byloje kilo klausimas dėl CPK 93 straipsnio 2 dalies aiškinimo ir taikymo, kurioje nurodoma, kad bylinėjimosi išlaidos priteisiamos ieškovui ir atsakovui proporcingai patenkintų ir atmestų reikalavimų daliai, tačiau nedetalizuojama ar bylinėjimosi išlaidos turi būti paskirstomos atsižvelgiant į pradinį ar patikslintą reikalavimą. Visgi, LAT nusprendė, jog šioje byloje buvo pažeistos proceso teisės normos ir pakeitė apeliacinės instancijos teismo sprendimą dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo tvarkos.

LAT nurodė, jog patikslinus ieškinį bylos dalis dėl atsisakytų reikalavimų turi būti nutraukiama (CPK 293 straipsnio 4 punktas). Tokiu būdu bylos ar jos dalies nutraukimas yra bylos (jos dalies) užbaigimas nepriimant teismo sprendimo dėl ginčo esmės. Šiam atvejui yra specialiai skirta CPK 94 straipsnio 1 dalis numatanti, kad *Kai byla baigiama nepriimant teismo sprendimo dėl ginčo esmės, teismas bylinėjimosi išlaidas paskirsto, atsižvelgdamas į tai, ar šalių procesinis elgesys buvo tinkamas, ir įvertindamas priežastis, dėl kurių susidarė bylinėjimosi išlaidos*. LAT konstatavo, jog ieškinio (jo dalies) atsisakymas yra sprendimas atsakovo naudai, kadangi vėl kreiptis į teismą dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu neleidžiama (CPK 294 straipsnio 2 dalis). Taigi, nesant kitų svarbių aplinkybių – ieškinio atsisakymą nulėmė ne atsakovo elgesys, ieškovas atsisakytų reikalavimų dalyje turi būti laikomas pralaimėjusiu bylą toje dalyje. *Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas vien pagal sumažintą reikalavimų apimtį neatitiktų bylos dalyvių turtinių interesų, susijusių su turėtomis bylinėjimosi išlaidomis, pusiausvyros, bylinėjimosi išlaidų proporcingumo tenkintų reikalavimų daliai principo*. LAT ir anksčiau yra minėjęs²³⁹, kad didesnių reikalavimų atveju atsakovas gali turėti daugiau atstovavimo ir kitų išlaidų, nei gindamasis nuo mažesnio reikalavimo. Beje, darbe jau buvo minėta, kad vienas iš pagrindinių CPK nustatyto bylinėjimosi išlaidų atlyginimo reguliavimo skirtumų nuo Angliškos taisyklės yra bylinėjimosi išlaidų priteisimas proporcingai teismo patenkintų reikalavimų daliai. Tokio teisinio reguliavimo tikslas yra ne tik užtikrinti didesnę teisingumą tarp bylos šalių, bet ir sumažinti bylininkų norą nepagrįstai „išpūsti“ reikalavimus. Nepaisant to, ar reikalavimų dalį atmetė teismas, ar dalį reikalavimų sumažino pats ieškovas, galima

²³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-464/2013

teigti, kad reikalavimas toje dalyje buvo nepagrįstai padidintas ir atitinkamai šioje dalyje ieškovas turi atlyginti atsakovo bylinėjimosi išlaidas. Taigi, esama LAT pozicija atitinka CPK nustatyto teisinio reguliavimo tikslus.

Papildomai norėtusi atkreipti dėmesį į vieną iš apeliacinės instancijos teismo argumentų kodėl buvo pasirinktas (kaip paaiškėjo, neteisingas) bylinėjimosi išlaidų atlyginimo apskaičiavimas remiantis patikslintu ieškiniu. Pagal CPK 93 straipsnio 4 dalį teismas gali nukrypti nuo bendrųjų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių, atsižvelgdamas į tai, ar šalių procesinis elgesys buvo tinkamas, ir įvertindamas priežastis, dėl kurių susidarė bylinėjimosi išlaidos. Apeliacinis instancijos teismas minėtos CPK nuostatos dalį „*atsižvelgdamas į tai, ar šalių procesinis elgesys buvo tinkamas*“ suprato tiesiogiai (ir tuo pačiu neteisingai) – jeigu proceso šalis elgėsi tinkamai (nepiktnaudžiavo procesu), tai dalies ieškinio reikalavimų atsisakymas neturėtų būti vertinamas kaip bylos pralaimėjimas atsisakytų reikalavimų dalyje, paskirstant bylinėjimosi išlaidas. Tačiau LAT teisingai pažymėjo, kad tokią išvadą galima prieiti tik tuo atveju, jeigu ieškinio (jo dalies) atsisakymą lemia atsakovo elgesys (*atsakovas patenkino dalį reikalavimų tik ieškovui pareiškus ieškinį arba dėl kitų su atsakovo elgesiu susijusių priežasčių ieškovas turėjo pagrindą reikšti didesnę reikalavimą*)²⁴⁰. Kitaip tariant, *teismas, spręsdamas dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir nustatęs, kad konkrečiu atveju bylinėjimosi išlaidų atlyginimo priteisimas, atsižvelgiant į priteistų patikslintų reikalavimų dalį, nereikštų sąžiningo bylinėjimosi išlaidų byloje paskirstymo, turėtų vadovautis tiek CPK 94 straipsnio 1 dalimi, tiek 93 straipsnio 4 dalies nuostatomis, leidžiančiomis nukrypti nuo 93 straipsnio 1–3 dalyse įtvirtintų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių, atsižvelgiant į šalių procesinį elgesį ir priežastis, dėl kurių susidarė bylinėjimosi išlaidos*²⁴¹. Kita vertus, LAT pažymėjo, kad CPK 93 straipsnio 4 dalis leidžianti nukrypti nuo bendrųjų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių atsižvelgiant į tai, ar šalių procesinis elgesys buvo tinkamas, ir įvertinus priežastis, dėl kurių susidarė bylinėjimosi išlaidos, nereiškia, kad vien pralaimėjusios šalies nepiktnaudžiavimas procesu yra pakankamas pagrindas iš jos nepriteisti bylinėjimosi išlaidų laimėjusios šalies naudai. *Nepiktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis turi būti standartinis šalies elgesys, todėl jis savaime nesuteikia privilegijų dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo*²⁴². Ir priešingai, jeigu ieškovas būtų piktnaudžiavęs procesu, tada atsižvelgus į CPK 93 straipsnio 4 dalį galėtume kalbėti ne tik apie teismo teisę įpareigoti ieškovą atlyginti atsakovo bylinėjimosi išlaidas (taip

²⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-464/2013

²⁴¹ *Ibid.*

²⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-417/2014

nukrypstant nuo bendrųjų taisyklių), bet ir papildomus turtinius padarinius ieškovui, remiantis CPK 95 straipsniu – pareigą atlyginti kitos šalies nuostolius ir (arba) sumokėti teismo paskirtą baudą.

Išvados ir pasiūlymai

1. Lietuvos teisės doktrinoje galima pastebėti siūlymų atsisakyti žyminio mokesčio. Vis tik su tokiais pasiūlymais nesutiktina, dėl žyminio mokesčio atliekamų svarbių funkcijų: kompensuojama dalis valstybės išlaidų teismams, skatinamas proceso koncentruotumas, atliekama taikinamoji bei prevencinė funkcijos;
2. Nuo 2017 m. liepos 1 d. bus ženkliai keliami žyminio mokesčio dydžiai, tam tikrais atvejais net daugiau nei dvigubai. Toks būsimas žyminio mokesčio dydžių kilimas galėtų būti vertintinas kaip galimai pernelyg staigus ir apribosiantis teisės į teisminę gynybą prieinamumą. Ateityje planuojant galimus žyminio mokesčio pakeitimus, siūlytina žyminį mokestį kelti nuosaikiau, stebint žyminio mokesčio keitimo pasekmes;
3. 2015 m. LAT pakeitė savo iki tol dešimtmetį galiojusią praktiką ir išaiškino, jog išlaidos procesinių dokumentų parengimui, kai šiuos dokumentus rengia nekvalifikuoti teisininkai, negali būti pripažįstamos kitomis būtinomis ir pagrįstomis išlaidomis bei atlyginamos bylą laimėjusiai šaliai. Viena vertus tokiu būdu yra neabejotinai keliami teisinių paslaugų kokybė, tačiau kita vertus ribojama asmenų teisė kreiptis į teismą bei pasirinkti teisinių paslaugų teikėją, veikiant įprastinės konkurencijos sąlygomis;
4. Įvertinus dvi pagrindines bylinėjimosi išlaidų atlyginimo taisykles – Amerikietiškąją ir „Pralaimėjęs moka“, galima teigti, kad Lietuvoje įtvirtintas teisinis reguliavimas – modifikuota „Pralaimėjęs moka“ taisyklė, yra pakankamai geras. Tokio vertinimo priežastys – bylinėjimosi išlaidų atlyginimo teisinis reguliavimas Lietuvoje yra ganėtinai teisingas, neskatinantis lengvabūdiško bylinėjimosi, tačiau leidžiantis laimėjusiai bylą šaliai gauti protingo dydžio turėtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą;
5. Vokietijoje yra susiformavusi tradicija – priteisti papildomą atlygį advokatui ar jo padėjėjui už taikos sutarties sudarymą civiliniame procese. Atitinkamos taisyklės įgyvendinimas Lietuvoje taip pat svarstytinas, nes tai prisidėtų prie socialinės taikos skatinimo ir bylinėjimosi išlaidų, sąlygotų ilgo proceso, mažinimo.
6. Nuo 2017 m. liepos 1 d. įsigaliosiančioje CPK 95 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad teismas turi teisę įpareigoti procesą teisme inicijuojantį asmenį sumokėti užstatą galimų bylinėjimosi išlaidų atlyginimui užtikrinti, kai yra pagrindas manyti, kad procesą teisme inicijuojantis asmuo piktnaudžiaus procesinėmis teisėmis ir neatlygins bylinėjimosi išlaidų. Tikėtina, kad praktikoje ši CPK nuostata bus

sunkiai pritaikoma. To priežastis - pakankamai neaiškiais pagrindais grindžiama sankcija ieškovui;

7. Siekiant tinkamai įgyvendinti Direktyvos 2004/48 14 straipsnyje įtvirtintą „Pralaimėjęs moka“ taisyklę ir su tuo susijusį ESTT išaiškinimą byloje *United Video Properties Inc. v. Telenet NV*, siūlytina priimti papildomas Rekomendacijas, kurios būtų taikomos bylose dėl intelektinės nuosavybės pažeidimo ir atitinkamai papildyti CPK. Tokiu atveju papildomose Rekomendacijose, kaip išaiškino ESTT, būtų nustatyti maksimalūs priteistini dydžiai, atspindintys tikruosius advokatų paslaugų įkainius, skirtingai nei dabar galiojančioje Rekomendacijų redakcijoje maksimalius priteistinus dydžius siejant su vidutiniu mėnesiniu bruto darbo užmokesčiu. Tuo tarpu CPK reikėtų papildyti nuostata, jog intelektinės nuosavybės pažeidimo byloje pralaimėjusi šalis privalo padengti bent pakankamai didelę ir tinkamą laimėjusios šalies faktiškai patirtų pagrįstų išlaidų dalį, skirtingai nei nustatyta dabartinės redakcijos CPK 98 straipsnio 2 dalyje pagal kurią priteisiamos atstovavimo išlaidos negali būti didesnės nei nustatyta Rekomendacijose;
8. Anksčiau galiojusioje Rekomendacijų redakcijoje 11 punktas numatė, kad teismas išimtiniais atvejais gali nukrypti nuo Rekomendacijose nustatytų maksimalių dydžių, atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes ir vadovaudamasis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijais (pavyzdžiui, kai advokatas arba advokato padėjėjas teikia teisinės paslaugas itin sudėtingoje byloje ir pan.). Tai, jog dabar galiojančioje Rekomendacijų redakcijoje nebeliko 11 punkto vertintina neigiamai. Siūlytina grąžinti 11 punktą į Rekomendacijas, kadangi šis punktas leidžia teismui išspręsti nestandartines situacijas, ypačingai tada, kai byla yra sudėtinga ir išlaidos advokatų ar advokatų padėjėjų pagalbai viršija Rekomendacijose nustatytus maksimalius dydžius.

Šaltinių sąrašas

Teisės norminiai aktai

Tarptautinės teisės aktai

1. 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.

Europos Sąjungos teisės aktai

1. 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/48/EB dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo. OL L 157, 2004, p. 45; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 17 sk., 2 t., p. 32.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 53-2042;
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340;
4. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas Nr. VIII-1591. *Valstybės žinios*, 2000 m. balandžio 12 d. Nr. 30-827;
5. Lietuvos Respublikos 2013 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012-12-29, Nr. 153-7823;
6. Lietuvos Respublikos 2014 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2013-12-30, Nr. 140-7044;
7. Lietuvos Respublikos 2015 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. TAR, 2014-12-23, Nr. 20611;
8. Lietuvos Respublikos 2016 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. TAR, 2015-12-21, Nr. 20134;
9. Lietuvos Respublikos 2017 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. TAR, 2016-12-29, Nr. 29872;
10. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. XI-1480. *Valstybės žinios*, 2011 m. liepos 13 d. Nr. 85-4126;

11. Lietuvos Respublikos Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso, baudžiamojo proceso, administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 1994-07-08, Nr. 51-949;
12. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymas Nr. XII-2751. TAR, 2016 m. lapkričio 17 d. Nr. 26956;
13. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio patvirtinimo“. TAR, 2015-03-19, Nr. 2015-03968;
14. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2013 m. kovo 13 d. įsakymas Nr. 1R-71 „Dėl Antstolių profesinės etikos kodekso paskelbimo“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 28-1342;
15. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymas Nr. 1R-352 „Dėl Sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2005, Nr. 130-4682;
16. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 54-1845.

Lietuvos TSR teisės aktai

1. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas. *LTSR įstatymų sąvadas*, 1964 m. liepos 7 d.

Jungtinių Amerikos Valstijų teisės aktai

1. Copyright Law of the United States. 505 straipsnis. Psl. 162. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: < <https://www.copyright.gov/title17/title17.pdf> >

Specialioji literatūra:

Lietuvių kalba

1. DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2006;
2. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003;

3. MAČYS, V. Civilinio proceso paskaitos. Kaunas: Teisių fakulteto leidinys, 1924. Psl. 142;
4. MIKELĖNAS, Valentinas. Civilinis procesas. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 1997;
5. NEKROŠIUS, Vytautas. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. Vilnius: Justitia, 2002;
6. SIMAITIS, R. Bylinėjimosi išlaidos: civilinio proceso kodekso spragų pildymo problematika. Teisė, 2004, t. 51, p. 119 – 127;
7. SIMAITIS, R. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas įsigaliojus naujesiems civiliniam ir civilinio proceso kodeksams. Teisė, 2003, t. 47, p. 147 – 161;
8. SIMAITIS, R. Išlaidų sumokėti už advokato pagalbą atlyginimo problemos. Teisė, 2002, t. 45, p. 109 – 122;
9. SIMAITIS, R. Išlaidų sumokėti už advokato pagalbą atlyginimo problemos. Teisė, 2002, t. 45;
10. SIMAITIS, Rimantas. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. Vilnius: Justitia, 2007;
11. ULOZAS. M., NOVIKOVIENĖ. L. Gamintojo civilinė atsakomybė už netinkamos kokybės produktais padarytą žalą: taikymo sąlygos bei atleidimo nuo jos kai kurie probleminiai aspektai. Socialinių mokslų studijos, 2012, 4(2);
12. VALANČIUS, V., et al. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. T.1. Vilnius, 2004;
13. VALANČIUS. V., BRAZDEIKIS. A. Kitoms požiūris į nuostolius dėl piktnaudžiavimo civiliniu procesu. Jurisprudencija, 2011, 18(4);
14. VĖBRAITĖ, V. Šalių sutaikymas kaip civilinio proceso tikslas ir jo galimybės Lietuvoje. Teisė, 2008, t. 69;
15. ŽERUOLIS, J., et al. Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras. Mintis, 1980. Psl. 81.

Anglų kalba

1. BROWNE, K.; CATLOW, M. J. *Civil Litigation*. Guildford: College of Law Publishing, 2007;
2. CICERONAS, De Oratore. Antra knyga. Išversta WATSON J. S.;
3. CICERONAS, Epistulae ad Atticum. 1.20.;
4. Costs as Indemnity for Litigation. [interaktyvus]. Columbia Law Review, Columbia Law Review Association: vol. 16, no. 4, 1916, pp. 336–338., [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per <internetą: <http://www.jstor.org/stable/1110293>>;

5. CUNNINGHAM-HILL, S.; ELDER, K. Civil Litigation Handbook. Oxford, New York: Oxford University Press, 2010;
6. EISENBERG, T.; MILLER, G. P. The English Versus the American Rule on Attorney Fees: An Empirical Study of Public Company Contracts, [interaktyvus]. 98 Cornell L. Rev. 327. 2013. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <<http://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3261&context=clr>>;
7. HODGES, CH.; VOGENAUER, S.; TULIBACKA, M. The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010;
8. KOCH, H.; DIEDRICH, F. International Encyclopedia of Law: Civil Procedure. Germany. The Hague-London-Boston: Kluwer Law International, 2006;
9. LEIPOLD, D. Limiting Costs for Better Access to Justice; the German Approach. In Reform of Civil Procedure: Essays on „Acces to Justice“. Ed. By A. S. Zuckerman and R. Cranston. Oxford: Clarendon Press, 1995;
10. LEUBSDORF, John. Toward a History of the American Rule on Attorney Fee Recovery. [interaktyvus]. In Law and Contemporary Problems. Vol 47, No. 1, Attorney Fee Shifting. Duke University School of Law, 1984. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/1191435>>;
11. MAXEINER, J. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. [interaktyvus]. The American Journal of Comparative Law, 1 January 2010, Vol. 58. Psl. 195 - 221. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/20744539?seq=1#page_scan_tab_contents>
12. TACITAS, Kornelijus, The Annals. Vienuolikta knyga, penktas skyrius;
13. ZUCKERMAN, A. A. S. Lord Woolf's Access to Justice: Plus Ça Change... 59 Modern Law Review 773. 1996. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <<http://adrianzuckerman.co.uk/files/File/woolfmlr-jen.dr2.pdf>>.

Teismų praktika:

Tarptautinių teismų ir Europos Sąjungos teisminių institucijų sprendimai

1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2002 m. vasario 19 d. sprendimas *J. C. J. Wouters ir kiti v. Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten* C309/99, EU:C:2002:98. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=46722&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1548731>>;

2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2016 m. liepos 28 d. sprendimas *United Video Properties Inc. v. Telenet NV* C-57/15, EU:C:2016:611. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d0f130d66eaa7fa15b1b44ac96cb942651ce76b2.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4PahqKe0?text=&docid=182292&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=79906>>;
3. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1995 m. liepos 13 d. sprendimas *Tolstoy Mitolstoy v. Jungtinė Karalystė* Pareiškimo Nr. 18139/91. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"dmdocnumber":\["695824"\],"itemid":\["001-57947"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)>;
4. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1996 m. vasario 22 d. sprendimas *Bulut prieš Austriją* byloje, Nr. 17358/90, § 47. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <<https://www.legal-tools.org/doc/c39858/pdf/>>
5. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1998 m. rugsėjo 23 d. sprendimas *Steel and Morris prieš Jungtinė Karalystė* byloje, Nr. 67/1997/851/1058. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1998/95.html>>.

Lietuvos Respublikos teismų praktika

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas "Dėl pedagogų, kitų biudžetinių įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo reguliavimo"
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės 2 d. konsultacija Nr. A3-127. Teismų praktika. 2005, 23;
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-167;
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-946;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-250;
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-621;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-533/2008;

8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-212/2009. Teismų praktika. 2009, 32;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-104/2009;
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-17/2010;
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-31/2011;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-473/2012;
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-606/2013;
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-464/2013;
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-570/2014;
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-417/2014;
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-363/2014;
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-429/2014;
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-339-916/2015;
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-212-219/2015;
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-334-687/2015. Teismų praktika. 2015, 43, p. 190-207;
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-197-313/2016;
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106-248/2016;
24. Lietuvos apeliacinio teismo 2003 m. spalio 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-425;

25. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. kovo 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-315/2013;
26. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. rugsėjo 4 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-720/2013;
27. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. gruodžio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2T-82/2013;
28. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. liepos 3 d. nutarties, priimtos civilinėje byloje Nr. 2A-922/2014;
29. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. balandžio 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2A-201-241/2015;
30. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. liepos 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-1000-943/2015;
31. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. birželio 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-1040-178/2016;
32. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-38-324/2016.

Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktika

1. U.S. Supreme Court. *Arcambel v. Wiseman*, 3 U.S. 3 Dall. 306 306 (1796). [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/3/306/case.html>>;
2. U.S. Supreme Court. *Alyeska Pipeline Svc. Co. v. Wilderness Soc'y*, 421 U.S. 240 (1975). [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/421/240/case.html>>

Vokietijos Federacinės Respublikos teismų praktika

1. Drezdeno apeliacinio teismo 1999 m. sausio 3 d. sprendimas byloje Nr. 11 Sch 06/98;
2. Miuncheno aukštesniojo žemės teismo 2012 m. birželio 21 d. sprendimas, bylos Nr. 34 Sch 4/12.

Kita praktinė medžiaga:

1. 2015 EU Justice Scoreboard. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/justice_scoreboard_2015_en.pdf>;

2. ALBERT, Jean. Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. Country report. France. 2007;
3. ALBERT, Jean. Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. Country report. United Kingdom. 2007;
4. BLACK, H. C. Black's Law Dictionary. [interaktyvus]. St. Paul, Minn.: West Publishing Co., 1891. P. 282. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <<http://blacks.worldfreemansociety.org/1/C/c-0282.jpg>>;
5. CHELLEL, K. Top London Lawyers Now Cost More Than £1,000 Per Hour. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-02-05/lawyers-earning-1-100-pounds-an-hour-put-u-k-justice-at-risk>
6. Europos taryba. Ministrų komitetas. Recommendation No. R (81) 7 of the Committee of Ministers to Member States On Measures Facilitating Access to Justice. Priimta Ministrų komiteto 1981 m. gegužės 14 d., per 68 sesiją. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168050e7e4>>;
7. JOKANTAS, Kazimieras. Lotyniškai lietuviškas žodynas. 1936;
8. Jungtinis lotynų-lietuvių kalbų žodynas nuo XVII iki XXI amžiaus. Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Skaitmeninės filologijos centras. 2010 – 2017;
9. Lietuvos antstolių rūmai. Antstolių paslaugos. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <http://www.antstoliurumai.lt/index.php/pageid/1000>;
10. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo Nr. I-1274 9, 41 ir 50 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.183 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo Nr. I-599 15 ir 19 straipsnių pakeitimo įstatymų projektų aiškinamasis raštas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/4eebb260603911e5b316b7e07d98304b?jfwid=wd7z8cpgc>>;
11. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-3551. Registracijos data: 2015 m. rugsėjo 21 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/f1b61290603611e5b316b7e07d98304b?jfwid=wd7z8cpgc>>;

12. Pagrindinio komiteto išvada „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-3551“. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas, 2016-10-26, Nr. 102-P-34. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/33134910a0dc11e68987e8320e9a5185?jfwid=wd7z8cpgc>>;
13. Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės Programa. TAR, 2016-12-13, Nr. 28737. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/886c7282c12811e682539852a4b72dd4?jfwid=ji9gt9mji>>;
14. Lietuvos Respublikos Ūkio ministerijos parengtas dokumentas „Viešųjų pirkimų problematika ir sprendimų kryptys“. 2014 m. redakcija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08] Prieiga per internetą: <http://ukmin.lrv.lt/uploads/ukmin/documents/files/viesuju_pirkimu_politika/analizes_tyrimai/Viesuju%20pirkimu%20problematika%20ir%20sprendimu%20kryptys%202014%2012.pdf>;
15. Lietuvos Respublikos Viešųjų pirkimų tarnybos direktorės Dianos Vilytės parengtos skaidrės „Viešųjų pirkimų naujovės ir aktualijos Lietuvoje“. 2017 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-03-08] Prieiga per internetą: <http://www.lpk.lt/wp-content/uploads/2017/03/VPT_2017_20160126.pdf>.

Santrauka

Magistro darbe analizuojama, darbo autoriaus nuomone, aktualiausia bylinėjimosi išlaidų instituto problematika. Didelis dėmesys kreipiamas į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką. Taip pat darbe remiamasi Europos Sąjungos teisminių institucijų sprendimais bei užsienio autorių atliktais tyrimais.

Visą darbą sudaro trys pagrindinės struktūrinės dalys. Pirmosios dalies pradžioje aptariami teoriniai bylinėjimosi išlaidų instituto pagrindai, siekiant išgryninti svarbiausius bylinėjimosi išlaidų instituto doktrininis aspektus, kurie bus būtini vėliau analizuojant bylinėjimosi išlaidų ir jų atlyginimo problematiką. Aptarus bylinėjimosi išlaidų rūšis kartu yra pateikiama svarbiausios problematikos analizė. Iš pradžių keliamas klausimas ar žyminis mokestis yra reikalingas, vėliau analizuojamas ir vertinamas šio mokesčio dydžio klausimas. Žyminio mokesčio dydžio analizėje didelis dėmesys skiriamas CPK pakeitimo įstatymui, įsigaliosiančiam nuo 2017 m. liepos 1 d., kuriuo bus pakelti žyminio mokesčio dydžiai. Toliau pereinama prie problematiškiausių išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu – kitų būtinų ir pagrįstų išlaidų. Analizuojama LAT praktika ir CPK pakeitimo įstatymas, kiek tai susiję su kitomis būtinomis ir pagrįstomis išlaidomis, jų problematika.

Antrojoje darbo dalyje nagrinėjamas bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimas. Iš pradžių skaitytojas trumpai supažindinamas su pagrindinės pasaulyje egzistuojančiomis bylinėjimosi išlaidų atlyginimo taisyklėmis, aptariami jų privalumai ir trūkumai. Toliau pristatomas ir įvertinamas teisinis reglamentavimas Lietuvoje bei pateikiami siūlymai kaip galima tobulinti teisinį reglamentavimą. Antroji dalis baigiama iškeliant ir aptariant CPK 95 straipsnio 3 dalies papildymo problematiką.

Trečiojoje darbo dalyje analizuojama, darbo autoriaus nuomone, aktualiausia LAT praktika dėl bylinėjimosi išlaidų – išlaidų advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti atlyginimas. Kartu analizuojamas susijęs ESTT sprendimas byloje *United Video Properties Inc. v. Telenet NV*. Paskutinė dalis baigiama analizuojant aktualią LAT praktiką dėl bylinėjimosi išlaidų atlyginimo, kai yra patikslinamas reikalavimas.

Darbo pabaigoje pateikiamos darbo išvados ir pasiūlymai kaip tobulinti bylinėjimosi išlaidų teisinį reglamentavimą.

Litigation costs and their compensation: principles and practice of the Supreme Court of Lithuania

Summary

In author's view, the most relevant issues of litigation costs institute are being analyzed in the master thesis. A large degree of importance is taken on the practice of the Supreme Court of Lithuania. Also, decisions of judicial bodies of the European Union and research performed by foreign authors are being used in the work.

The whole work consists of three main structural parts. For the sake of clarity of the most important doctrinal aspects of litigation costs institute, which will be needed later in the course of issues' analysis of litigation costs and their compensation, theoretical fundamentals of litigation costs institute are being discussed in the beginning of the first part. After discussing the types of litigation costs thereby the analysis of the most relevant issues is provided. At first, the question is raised whether the court fees are necessary, later it is being analyzed and assessed the issue of the amount of this fee. In the analysis of the amount of court fees a large degree of importance is taken on the Law on Amending the Civil Procedure Code of the Republic of Lithuania, which will enter into force from 1 July 2017 and which will raise the amounts of court fees. Further it is being discussed the most problematic costs related with the hearing of a case – other indispensable and reasonable costs. The practice of the Supreme Court of Lithuania and the Law on Amending the Civil Procedure Code are being analyzed as much as it is related with other indispensable and reasonable costs, their issues.

In the second part of the work the issue of compensation of litigation costs is analyzed. At first the reader is briefly introduced with the main rules of litigation costs compensation existing in the world, advantages and disadvantages of theirs are being discussed. Further the legal regulation in Lithuania is presented and assessed, also the proposals to improve the legal regulation are provided. In the end of the second part the supplement issue of Article 95(3) of Civil Procedure Code is being raised and analyzed.

In the third part of the work it is being analyzed, under the author's view, the most relevant practice of the Supreme Court of Lithuania as regards litigation costs – compensation of fees for the assistance of lawyer or lawyer assistant. Together it is being analyzed the related decision of the Court of Justice of the European Union in the case of *United Video Properties Inc. v. Telenet NV*. The final part ends with the analysis of

relevant practice of Supreme Court of Lithuania as regards the compensation of litigation costs in case of a claim adjustment.

Conclusions and proposals in order to improve the legal regulation of litigation costs are provided in the end of the work.